

Nota van Antwoord

**Zienswijzen op het ontwerp-instemmingsbesluit
met betrekking tot het winningsplan Groningen gasveld 2018-2019**

November 2018

Inhoud

Inleiding	3
1. Juridisch kader	4
2. Afbouw gaswinning en productieniveau	9
2a. Kabinetsbesluit afbouw/ombouw, maatregelen en energietransitie	9
2b. Winningsniveau 2018-2019	20
3. Bodemdaling, seismiciteit, productiestrategie en –fluctuaties	25
3a. Bodemdaling	25
3b. Seismiciteit, productiestrategie en -fluctuaties	27
4. Veiligheid	40
4a. Veiligheidsnorm en berekeningswijze	40
4b. Risicobeleid	43
4c. Voldoen aan veiligheidsnorm	47
4d. Industrie en infrastructuur	49
5. Versterking	52
6. Schade, schade-afhandeling en waardedaling	60
7. Leveringszekerheid	72
8. Belangenafweging	74
9. Overig	77
9a. Onderzoek en advies	77
9b. Algemeen	83
9c. Geen directe relatie met het instemmingsbesluit	88

Inleiding

Het ontwerp-instemmingsbesluit met betrekking tot het winningsplan Groningen gasveld 2018-2019 heeft van 24 augustus tot en met 4 oktober ter inzage gelegen bij de provincies Groningen en Drenthe en bij de gemeenten Delfzijl, Loppersum en Midden-Groningen. Tevens zijn er in het gebied inloopsprekuren georganiseerd: op 4 september in de stad Groningen, op 5 september in Hoogezand, op 6 september in Delfzijl en Loppersum, op 7 september in Assen en op 25 september nogmaals in Loppersum. Tijdens alle bijeenkomsten werd de mogelijkheid geboden om mondeling zienswijzen naar voren te brengen.

In totaal zijn er 97 zienswijzen ingediend, waarvan 65 unieke zienswijzen en 22 reacties van overheden. De zienswijzen en reacties van overheden zijn gepubliceerd op de website van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (www.rvo.nl).

Alle ingediende zienswijzen en reacties van overheden zijn van een nummer voorzien. Vervolgens zijn ze per thema opgesplitst in deelzienswijzen. Daarna zijn de deelzienswijzen die betrekking hebben op een vergelijkbaar onderwerp gebundeld. De gebundelde zienswijzen zijn eveneens van een nummer voorzien om verwijzing naar antwoorden mogelijk te maken.

1. Juridisch kader

Registratienr. zienswijze		Tekst
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073	Samenvatting zienswijze(n)	Het is onduidelijk welke rechtsbescherming lokale overheden en burgers hebben indien besloten wordt de productie binnen de marges van het instemmingsbesluit (fors) te verhogen.
	Antwoord	In het instemmingsbesluit wordt in paragraaf 5.2 onder Beoordeling toegelicht dat de gaswinning wordt begrensd door de graaddagenformule. Aangezien het winningsniveau ook afhankelijk is van storingen en uitval heb ik in artikel 2, derde lid, een bepaling opgenomen die inhoudt dat in enkele specifiek omschreven omstandigheden, waarop NAM geen invloed heeft, het winningsniveau met maximaal 1,5 miljard Nm3 naar boven kan worden bijgesteld. Als burgers of lokale overheden, die een zienswijze hebben ingediend, het niet eens zijn met deze wijze van begrenzing van de gasproductie, dan kunnen ze beroep instellen tegen het instemmingsbesluit
0077	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener verzoekt om overeenkomstig artikel 3:50 Awb voor elk deeladvies aan te geven wat er met het advies wordt gedaan en als het advies niet wordt overgenomen te motiveren waarom dat niet wordt gedaan.
	Antwoord	In het instemmingsbesluit is in de onderdelen 3 en 5 uitgebreid ingegaan op de gegeven adviezen en is per adviseur het advies kort weergegeven. Onder het kopje <i>Beoordeling</i> is op de adviezen gereageerd. Naar aanleiding van deze zienswijze heb ik een reactie op het Mijnraadadvies met betrekking tot het flexibel houden van productieverdeling toegevoegd. Ik ben van mening dat aan de eisen van artikel 3:50 Awb is voldaan.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073	Samenvatting zienswijze(n)	Indieners vragen zich af of het winningsplan en de aanvullingen daarop nog voldoen aan de Mijnbouwwet. Het is in de ogen van indieners onduidelijk wat nu geldt en niet geldt.
	Antwoord	Het winningsplan 2016 voldoet aan de eisen van de Mijnbouwwet. Ten behoeve van dit besluit zijn enkele onderdelen van het winningsplan geactualiseerd. Daarmee voldoet het winningsplan, in combinatie met de actualiseringen, nog steeds aan de Mijnbouwwet. Om meer duidelijkheid te geven over de verhouding tussen het oorspronkelijke winningsplan en de actualisaties voeg ik een schematische weergave daarvan als Bijlage A toe aan het instemmingsbesluit.
0061	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener meent dat de minister in het huidige stelsel ook aanwijzingsmogelijkheden heeft om NAM minder gas te laten winnen op grond van SodM-adviezen, het jaarlijks ijkmoment en de artikelen 50 en 36 Mijnbouwwet.

		Indiener meent dat het wetsvoorstel waarin staat dat NAM alleen minder gas kan winnen na wijziging van de Gaswet en Mijnbouwwet, hieraan voorbij gaat.
	Antwoord	Indiener stelt terecht dat ik ook in het huidig wettelijk stelsel mogelijkheden heb om de gasproductie te verminderen. Op basis van artikel 36 Mijnbouwwet heb ik daarvan in de afgelopen jaren ook meerdere keren gebruik gemaakt. De wijziging van de Mijnbouwwet biedt mij echter de mogelijkheid tot een brede belangenafweging en een directere aansturing van de gasproductie. De wijziging van de Gaswet geeft daarnaast GTS een wettelijke taak om de winning van Groningengas te minimaliseren.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat het onjuist is dat de Gaswet en de Mijnbouwwet mij nu onvoldoende mogelijkheden bieden om de afbouw van de gaswinning uit het Groningenveld naar nul op te leggen. Indiener ziet mogelijkheden binnen de artikelen 54 Gaswet en 33 - 36 Mijnbouwwet om voorwaarden te stellen en productie te beperken zelfs als daarmee de leveringszekerheid in gevaar komt.
	Antwoord	Indiener stelt terecht dat ik ook in het huidig wettelijk stelsel mogelijkheden heb om de gasproductie te verminderen. Op basis van artikel 36 Mijnbouwwet heb ik daarvan in de afgelopen jaren ook meerdere keren gebruik gemaakt. De wijziging van de Mijnbouwwet biedt mij echter de mogelijkheid tot een brede belangenafweging en een directere aansturing van de gasproductie. De wijziging van de Gaswet geeft GTS een wettelijke taak om de winning van Groningengas te minimaliseren. Daarmee kan ik beter sturen naar een zo laag mogelijk niveau zonder dat leveringszekerheid in gevaar komt.
0026, 0027	Samenvatting zienswijze(n)	Het ontwerpbesluit betekent een uitholling van de democratische rechten van de inwoners en een verzwakking van hun rechtspositie.
	Antwoord	In deze zienswijze wordt gesteld dat de wet betreffende het minimaliseren van de gaswinning uit het Groningenveld een uitholling betekent van de democratische rechten en een verzwakking van de rechtspositie van de inwoners van het gaswinningsgebied. Inmiddels is deze wet in de Eerste Kamer aangenomen en gepubliceerd in het Staatsblad (Stb. 2018, 371). Aangezien het instemmingsbesluit vrijwel geheel gebaseerd is op de Mijnbouwwet van vóór het aannemen van de wet betreffende het minimaliseren van de gaswinning uit het Groningenveld is een discussie over die laatste wet in dit kader niet aan de orde. Ik wijs er slechts in algemene zin op dat de ook deze wet via de in onze democratie geldende wetsprocedure tot stand is gekomen en dat deze wet juist bedoeld is om de gaswinning uit het Groningenveld zo snel mogelijk af te bouwen.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat zijn individuele veiligheid en woongenot worden aangetast en dat dit in strijd is met UVRM, artikel 3 en 17 en EVRM, artikel 1 en 8.
	Antwoord	Waarschijnlijk gaat het in de zienswijze om het artikel 2 en 8 van het EVRM. Daarop wordt bij zienswijze 113 ingegaan. Het UVRM heeft in dit verband geen toegevoegde waarde omdat het een niet-juridisch-bindend document is en het EVRM wel.
0073, 0077, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	In de afweging moet duidelijk gemaakt worden in hoeverre voorkomen wordt dat artikel 2 en 8 EVRM en artikel 1 van het Eerste Protocol van het EVRM geschonden worden. Deze betreffen de fundamentele rechten van omwonenden op leven, privéleven en wonen en recht op eigendom.

		<p>In de afweging moet duidelijk gemaakt worden dat de belangen van het kind zoals verwoord in het rapport van de Kinderombudsman en zoals vereist door artikel 3 van het VN-Kinderrechtenverdrag afgewogen worden. Ook moet aangegeven worden wanneer en waarom de minister andere belangen zwaarder vindt wegen.</p> <p>Indiener stelt dat er duidelijk moet worden gemaakt in hoeverre er wordt voorkomen dat artikel 2 en 8 van de EVRM en artikel 1 van het Eerste Protocol van het EVRM worden geschonden.</p>
	Antwoord	<p>In de zienswijze wordt gevraagd om duidelijk te maken in hoeverre wordt voorkomen dat artikel 2 en 8 EVRM en artikel 1 van het Eerste Protocol van het EVRM worden geschonden. Tevens zou in de afweging kenbaar het belang van het kind, zoals vereist door artikel 3 van het VN-Kinderrechtenverdrag, gewogen moeten worden en duidelijk moeten worden aangegeven wanneer en waarom andere belangen zwaarder zouden moeten wegen.</p> <p>In haar uitspraak van 18 november 2015 (201501544/1) heeft de Afdeling bestuursrechtspraak beoordeeld welke betekenis de bovengenoemde EVRM-rechten hebben voor het instemmingsbesluit over de gaswinning uit het Groningenveld. Ik vat die beoordeling hieronder kort samen. Vervolgens geef ik aan wat de Afdeling bestuursrechtspraak in haar uitspraak van 15 november 2017 heeft overwogen. Daarna licht ik toe hoe ik, gelet op de bovengenoemde uitspraken, mijn afweging in het instemmingsbesluit voor het gasjaar 2018-2019 heb gemaakt. Ten slotte ga ik in op de relevantie van het VN-Kinderrechtenverdrag.</p> <p>Voor wat betreft het recht op leven (artikel 2 EVRM) constateert de Afdeling bestuursrechtspraak dat met de Mijnbouwwet is voorzien in het vereiste wettelijk kader. Dit kader moet vervolgens zo worden toegepast dat voldaan wordt aan de op grond van artikel 2 van het EVRM geldende verplichtingen. Dit betekent dat de minister bij zijn besluit tot instemming met het winningsplan moet beoordelen of met het oog op de bescherming van het recht op leven, (verdere) beperkingen van de gaswinning moeten worden voorgeschreven. Daarbij heeft de minister een ruime beoordelingsmarge.</p> <p>Voor artikel 8 EVRM, waarbij het in dit verband vooral gaat om respect voor het prive- en gezinsleven en de woning, is de Afdeling bestuursrechtspraak van oordeel dat gezien het relatief hoge plaatsgebonden risico voor een aantal personen in het aardbevingsgebied dat met de gaswinning gepaard gaat artikel 8 van het EVRM van toepassing is. De Afdeling bestuursrechtspraak constateert dat het EHRM heeft in zijn rechtspraak geoordeeld dat de reikwijdte van de uit de artikelen 2 en 8 voortvloeiende positieve verplichtingen van de Staat bij gevaarlijke activiteiten elkaar grotendeels overlappen. Daarom concludeert de Afdeling bestuursrechtspraak over de uit artikel 2 voortvloeiende verplichtingen in relatie tot de besluitvorming van de minister heeft overwogen, heeft dan ook in gelijke mate te gelden voor artikel 8 van het EVRM.</p> <p>Bij de toetsing aan artikel 1 van het Eerste Protocol, dat gaat over het eigendomsrecht, constateert de Afdeling bestuursrechtspraak dat voorzien is in het vereiste wettelijk kader, maar dat het bestaan daarvan de minister niet ontslaat van de verplichting om bij het instemmingsbesluit te beoordelen of met het oog op een redelijk</p>

	<p>evenwicht tussen enerzijds het recht op eigendom en anderzijds het algemeen belang (verdere) beperkingen van de gaswinning moeten worden voorgeschreven.</p> <p>In haar uitspraak van 15 november 2017 bevestigt de Afdeling bestuursrechtspraak dat de aard en de schaal van de met de gaswinning gepaard gaande gevolgen zodanig zijn dat de grondrechten op leven (veiligheid), privacy (aantasting van het leefklimaat) en het ongestoord genot van eigendom aan de orde zijn. De Afdeling bestuursrechtspraak meent dat aan de motivering van het instemmingsbesluit dan ook hoge eisen moeten worden gesteld. Tegelijkertijd constateert de Afdeling bestuursrechtpraak dat er met de gaswinning grote algemene belangen zijn gemoeid. Daarbij wordt gewezen op het belang de aardgasbaten als inkomsten voor de Staat, maar vooral op het belang van voorzetting van de gaswinning op een aanzienlijk niveau omdat die winning noodzakelijk is om huishoudens, instellingen en industrie in en deels ook buiten Nederland van gas te voorzien. De Afdeling bestuursrechtspraak meent dat in de afweging ook de langere termijn moet worden betrokken (zie r.o. 31.2):</p> <p>“Ook als moet worden aangenomen dat op relatief korte termijn het bij afweging van de belangen en gegeven de huidige situatie onvermijdelijk is om de gaswinning op een bepaald niveau voort te zetten, vergt een afgewogen beoordeling van de gaswinning dat daarnaast ook wordt betrokken wat het perspectief.”</p> <p>Die afweging voor de langere termijn is gemaakt in het kabinetsbesluit zoals vastgelegd in de brief aan de Tweede Kamer van 29 maart 2018. Daarin staat dat de gaswinning uit het Groningenveld op zo kort mogelijke termijn wordt afgebouwd en vervolgens volledig wordt beëindigd. Het kabinet verwacht dat de gaswinning in 2022 al kan dalen tot onder de 12 miljard Nm³ en dat vanaf 2030 de gaswinning geheel beëindigd zou kunnen worden. Het uitgangspunt voor de gaswinning voor de komende jaren is om niet meer gas uit het Groningenveld te winnen dan noodzakelijk is voor de leveringszekerheid. In de brief wordt een groot aantal maatregelen aangegeven om te bereiken dat de hoeveelheid gas die nodig is voor de leveringszekerheid zo snel mogelijk omlaag wordt gebracht.</p> <p>In dit kabinetsbesluit zijn de belangen van de inwoners van Groningen, waaronder de bovengenoemde grondrechten, zeer zwaarwegend geweest. De economische en financiële belangen zijn van ondergeschikt belang geacht. In de sfeer van de leveringszekerheid worden offers gevraagd. Grootverbruikers zullen versneld moeten omschakelen naar andere bronnen. Verder zien alle gasverbruikers in hun energierekening de kosten terug van een extra stikstofinstallatie die bij een meer natuurlijke uitfasering van gas niet nodig was geweest.</p> <p>In het instemmingsbesluit heb ik, conform het basispad zoals aangegeven in bovengenoemde brief van 29 maart 2018, voor het gasjaar 2018-2019 een winningsniveau vastgelegd van 19,4 miljard Nm³. Dat is het winningsniveau dat bij een gasjaar met een gemiddeld temperatuurprofiel en bij een stikstofinzet van 92,5% voldoende is voor de leveringszekerheid. Ik heb in het instemmingsbesluit, ter uitvoering van de bovengenoemde uitspraak van 15 november 2017, een aanvullende motivering geleverd voor veiligheidsrisico's, leveringszekerheid en maatregelen om de gaswinning te beperken. Ik verwijs daarvoor naar met name paragraaf 5.5 (veiligheidsrisico's), paragraaf 6 (leveringszekerheid) en paragraaf 3 (beperkende maatregelen) van het</p>
--	---

		<p>instemmingsbesluit. In paragraaf 7 (Eindconclusie) heb ik vervolgens een afweging gemaakt van alle belangen die in het kader van dit instemmingsbesluit moeten worden meegewogen. Die afweging voldoet, mede gelet op het kabinetsbesluit zoals vastgelegd in de brief aan de Tweede Kamer van 29 maart 2018, naar mijn mening aan de eisen die de Afdeling bestuursrechtspraak in de bovengenoemde uitspraken heeft geformuleerd voor wat betreft de grondrechten die in het geding zijn.</p> <p>Voor wat betreft het VN-Kinderrechtenverdrag (Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind; verder: IVRK) hecht ik eraan dat ook met de belangen van kinderen in het aardbevingsgebied voldoende rekening wordt gehouden. Het gaat dan met name om het recht op leven en ontwikkeling zoals vastgelegd in artikel 6 IVRK.</p> <p>De toegevoegde waarde van het IVRK is vooral dat het alle rechten van kinderen bundelt in één verdrag en dat deze rechten specifiek zijn afgestemd op kinderen. Voor wat betreft de verhouding tot het EVRM kan worden geconstateerd dat er voor bepaalde rechten verschillen zijn, zoals het recht op onderwijs, maar dat er ook veel rechten overeenstemmen. Daarbij gaat het in dit geval over artikel 6 IVRK in relatie tot de artikelen 2 en 8 van het EVRM. Die overeenkomsten worden nog versterkt doordat het EHRM het IVRK in verschillende uitspraken heeft gebruikt bij de nadere invulling van EVRM-bepalingen.</p> <p>Voor wat betreft de reikwijdte van het Kinderrechtenverdrag wijs ik erop dat de belangen van het kind de eerste overweging vormen bij "alle maatregelen betreffende kinderen" (artikel 3 IVRK). Voor wat betreft de participatiemogelijkheden van kinderen is in artikel 12 IVRK bepaald dat kinderen moeten worden gehoord "in iedere bestuursrechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft". Uit de jurisprudentie waarin kinderrechten aan de orde zijn blijkt dat kinderrechten in de praktijk vooral aan de orde zijn in asielprocedures en in het familierecht.</p> <p>Ik zie gelet op het voorgaande geen reden om te veronderstellen dat de afweging die ik in het instemmingsbesluit heb gemaakt, onvoldoende rekening zou houden met de belangen van kinderen in het aardbevingsgebied.</p>
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073	Samenvatting zienswijze(n)	De bescherming van de grondrechten dient expliciet en transparant betrokken te worden in de afweging, zodat dit leidt tot een veilig en verantwoord niveau van gaswinning.
	Antwoord	Het gaat hier om veiligheid, gezondheid en het vrijwaren van schade. Het Staatstoezicht op de Mijnen adviseert omwille van de veiligheid een niveau van 12 bcm en mogelijk lager aan te houden. Mede op basis van dit advies heeft het kabinet besloten de gaswinning versneld af te bouwen en te beëindigen. In de periode dat het volume van de gaswinning nog hoger is dan 12 bcm zullen panden die niet aan de veiligheidsnorm voldoen met voorrang versterkt worden. De melding en afhandeling van schade is vereenvoudigd en wordt versneld.

0022	Samenvatting zienswijze(n)	Het gaswinningsbesluit is in strijd met de uitspraak van de Raad van State van 2017.
	Antwoord	In hoofdstuk 2 van het Instemmingsbesluit is aangegeven welke motiveringsgebreken de Afdeling bestuursrechtspraak in haar uitspraak van 15 november 2017 heeft benoemd. Vervolgens wordt in dat hoofdstuk aangegeven in welke onderdelen van het instemmingsbesluit een betere motivering wordt gegeven. In hoofdstuk 7 wordt ten slotte een totaalafweging gemaakt. Ik ben van mening dat ik zo in het instemmingsbesluit op een goede wijze uitvoering geef aan de uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak.

2. Afbouw gaswinning en productieniveau

2a. Kabinetsbesluit afbouw/ombouw, maatregelen en energietransitie

Registratienr. zienswijze		Tekst
0037	Samenvatting zienswijze(n)	In hoofdstuk 8 van het ontwerp-instemmingsbesluit is onduidelijk hoe de afbouw van gaswinning precies plaats gaat vinden, gezien de verschillende onzekere factoren als de omschakeling van grootverbruikers, de uitbreiding van de stikstoffabriek en de maatschappelijke energietransitie.
	Antwoord	Alle zeilen zullen worden bijgezet om de gaswinning in Groningen zo snel mogelijk te beëindigen conform het basispad van afbouw van het kabinet. Ik zal, op grond van de gewijzigde Gas- en Mijnbouwwet, jaarlijks een operationele strategie vaststellen inzake de Groningen gaswinning om zo rekening te kunnen houden met alle factoren die de vraag naar Groningen gas doen dalen, o.a. de omschakeling van grootverbruikers, de stikstoffabriek en de energietransitie. Dit instemmingsbesluit gaat echter alleen over het gasjaar 2018/2019 waardoor dit buiten het instemmingsbesluit valt.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	In het ontwerp-instemmingsbesluit, dat geldt voor de termijn 2018-2019 staat zeer aarzelend dat in Oktober 2022 de gaswinning onder de 12 miljard Nm ³ gaat komen, maar de gaswinning gaat gewoon door en het huidige kabinet bestaat dan ook niet meer.
	Antwoord	Een grote reductie kan bereikt worden als de stikstofconversiecapaciteit uitgebreid wordt wanneer de stikstoffabriek in Zuidbroek in 2022 wordt opgeleverd. Dit is onderdeel van de afbouw van de gaswinning, geschetst in het basispad van het kabinet. Aan dit basispad liggen tal van maatregelen ten grondslag, die op dit moment worden uitgevoerd. Deze zijn niet beperkt tot de zittingsduur van dit kabinet, maar gericht op het volledig beëindigen van de winning in Groningen in 2030.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	Hoe realistisch is het plan om per jaar 200.000 woningen gasvrij te maken in het licht van de trage voortgang van de versterkingsopgave?
	Antwoord	Het aardgasvrij maken van woningen in de gebouwde omgeving is inderdaad een behoorlijke opgave die speelt in het kader van de totstandkoming van een Klimaatakkoord. Aan de klimaattafel voor de gebouwde omgeving worden hierover momenteel afspraken gemaakt. Voor het aardgasvrij maken van woningen heeft het ministerie

		van BZK inmiddels 120 miljoen euro beschikbaar gesteld. De versterkingsopgave is onvergelykbaar met deze operatie.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	In het instemmingsbesluit dient voldoende invulling gegeven te worden en dient toelichting gegeven te worden over de volgende onzekerheden: 1) de snelheid van de afbouw van de gaswinning, 2) het jaarlijks temperatuurverloop, 3) de maximale magnitude van aardbevingen en grondversnellingen en 4) het aantal te versterken gebouwen.
	Antwoord	Het instemmingsbesluit gaat uit van de afbouw van de gaswinning conform het basispad van het kabinet. De voortgang van het basispad wordt regelmatig gerapporteerd aan de Tweede Kamer. De bandbreedte met betrekking tot temperatuurverloop is nu toegelicht aan de hand van de eveneens opgenomen graaddagenformule. Het besluit gaat in op de kans op een aardbeving met een grote magnitude. Voor de versterkingsoperatie verwijst het besluit naar de afspraken die met de regiobestuurders op 20 september hierover zijn gemaakt en het plan van aanpak dat bij brief van 6 november aan de Tweede Kamer is aangeboden (kamerstukken 33 529 nr. 532).
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De minister stelt in hoofdstuk 7 van het ontwerp-instemmingsbesluit dat het kabinet de gaswinning op zo kort mogelijke termijn volledig zal beëindigen. Dit blijkt echter niet uit hoofdstuk 8, waar alleen de verantwoordelijkheid voor de te winnen hoeveelheid gas verschuift van NAM naar de afnemer.
	Antwoord	De winning uit het Groningenveld is het sluitstuk van de behoefte aan laagcalorisch gas. Die behoefte wordt aan de ene kant verkleind door de vraag te verkleinen (o.a. de ombouw van grootverbruikers), aan de andere kant door alternatief aanbod te bieden (o.a. import van hoogcalorisch gas, dat door middel van stikstofconversie wordt omgezet in laagcalorisch gas).
0028	Samenvatting zienswijze(n)	De overstap op hoogcalorisch gas is in strijd met de ontwikkelingen van het klimaatakkoord.
	Antwoord	In het kader van de energietransitie is het uiteindelijke doel om over te gaan op volledig duurzame alternatieven. Omdat deze op de korte termijn waarop de gaswinning in Groningen omlaag gebracht wordt geen volledig alternatief bieden, is hoogcalorisch gas voor deze transitiefase in beeld.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	Op basis van een berekening van de indiener wordt geconcludeerd dat de gasproductie zonder problemen met ingang van 2023 worden beëindigd. De minister stelt dat de beëindiging in 2030 pas plaats kan vinden. Waarom heeft de minister dit besloten?
	Antwoord	In mijn Kamerbrief van 29 maart 2018 heb ik uiteengezet hoe de vraag naar Groningengas zich naar verwachting ontwikkelt tot en met 2030. Dat is complexer dan een simpele optelsom: 1) Er moet niet alleen voldoende gas op jaarbasis beschikbaar zijn, maar op een heel koude dag midden in het winter. Het Groningenveld kan pas worden gesloten als er op elke dag in het jaar in de vraag door andere laagcalorische gasmiddelen kan worden voorzien. 2) De hoeveelheden op jaarbasis waarmee wordt gerekend zijn hoeveelheid in een qua temperatuur gemiddeld jaar; in een zeer koud jaar is er een grotere gasvraag. 3) Sommige maatregelen werken op elkaar in, waardoor de totale besparing van twee maatregelen samen kleiner kan zijn dan de losse optelsom van de twee

		besparingen. De minister van EZK streeft hoe dan ook naar een zo snel mogelijke beëindiging van de gaswinning in Groningen.
0008	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat de overheid schade had moeten voorkomen door lagere gaswinning toe te staan en geen buitenlandse contracten had moeten afsluiten waardoor zij haar zorgplicht niet meer zou kunnen nakomen.
	Antwoord	Het kabinet heeft in maart 2018 aangekondigd de gaswinning zo snel als mogelijk volledig te beëindigen. Om dit te realiseren wordt ook buitenlandse afnemers gevraagd om te schakelen naar andere energiebronnen dan laagcalorisch gas. De gasvraag kan daarmee afgebouwd worden, zolang de veiligheid van leveringszekerheid niet in het geding komt. Het gaat daarbij overigens om de fysieke vraag van huishoudens en bedrijven; contracten zijn hierop niet van invloed.
0033	Samenvatting zienswijze(n)	Uit nota 'Kamerstukken II, 2017/2018, 34957, nr. 14' blijkt dat de medewerking van alle grootverbruikers nodig is om de doelstellingen van het kabinet te halen. Er is echter nog steeds sprake van grote onzekerheden over de financiële, praktische en juridische (on)uitvoerbaarheid. De belangen van grootverbruikers als de indiener worden onvolledig meegenomen in de afweging van de leveringszekerheid.
0028	Samenvatting zienswijze(n)	De concurrentenpositie van de indiener verslechtert vanwege de verschillen in deadline om van het laagcalorisch gas af te gaan, welke 2022 voor binnenlandse en 2029 voor buitenlandse bedrijven is.
0033	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat de kosten van de afbouw van gaswinning uit het Groningenveld ten onrechte (deels) neergelegd worden bij de grootverbruikers. Het bedrijf in kwestie heeft in het verleden al aanzienlijke verduurzamingsmaatregelen getroffen en ook heeft het bedrijf voor de korte-termijn toekomst maatregelen in voorbereiding voor verdere verduurzaming van haar bedrijfsvoering. Echter, nu wordt door de minister gevraagd om op relatief zeer korte termijn maatregelen te nemen die in het geheel niet zullen bijdragen aan de verduurzaming. De indiener staat bereidwillig tegenover het nemen van redelijke en noodzakelijke maatregelen, maar wenst dat dit wel op een voor de indiener kostenneutrale wijze gebeurt.
0033	Samenvatting zienswijze(n)	GTS heeft als taak om hoog- naar laagcalorisch gas om te zetten. De indiener vindt het onrechtvaardig dat de grootverbruikers op te zadelen met de verantwoordelijkheid voor het treffen van maatregelen.
0034	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat de kosten van de afbouw van gaswinning uit het Groningenveld ten onrechte (deels) neergelegd worden bij de grootverbruikers. Het bedrijf in kwestie heeft in het verleden al aanzienlijke verduurzamingsmaatregelen getroffen en ook heeft het bedrijf voor de korte-termijn toekomst maatregelen in voorbereiding voor verdere verduurzaming van haar bedrijfsvoering. Echter, nu wordt door de minister gevraagd om op relatief zeer korte termijn maatregelen te nemen die in het geheel niet zullen bijdragen aan de verduurzaming. De indiener staat bereidwillig tegenover het nemen van redelijke en noodzakelijke maatregelen, maar wenst dat dit wel op een voor de indiener kostenneutrale wijze gebeurt.
	Antwoord	Zoals aangegeven in de kamerbrief van 29 maart jl. staat de veiligheid van de bewoners van Groningen centraal. De afbouw van gaswinning uit het Groningenveld is essentieel om die veiligheid te kunnen borgen. De kosten die daarbij gemaakt moeten worden zijn van secundair belang. Het advies van toezichthouder SodM heeft geleid tot een te volgen basispad om de gaswinning uiterlijk in 2030 te beëindigen. Bij de totstandkoming van het basispad is daarom primair gekeken naar de snelheid waarmee maatregelen effect hebben op de gaswinning uit het Groningenveld. De ombouw van grootverbruikers is naar de huidige inzichten één van de maatregelen die op

		korte termijn tot een forse reductie kunnen leiden. Het instemmingsbesluit dat momenteel voorligt gaat over het gasjaar 2018-2019. De gesprekken met betrekking tot ombouw van grootverbruikers staan los van dit instemmingsbesluit. De aandachtspunten die worden aangedragen zullen worden meegenomen bij toekomstige besluitvorming in de komende jaren.
0018, 0080	Samenvatting zienswijze(n)	De overheid moet met een voortvarend plan voor de energietransitie komen met voorlichting over en investeringen in diverse vormen van duurzame energie. De energietransitie gaat niet snel genoeg, bovendien worden de lasten van het nieuwe energiebeleid van de regering onredelijkerwijs bij de minst verdienende burger te liggen en grootverbruikers worden ontzien. De indiener vindt het een onrealistisch plan om in het kader van de energietransitie particulieren te dwingen hun huis te isoleren, gezien de hoge kosten die hiermee gepaard gaan. Het is een beter idee om waterstof- of biogas te gebruiken.
	Antwoord	De energietransitie is vele malen breder dan alleen de afbouw van de gaswinning in Groningen. Dit besluit bepaalt het winningsniveau voor het gasjaar 2018-2019. Voor de komende jaren zal steeds jaarlijks een nieuwe operationele strategie worden vastgesteld.
0022	Samenvatting zienswijze(n)	Om de maatschappelijke problemen die het gevolg zijn van het afbouwen van het productieniveau in Groningen het hoofd te bieden, dient een gasrantsoeneringssysteem ingesteld te worden in Nederland.
	Antwoord	De werking van het gasnet laat een dergelijk systeem niet toe. Op het regionale net kunnen gebruikers niet op afstand worden afgesloten, laat staan tot een bepaalde hoogte beperkt worden in de gaslevering.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	Om te waarborgen dat de vraag naar gas uit Groningen zo snel mogelijk naar nul wordt gebracht, adviseert de indiener het kabinet om een grootschalig verduurzamingsplan te lanceren. Een dergelijk voornemen blijkt niet uit de Miljoenennota 2018.
	Antwoord	De afbouw van de gaswinning is geschetst middels het basispad van het kabinet (Kamerstuk 2018-2019 33 529 nr. 457), hierin staat aangegeven welke maatregelen worden getroffen om enerzijds de vraag naar laagcalorisch gas te verminderen en anderzijds om alternatief aanbod te vinden.
0080	Samenvatting zienswijze(n)	Waarom wordt de ombouw van laag- naar hoogcalorische gasaansluitingen in Nederlandse huishoudens tot na 2030 uitgesteld? De indiener stelt dat een nieuwe stikstoffabriek onnodig is omdat er rechtstreeks hoogcalorisch gas in huis- en bedrijfsaansluitingen gebruikt kan worden nadat deze omgebouwd zijn. Dit zou snel kunnen plaatsvinden als een subsidieregeling in het leven zou worden geroepen.
	Antwoord	Veel gasapparaten in Nederlandse huishoudens zijn niet geschikt voor het gebruik van hoogcalorisch gas. Het leveren van hoogcalorisch gas aan deze gasapparaten leidt tot veiligheidsrisico's zoals ontploffingsgevaar en risico op koolmonoxide-vergiftiging. Sinds 1 januari jl. worden alleen nog apparaten verkocht die zowel laag- als hoogcalorisch gas aankunnen. Het zal echter jaren duren voordat via de vervangingsmarkt een redelijk opgave overblijft voor een mogelijke overstap op hoogcalorisch gas.
0017	Samenvatting zienswijze(n)	Met het oog op klimaatverandering moet de gaswinning sneller afgebouwd worden dan nu het plan is.

	Antwoord	Om de gaswinning uit Groningen zo spoedig mogelijk te kunnen beëindigen is een groot aantal maatregelen in gang gezet, zoals omschreven in mijn brief van 29 maart 2018. Hierin worden ook maatregelen beschreven die bijdragen aan het behalen van de klimaatdoelstellingen, zoals het verminderen van het gebruik van aardgas in de gebouwde omgeving. Een snellere afbouw zou ten koste gaan van de leveringszekerheid met alle gevolgen van dien.
0075	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat de gaswinning de sluitpost van het beleid is omdat de hoogte van de gaswinning afhankelijk is van het welslagen van een aantal maatregelen.
	Antwoord	Het doel van het beleid is om de gaswinning uit het Groningenveld zo snel mogelijk volledig te beëindigen. Het beleid is erop gericht om enerzijds de vraag te verkleinen (ombouw grootverbruikers, afbouw buitenland) en anderzijds het aanbod te vergroten (import hoogcalorisch gas, bouw stikstofconversiecapaciteit). Winning uit het Groningenveld is daarmee wel de sluitpost van de vraag naar laagcalorisch gas, maar zeker niet van het beleid, dat er nu juist op is gericht om de winning te minimaliseren.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat hoogcalorisch gas nog steeds uit de kleine gasvelden zou kunnen worden gehaald en met stikstof worden veranderd naar laagcalorisch gas. Indiener vraagt zich af wat de risico's hier van zijn.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat met het gebruik van de stikstofinstallatie de gebieden met hoogcalorisch gas de tol betalen en vindt dit niet kunnen.
	Antwoord	Hoogcalorisch komt zowel uit Nederlandse kleine velden als uit het buitenland (voornamelijk Rusland en Noorwegen). Bij winning uit Nederlandse velden is de regelgeving omtrent vergunningen omschreven in de Mijnbouwwet. Bij het verlenen van vergunningen wordt gekeken naar de gevolgen van gaswinning voor de omgeving. Deze besluitvorming staat los van de besluitvorming over het Groningenveld. Hoogcalorisch gas uit kleine velden wordt niet specifiek gewonnen om de stikstofinstallaties (die het converteren naar het laagcalorisch gas) draaiende te houden.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	Een stringente monitoring en zeer frequente rapportage over de voortgang van de afbouw van de gaswinning dient toegezegd te worden.
	Antwoord	De minister zal de Tweede Kamer regelmatig informeren over de voortgang van de afbouw van de gaswinning.
0038	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af of de genoemde maatregelen, zoals de bouw van een stikstofinstallatie, daadwerkelijk ook worden geïmplementeerd en ook binnen de genoemde tijdsperiode.
	Antwoord	Het kabinetsbeleid is erop gericht om in de gebouwde omgeving de stap te zetten van laagcalorisch gas naar duurzame alternatieven. Dit is een zeer ingrijpende en complexe operatie. Per juli 2018 is de aansluitplicht voor gas voor nieuwbouwhuizen komen te vervallen en onlangs is er voor 27 gemeenten geld ter beschikking gesteld als proeftuin voor aardgasvrije wijken. Dit zijn belangrijke stappen in het kader van de energietransitie, maar dit levert voor de afbouw van de winning uit het Groningenveld (tot 2030) maar beperkt effect op. Op basis van kosteneffectieve maatregelen om te komen tot 49% CO ₂ -reductie in 2030 is er volgens het Planbureau voor de

		Leefomgeving zicht op een vermindering van het aardgasgebruik in de gebouwde omgeving met 0,4 tot 1,8 miljard Nm ³ laagcalorisch gas in 2030.
0038	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de leveringszekerheid het keer op keer wint van de veiligheid. Bij de omschakeling naar hoog calorisch gas is te veel naar de massa gekeken, naar grootverbruikers en een stikstofinstallatie. Er is onvoldoende gekeken naar alternatieven en maatregelen op kleinere schaal die nu al kunnen leiden tot reductie.
	Antwoord	In het basispad van het kabinet is gekeken naar maatregelen om de gaswinning zo snel mogelijk te verminderen en uiteindelijk volledig te beëindigen. Hierbij zijn alle mogelijke maatregelen afgewogen, waarbij uiteraard geldt dat kleinschalige maatregelen slechts een beperkte mogelijkheid tot reductie hebben.
0055	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt voor om Engie te ontslaan van de contractuele verplichting ten aanzien van de 3 Mn ³ overbodig gewonnen Groningse gas.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener vraagt zich af waarom de minister niet per direct de wensen zoals van Energiebedrijf Engie in vult, die nu al minder gas wil uit Groningen.
	Antwoord	Voor de vraag naar Groningengas is de fysieke vraag naar laagcalorisch gas door huishoudens en bedrijven, van belang. Contracten van GasTerra met marktpartijen, zoals ENGIE, beïnvloeden deze vraag niet en hebben zodoende geen invloed op de benodigde winning uit het Groningenveld.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De minister meldt dat er mogelijkheden zijn om meer stikstof in te kopen in aanvulling op hetgeen de bestaande installaties leveren. De minister maakt niet duidelijk waar de extra stikstof vandaan komt, of er meer van kan worden ingekocht, en waarom pas eind 2019 extra stikstof kan worden ingekocht en ingezet.
	Antwoord	GTS geeft aan dat zij nog een extra mogelijkheid ziet om de inzet van stikstof, en daarmee van geconverteerd hoogcalorisch gas, te vergroten. Het gaat om een additionele inkoop van stikstof om zo de inzet van de bestaande installaties verder te optimaliseren. Om dit mogelijk te maken dienen aanpassingen in het netwerk van GTS te worden aangebracht. De datum waarop dit op zijn vroegst gereed kan zijn is 1 oktober 2019.
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Mocht uit aanvullend onderzoek met de kennis van nu blijken, dat additionele opslag niet mogelijk is, ligt er dan een alternatief plan klaar voor de geplande afbouw van de gaswinning? Dat zou er in feite op basis van de onderzoeken naar Stikstofbuffer Heiligerlee 2010 al moeten zijn. En waarom is een dergelijk onderzoek geen zichtbaar onderdeel van uw "Totaal Pakket Groningen"?
	Antwoord	Wanneer in het instemmingsbesluit wordt gesproken over de inzet van stikstofinstallaties, dan gaat het over de gecombineerde inzet van de installaties in Ommen en Wieringermeer. De stikstofcaverne in Heiligerlee wordt, vanwege het beperkte volume, ingezet als back-up.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de afhankelijkheid aan laagcalorisch gas sneller kan worden afgebouwd en stelt voor om op korte termijn al te beginnen met het plannen van een alternatieve energievoorziening.
	Antwoord	Momenteel wordt door verschillende partijen, waaronder de minister van Economische Zaken en Klimaat, gewerkt aan een Klimaatakkoord met maatregelen op het gebied van de energietransitie. Bij de beëindiging van de gaswinning uit het Groningenveld zal rekening worden gehouden met de effecten van het Klimaatakkoord op de vraag naar laagcalorisch gas.

0046	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat er niets vermeld wordt over een regeling voor vergoeding van de schade die grootverbruikers lijden door de omschakeling in 2022. Beperkende maatregelen voor grootverbruikers zullen niet uit te voeren zijn als er niet op voorhand duidelijk is dat deze zullen worden gecompenseerd.
	Antwoord	De uitwerking van een ombouw van grootverbruikers van hoog- naar laagcalorisch valt buiten de reikwijdte van dit instemmingsbesluit voor gasjaar 2018/2019.
0046	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat in het ontwerp-instemmingsbesluit naar het door COT opgestelde document 'Verkennde scenarioanalyse gaswinning onder het niveau van leveringszekerheid: maatschappelijke en veiligheidsrisico's' van 12 augustus 2018. Hier wordt echter geen rekening gehouden met de opwek van elektriciteit door de glastuinbouw, terwijl deze sector een essentiële bouwsteen is bij de elektriciteitsvoorziening, met name als flexleverancier in de (internationale) elektriciteitsmarkt. De jaarlijkse netlevering met gasgestookte WKK in de glastuinbouw bedraagt 5 tot 6 TWh, wat ongeveer 5 procent van het nationale productievolume voor elektriciteit is. De Indiener verzoekt dan ook om de opwek van elektriciteit door de glastuinbouw en overige decentrale gasgestookte elektraproductie mee te nemen in het definitieve besluit, omdat deze leveringszekerheid van landsbelang is.
	Antwoord	Er is kennis genomen van deze zienswijze. Het rapport van het COT is een definitief rapport, dat reeds is vastgesteld. De zienswijze leidt niet tot een verandering aan het instemmingsbesluit zelf, aangezien deze reeds rekening houdt met de voor leveringszekerheid benodigde hoeveelheid Groningengas.
0046	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat er in het ontwerpbesluit wordt gesproken over het "afsluiten van bepaalde afnemers (bv. Grootverbruikers)", terwijl er ook in het ontwerpbesluit staat dat de 'Omschakeling naar hoogcalorisch gas of andere energiebronnen een dusdanige aanpassing is dat het op korte termijn niet mogelijk' en het tot een "langdurige stillegging kan leiden". Deze citaten geven een tegenstrijdig beeld op en er is onduidelijkheid in relatie tot grote (financiële) belangen.
0046	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat er niets vermeld wordt over een regeling voor vergoeding van de schade die grootverbruikers lijden door de omschakeling in 2022. Beperkende maatregelen voor grootverbruikers zullen niet uit te voeren zijn als er niet op voorhand duidelijk is dat deze zullen worden gecompenseerd.
	Antwoord	De uitwerking van een ombouw van grootverbruikers van hoog- naar laagcalorisch valt buiten de reikwijdte van dit instemmingsbesluit voor gasjaar 2018/2019.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af of grootverbruikers van aardgas snel kunnen omschakelen en of dit dan niet weg trekken en zorgen voor werkloosheid?
	Antwoord	De minister van EZK is momenteel in overleg met deze grootverbruikers om de ombouw. Hierbij is ook aandacht voor de mogelijke gevolgen hiervan voor het bedrijf en de omgeving waarin zij opereren.
0016	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener vraagt zich af of het mogelijk is dat er een net is van hoogcalorisch gas en laagcalorisch gas voor de industrie. Hij stelt namelijk dat er van de 170 grootgebruikers de 53 industriële grootgebruikers naar hoogcalorisch gas moeten gaan, wat zou betekenen dat er twee parallelle gasnetten nodig zijn.
	Antwoord	Er bestaan reeds gastransportnetten voor zowel hoog- als laagcalorisch. Wanneer grootverbruikers worden omgezet naar hoogcalorisch gas, dan zal het bestaande net wel tot de locatie van de grootverbruiker moeten worden uitgebreid.

0016	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af waar de 200 miljoen Euro naar toe gaat die grootgebruikers naar hoog calorisch gas moet doen bewegen. Naar de aanleg van een parallel net of ter compensatie van de bedrijven.
	Antwoord	Dit geld is bedoeld voor het doen van aanpassingen aan het reeds bestaande gastransportnet.
0016	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de figuren 4 en 5 in de brief van de Gasunie van 27 maart een te positief beeld schetsen, omdat de aanleg van een net voor hoogcalorisch gas lang zou duren. Indiener stelt dat er een bijlage bij het ontwerpbesluit moet komen met een gespecificeerde begroting en tijdsplanning.
	Antwoord	In de brief van GTS van 27 maart 2018 is reeds rekening gehouden met een realistische inschatting van de aanpassingen aan het gastransportnet.
0016	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vindt dat de omschakeling van de grootgebruikers uit de hand kan lopen en er beter al een tweede extra stikstoffabriek moet worden gepland.
	Antwoord	Ik zal de voortgang van het basispad monitoren en bij eventuele tegenslagen alternatieve maatregelen overwegen. Hiervan is op dit moment nog geen sprake.
0022	Samenvatting zienswijze(n)	De industrie is een grootverbruiker van gas en zal snel moeten overschakelen op waterstof en elektriciteit of überhaupt in omvang verminderd moeten worden.
	Antwoord	Momenteel ben ik in gesprek met grootverbruikers over het overstappen op hoogcalorisch gas en duurzame alternatieven. Ook in het kader van de gesprekken over het Klimaatakkoord is hier nadrukkelijk aandacht voor.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	Welke maatregelen neemt de minister als grootverbruikers niet of niet tijdig omschakelen op hoogcalorisch gas? Het is daarnaast niet duidelijk wat het totaal verbruik van deze grootverbruikers is. Klopt de berekening van 3,9 miljard Nm ³ per jaar?
	Antwoord	Momenteel worden de mogelijkheden met de grootverbruikers verkend via een vrijwillige spoor. Wanneer dat onvoldoende resultaat oplevert, dan onderzoek ik de mogelijkheden voor een verplichting. Met alle 170 grootverbruikers tezamen zou het om circa 4,4 miljard Nm ³ aan Groningengas gaan.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	In welk tempo zal de vraag naar aardgas uit de glastuinbouwsector afgebouwd worden?
	Antwoord	De minister van LNV werkt met de glastuinbouwsector aan afbouw van de gasvraag. Het gasgebruik is de afgelopen jaren al met een kwart gedaald tot 3 miljard Nm ³ per jaar. Verdere afbouw zal worden ingevuld met geothermie, restwarmte, biomassa/groen gas en all-electric. In de provincie Zuid-Holland wordt gewerkt aan een regionaal warmtetransportnet ('de warmterotonde') waarmee ook de glastuinbouw in het Westland van duurzame warmte kan worden voorzien, naast woningen en bedrijven.
0033	Samenvatting zienswijze(n)	In de kamerbrief (Kamerstukken II 2017/2018, 33529, nr. 457) staat niet beschreven waarom gekozen is voor een verschil in transitieperiode tussen Nederlandse en buitenlandse verbruikers van laagcalorisch gas.
	Antwoord	Er is geen sprake van een verschil in transitieperiode. De export van laagcalorisch gas wordt vanaf 2020 reeds geheel afgebouwd met ca. 2 miljard Nm ³ per jaar, totdat deze na 2029 wordt beëindigd. Hieraan liggen concrete plannen in België, Frankrijk en Duitsland ten grondslag. Met vertegenwoordigers van deze landen is verkend of een versnelling van de bestaande plannen mogelijk was. De mogelijkheden hiertoe worden echter beperkt door technische, geografische en personele onmogelijkheden.

0016	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er eerst een vermindering zou zijn van 2 bcm per jaar tot er in 2030 niet meer hoeft te worden geleverd. Dit indiener wilt weten waarom dit in dit besluit nu anders is.
	Antwoord	Het is nog steeds juist dat de export van Groningen gas naar België, Frankrijk en Duitsland vanaf 2020 afneemt met ca. 2 miljard Nm ³ per jaar. Vanaf 2030 is geen export meer voorzien van Groningen gas. In een koud jaar exporteert Nederland op dit moment ca. 30 miljard Nm ³ per jaar naar deze drie landen. Deze exportvolumes zijn een optelsom van de leveranties van gas van Groningenkwaliteit (zowel puur Groningengas als pseudo-Groningengas) gemengd met hoogcalorisch gas waarbij als vuistregel kan worden gehanteerd twee derde gas van Groningenkwaliteit en een derde hoogcalorisch gas om zodoende laagcalorisch gas te kunnen exporteren. Dit betekent dat van de 3 miljard Nm ³ per jaar export ca. 2 miljard Nm ³ per jaar afkomstig zijn uit het Groningen veld. In de periode tussen 2020-2030 betekent dit een reductie van 20 miljard Nm ³ van Groningenkwaliteit, met aan het eind van de periode geen exporten meer van Groningengas.
0044	Samenvatting zienswijze(n)	L-gas is niet op korte termijn vervangbaar volgens de indiener. Veel woningen en bedrijven in het noordwesten van Duitsland zijn afhankelijk van de levering van Nederlands L-gas. Een nog snellere omschakeling van de Duitse markt is volgens de indiener niet mogelijk. Er moeten nu al jaarlijks meer dan 500.000 gasverbruikende apparaten worden aangepast. Voor de Indiener (Duits Ministerie) is het van essentieel belang dat de voorziening van gas voor de Duitse particuliere en zakelijke gebruikers is verzekerd.
	Antwoord	De vraag naar laagcalorisch gas uit Duitsland is in het instemmingsbesluit meegenomen.
0044	Samenvatting zienswijze(n)	In 2017 en 2018 zijn er Duitsland al een groot aantal L-gasverbruikers omgeschakeld op H-gas. Deze veranderingen verminderen de behoefte aan L-gas al met bijna 2 miljard m ³ . Er wordt aan de grens ook een bijmenginstallatie gebouwd die na de inbedrijfstelling jaarlijks 850 miljoen m ³ zal produceren. In totaal kan daardoor Duitsland zijn behoefte aan L-gas op korte termijn met 15 procent reduceren.
	Antwoord	De actuele verwachtingen van de vraag uit Duitsland zijn in het instemmingsbesluit gebruikt.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af omdat verschillende landen al bergingen hebben van laagcalorisch gas, of zij dit nu de komende 10 jaar even aanvullen zo lang dit nu nog wel kan?
	Antwoord	Gasopslagen worden gebruikt in een jaarlijkse cyclus: gas wordt in de zomer opgeslagen, zodat het in de (koudere) winter beschikbaar is. Hierbij wordt al uitgegaan van de maximale capaciteit. Het is zodoende niet te verwachten dat de vraag naar Groningengas zal toenemen, omdat men in het buitenland over meerdere jaren hiervan een buffer zal aanleggen.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	Is de afbouw van de export van laagcalorisch gas naar het buitenland contractueel vastgelegd?
	Antwoord	Tussen de netbeheerder van de betrokken landen zijn concrete afspraken gemaakt over het terugbrengen van de capaciteit met ca. 10% per jaar vanaf 2020.
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat Duitsland nog reserve L-gas, terwijl zij meer importeren dan winnen. Hij stelt voor dat Duitsland sneller gaat afbouwen. Duitsland is ook al jaren op de hoogte dat er omgebouwd zou moeten worden naar H-gas, zij hebben ook veel te traag geacteerd.
	Antwoord	In Duitsland vindt nog een beperkte eigen productie van laagcalorisch gas plaats. De winning hiervan neemt jaarlijks af, omdat de velden uitgeput raken. Met de Duitse overheid is overleg geweest over de mogelijkheden

		om de ombouw van Duitse huishoudens en bedrijven te versnellen. Deze versnelling ten opzichte van de huidige plannen blijkt helaas niet mogelijk.
0016	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er gelet op de trage ombouw van laagcalorisch naar hoogcalorisch er beter nog een extra stikstoffabriek kan worden gepland.
	Antwoord	In de Kamerbrief van 29 maart jl. heeft het kabinet een afbouwpad geschetst. In dit afbouwpad zijn verschillende maatregelen opgenomen om de gaswinning uit het Groningenveld op termijn te beëindigen. Op dit moment is er geen bouw van een tweede aanvullende stikstofinstallatie in het afbouwpad opgenomen.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De stikstofcapaciteit van de nieuw te bouwen centrale fabriek zou altijd maximaal ingezet moeten worden, niet alleen in een koud jaar.
	Antwoord	Het streven is om dat de stikstofcapaciteit zowel in een qua temperatuur warm, gemiddeld en koud jaar maximaal wordt benut. De tekst in het instemmingsbesluit is daarom verduidelijkt
0055	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af of toekomstige resultaten, als gevolg van de instabiliteit van de cavernes en de productie uit de zuidelijke cluster de stikstof fabriek negatief zouden kunnen beïnvloeden?
	Antwoord	Nee, hiertussen zit geen verband.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat de stikstoffabriek in Zuidbroek enkel als verkooppraatje dient en stelt dat deze na vaststelling van dit instemmingsbesluit niet gerealiseerd gaat worden.
	Antwoord	De bouw van de stikstofinstallatie is de Kamerbrief van 29 maart jl. van de Minister van EZK aangekondigd en wordt gerealiseerd. Het voorliggende besluit ziet overigens uitsluitend op het gasjaar 2018/2019, waar de aanvullende stikstofinstallatie nog geen effect op de vraag heeft.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener vraagt waarom de minister pas na de zitting over dit ontwerp instemmingsbesluit een besluit neemt over de Stikstoffabriek.
	Antwoord	Tot de bouw van de stikstofinstallatie is door middel van de Kamerbrief van 29 maart jl. reeds besloten.
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er wordt gezwegen over de additionele opslag bij Heiligerlee, terwijl in de eerste fase van de stikstoffabriek en stikstofcaverne Heiligerlee 2010 duidelijk werd dat er slecht één caverne geschikt was voor de opslag. Indiener stelt dat er een overschatting is van mogelijkheden en vraagt zich af hoe het nu verder gaat?
	Antwoord	Er wordt op dit moment 1 caverne in Heiligerlee gebruikt voor de opslag van stikstof. Het werkgasvolume van deze caverne is 45 miljoen Nm ³ . Er wordt elk jaar stikstof opgeslagen en geproduceerd, echter nooit meer dan het vergunde werkvolume. Er is geen additionele stikstofopslag nodig, op een grote schaal ondergronds, aangezien het stikstof wat geproduceerd wordt in de toekomstige stikstoffabriek direct ingezet wordt om het hoogcalorisch gas om te zetten in laagcalorisch gas.
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af hoeveel extra stikstof er moet kunnen worden opgeslagen en waar precies? Indiener wil graag een degelijk rapport van SodM over de visie, mogelijkheden en risico's.
	Antwoord	Er is geen additionele stikstofopslag nodig, op een grote schaal ondergronds, aangezien het stikstof wat geproduceerd wordt in de toekomstige stikstoffabriek direct ingezet wordt om het hoogcalorisch gas uit het Groningen gasveld om te zetten in laagcalorisch gas. Als er toch extra stikstof opslag ondergronds nodig blijkt te zijn dan zal er een opslagvergunning komen en zal de procedure volgen zoals deze is opgesteld in de Mijnbouwwet.

0056	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener wijst erop dat het instemmingsbesluit gebaseerd is op uitgangspunten die een volgend kabinet weer kan aanpassen, zoals het niet toestaan van boringen naar schaliegas of maatregelen die in de toekomst zullen plaatsvinden zoals verduurzaming van de gebouwde omgeving. Tevens stelt indiener vragen bij de effecten van de maatregelen van het basispad van afbouw van de gasvraag, bijvoorbeeld wat de industrie zal doen, ombouwen of vertrekken naar het buitenland.</p> <p>Indiener stelt dat er wordt gezwegen over dat het kabinet heeft besloten dat er tot 2023 niet naar schaliegas wordt geboord, en vraagt zich af wat hierna gebeurt?</p>
	Antwoord	<p>De afbouw van de vraag naar Groningengas is ambitieus. Het vraagt maatregelen op de korte en langere termijn. Deze maatregelen zijn in gang gezet (de bouw van de stikstoffabriek) of worden voorbereid (ombouw naar verduurzaming van de bebouwde omgeving of de ombouw van de industrie naar duurzame energiebronnen of naar een aansluiting op hoogcalorisch gas). De maatregelen zullen inderdaad consequenties hebben, en daar zal zoveel mogelijk rekening mee gehouden worden, maar het is geen reden om de maatregelen niet te nemen. Indiener meent dat in het besluit ook aandacht besteed had moeten worden aan de toekomst van schaliegas. Naar mijn mening is dit niet nodig. Momenteel worden geen nieuwe opsporingsvergunningen voor schaliegas verleend (zie ook mijn brief aan de Tweede Kamer over de gaswinning uit kleine velden (Kamerstukken II, vergaderjaar 2017-2018, 33529 nr. 469) Daartoe is een brede steun in de Tweede Kamer. Hoewel een nieuw kabinet inderdaad een andere visie over schaliegaswinning kan hebben, kan eventuele toekomstige winning uit schalievelden, alleen al gezien de tijd die gemoeid gaat met het in productienemen van eventuele velden, de komende jaren geen invloed hebben op de productie uit het Groningenveld. Het staat immers nog überhaupt niet vast dat zich in de Nederlandse ondergrond winbaar schaliegas bevindt. Daarom is het terecht dat het instemmingsbesluit de gasproductie uit schalielagen niet mee weegt.</p>
0056	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener stelt dat bij het stoppen van gaswinning in een regio altijd een verstoorde bodemstructuur en gasresten achter blijven Wordt dit gewoon overgelaten aan de bewoners?</p>
	Antwoord	<p>Bij het stoppen van de gaswinning zal gas achterblijven in het Groningengasveld. Bij een goede abandonnering van de putten zal dat gas, naar verwachting, in de diepe ondergrond blijven. De bewoners zouden hier geen last van moeten hebben. Voor het beëindigen van een gaswinning is een sluitingsplan nodig. Dit moet er voor zorgen dat de beëindiging netjes verloopt zonder gevolgen voor de bewoners van het gebied.</p>
0026, 0073, 0081, 0083	Samenvatting zienswijze(n)	<p>De minister legt geen dwingende maatregelen op om de gaswinning te beperken, zodat niet duidelijk is of en op welke termijn de gaswinning uit het Groningenveld daadwerkelijk afgebouwd wordt.</p> <p>De minister legt toezeggingen om omstandigheden in het gebied (veiligheid, economisch perspectief) te verbeteren niet bindend vast</p> <p>De indiener vraagt om meer concrete en bindende maatregelen om ervoor te zorgen dat de productie uit het Groningenveld zo snel mogelijk wordt afgebouwd naar nul.</p>

	Antwoord	De brief van het kabinet van 29 maart 2018 geeft aan hoe de afbouw van de vraag en winning van gas uit het Groningenveld zal moeten verlopen en geeft ook aan welke maatregelen daarvoor genomen moeten worden. Daarbij is de inzet van het kabinet om ten aanzien van bijvoorbeeld de ombouw van grootgebruikers eerst op basis van vrijwilligheid afspraken te maken. Mocht dit onvoldoende snel tot resultaten leiden dan zal het kabinet aanvullende verplichtende maatregelen overwegen.
--	----------	---

2b. Winningsniveau 2018-2019

Registratienr. zienswijze		Tekst
0010	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat men per direct moet stoppen met de gaswinning.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat het productieplafond per direct naar 12,5 miljard moet wegens de 'veiligheid' voor inwoners van het Groningenveld.
	Antwoord	Ik wil dat de winning zo snel mogelijk omlaag gaat, maar maatregelen zoals ombouw, afbouw en het vinden van alternatieve laagcalorische bronnen hebben voor het gasjaar 2018-2019, waar dit besluit op van toepassing is, maar beperkt effect. Dit betekent dat bij winning onder het niveau van leveringszekerheid het op dit moment onvermijdelijk is dat bepaalde groepen gebruikers (grootverbruikers, maar ook particulieren of bijvoorbeeld zorginstellingen) niet van gas voorzien kunnen worden. Uit onderzoek blijkt dat winning onder het niveau van leveringszekerheid grote veiligheidsrisico's met zich meebrengt, en impact heeft op de werkgelegenheid, volksgezondheid en voedselzekerheid. Vanuit maatschappelijk en veiligheidsperspectief acht ik deze risico's dusdanig hoog dat ik het niet aanvaardbaar acht de gaslevering nu al te beëindigen of onder het niveau van leveringszekerheid te brengen. Na ingebruikname van de nieuwe stikstofinstallatie in Zuidbroek zal een productieniveau van 12,5 miljard uit het Groningenveld voldoende zijn. Ik verwacht dat de stikstofinstallatie in het tweede kwartaal van 2022 operationeel zal zijn.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073	Samenvatting zienswijze(n)	Er moet meer duidelijkheid gegeven worden over de bandbreedte van de toegestane productie. Deze kan fluctueren afhankelijk van de inzet van stikstof, het aantal graaddagen, en onvoorziene ontwikkelingen.
	Antwoord	De bandbreedte van de Groningen gasproductie loopt van koud naar warm, met een gemiddeld temperatuurprofiel daar tussenin. In een jaar met het koudste temperatuurprofiel van de jaren 1985-1986 tot en met 2015-2016 is dat 25,5 miljard Nm ³ en in het jaar met het warmste temperatuurprofiel uit deze periode is dat 15 miljard Nm ³ . Door onvoorziene omstandigheden, zoals beschreven in artikel 2 lid 3, kan de gaswinning met ten

		hoogste 1,5 miljard Nm ³ worden verhoogd. De bepaling dat naar rato meer gewonnen mag worden als de stikstofinzet tegenvallt is in het definitieve besluit niet langer opgenomen.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	Bij de vaststelling van de operationele strategie dient NAM verplicht te worden scenario's in beeld te brengen over de impact van een tegenvallend tempo van de reductie van de vraag en aanbod en ook van een tegenvallend volume hiervan.
	Antwoord	Dit besluit geldt voor het gasjaar 2018-2019. De NAM wint de hoeveelheid gas, die nodig is voor de leveringszekerheid. Achteraf kan met de graaddagenformule worden vastgesteld wat het productieplafond was voor het gasjaar 2018-2019. Voor een gemiddeld jaar betekent dit een gasproductie van 19,4 miljard Nm ³ . Tegenvallers kunnen optreden door operationele omstandigheden of als er een verzoek door Gasunie Transport Services komt, waardoor maximaal 1,5 miljard Nm ³ meer gas moet worden gewonnen. Dit is opgenomen in artikel 3 in het besluit. Omdat dit besluit alleen voor het komende gasjaar geldt en er voor het gasjaar 2019-2020 een operationele strategie zal worden vastgesteld, kunnen tegenvallers en meevallers meegenomen worden in dat nieuwe besluit.
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de verhoging van de extra ruimte voor een koud jaar ten opzichte van de uitspraak geen pas is om dit ongemotiveerd te doen terwijl de graaddagenformule nog ontbreekt.
	Antwoord	Voor de leveringszekerheid ga ik uit van het advies van GTS. De graaddagenformule is in het definitieve besluit opgenomen in artikel 2.
0004	Samenvatting zienswijze(n)	Volgens berekeningen van NAM brengt een productie van 11 BCM de aardbevingsdichtheid naar het waakzaamheidsniveau groen brengt. Waarom is door het SodM een jaarlijkse winning van maximaal 12 BCM gesteld in plaats van de 11 BCM die uit het model van NAM kwam.
	Antwoord	Allereerst merk ik op dat het waakzaamheidsniveau groen van het Meet- en regelprotocol niet gerelateerd is aan veiligheid, maar uitsluitend aan het eventueel verder beperken van seismiciteit als dat redelijkerwijs mogelijk is. In het Meet- en Regelprotocol voor het Groningenveld zijn verschillende waakzaamheidsniveaus opgenomen. In een recent rapport naar aanleiding van de Zeerijp-aardbeving van januari 2018 spreekt de NAM de verwachting uit, dat een productieniveau van 11 miljard Nm ³ /jaar de aardbevingsdichtheid (als indicator binnen het Meet- en Regelprotocol) naar niveau groen zal brengen. In het Zeerijpadvies noemt SodM een niveau van 12 miljard Nm ³ en geeft aan dat op dit niveau er een redelijke kans is dat de aardbevingsdichtheid op het niveau groen uit zal komen. Dit verschil kan verklaard worden doordat NAM en SodM een andere benadering hebben gevolgd. In het Zeerijp advies wordt dit uitgelegd door SodM op blz. 41-42.
0027	Samenvatting zienswijze(n)	Er wordt weinig tot niets gedaan met de hoogte van het productieplafond na sterke signalen uit het Meet- en regelprotocol, bijvoorbeeld na de aardbeving bij Zeerijp in januari 2018.
	Antwoord	Op 8 januari 2018 vond een aardbeving plaats met een kracht van 3,4 op de schaal van Richter en als epicentrum de Groningse plaats Zeerijp. Na een technische rapportage van de NAM volgens de regels van het Meet- en

		regelprotocol heeft SodM op 1 februari een advies doen uitgaan om de gaswinning in Groningen fors te verminderen. Op 29 maart 2018 heeft het kabinet in een brief aan de Tweede Kamer gemeld dat de gaswinning uit het Groningenveld op zo kort mogelijke termijn wordt afgebouwd en vervolgens volledig wordt beëindigd. Een voortdurende gaswinning, geflankeerd door een massale schadevergoedings-, herstel- en versterkingsoperatie ziet het kabinet niet als een bestendig toekomstperspectief voor Groningen. Het uitgangspunt voor de gaswinning voor de komende jaren is om niet meer gas uit het Groningenveld te winnen dan noodzakelijk is voor de leveringszekerheid.
0004	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt (op pagina 12, punt 18 april 2017) dat de genoemde benodigde reductie gaswinning om aan de norm te voldoen, niet beredeneerd is.
	Antwoord	De reductie van de gaswinning is bedoeld om uitvoering te geven aan het kabinetsbesluit om vanwege de maatschappelijke gevolgen de Groningse gaswinning op termijn de winning uit het Groningenveld te beëindigen. Hiermee volgt het instemmingsbesluit het Basispad van afbouw zoals dat is vastgesteld door het kabinet. Het afbouwen van de gaswinning gebeurt zo snel als mogelijk is, zonder de leveringszekerheid in gevaar te brengen. Of de situatie voldoet aan de veiligheidsnorm wordt bepaald door een combinatie van de seismiciteit en de sterkte van gebouwen, een situatie die bij het huidige winningsniveau bereikt is wanneer de versterking is gerealiseerd bij de circa 1500 gebouwen die volgens de Mijnraad niet voldoen aan de norm.
0004	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat de bewering van het SodM dat 12 BCM/jaar een veilig niveau van gaswinning zou zijn, niet klopt.
	Antwoord	In het Zeerijpadadvies van SodM, stelt SodM dat een productieniveau van 12 miljard Nm ³ per jaar resulteert in berekende risico's die "met redelijke zekerheid" onder de norm van 10 ⁻⁴ zullen uitkomen, daarbij hanteert SodM een onzekerheidsmarge, de zogeheten "P90". Met behulp van advies van een panel van hoogleraren heb ik in het instemmingsbesluit het veiligheidsbeleid verduidelijkt: De norm voor het individueel aardbevingsrisico in relatie tot geïnduceerde aardbevingen is maximaal 1 op de 100.000 per jaar (10 ⁻⁵), daarbij geldt de verwachtingswaarde als toetssteen. De zogenaamde "P90" speelt geen rol bij het beoordelen van de veiligheid, maar alleen als middel om met voldoende voorzorg, of naar aanleiding van gewekte verwachtingen over mogelijke versterkingen, in gesprek te gaan met bewoners over eventueel benodigde versterkingsmaatregelen. In het risicobeleid heeft het kabinet daarnaast bepaald dat het individueel aardbevingsrisico in en rond gebouwen in het gaswinningsgebied binnen een bestuurlijk bepaalde termijn aan deze veiligheidsnorm moet voldoen, en dat bij gebouwen waar een gegrond vermoeden is dat het individueel aardbevingsrisico groter is dan 10 ⁻⁴ met voorrang maatregelen nodig zijn om dat risico te verkleinen. Een individueel aardbevingsrisico tussen 10 ⁻⁴ en 10 ⁻⁵ wordt als tijdelijk aanvaardbaar beschouwd, mits het risico in de desbetreffende gebouwen binnen de bestuurlijk bepaalde termijn op de norm van 10 ⁻⁵ wordt gebracht. In recentere berekeningen die door alle adviseurs als correct zijn beoordeeld wordt aangegeven dat er geen gebouwen meer zijn met een risico hoger dan 10 ⁻⁴ . In de praktijk, bij inspecties ten behoeve van de schadeafhandeling, wordt dit bevestigd. Er zijn wel gebouwen met een individueel risico hoger dan 10 ⁻⁵ , deze zullen binnen de bestuurlijk bepaalde termijn op de norm van 10 ⁻⁵ worden gebracht. Hiermee voldoet het huidige gaswinningsniveau aan het veiligheidsbeleid.

0055	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de minister met twee maten meet. In het advies van GTT wordt de leveringszekerheid weergegeven in standaard kubieke meter (M ³) terwijl in het ontwerp-instemmingsbesluit leveringszekerheid met Normaal kubieke meter (Nm ³) wordt gemeten. Hierdoor geeft de minister toestemming tot het delven van gas boven de leveringszekerheid.
	Antwoord	De volumes die GTS heeft geadviseerd zijn ook gebaseerd op normaal kubieke meters. Dit zijn de standaard definities/omstandigheden die in de mijnbouw wordt gehanteerd.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	In het ontwerp-instemmingsbesluit staat beschreven dat de NAM de minister uiterlijk op 31 oktober 2019 op de hoogte stelt van het aantal effectieve graaddagen in het gasjaar 2017-2018 en het geproduceerde volume uit het Groningenveld. De indiener is van mening dat de NAM de minister binnen een maand na afloop van het betreffende gasjaar op de hoogte hoort te stellen van productie en graaddagen. Op die manier is een effectieve sturing van de gasproductie mogelijk. De eerste zin van artikel 2 lid 6 zou aangepast moeten worden: 'De NAM stelt de Minister van Economische Zaken en Klimaat uiterlijk op 31 oktober 2018 per brief op de hoogte van het aantal effectieve graaddagen in het gasjaar 2017-2018 en het geproduceerde volume uit het Groningenveld. (...)'
	Antwoord	Het jaartal is in het definitieve instemmingsbesluit aangepast van 2017-2018 naar 2018-2019. Hierdoor is de datum van 31 oktober 2019 binnen een maand na afloop van het voorliggende gasjaar.
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat voor een koud jaar, de berekende extra ruimte van 6,3 miljard Nm ³ te veel is, aangezien dit zou leiden tot een verlaging van maar 6%. Terwijl er is afgesproken dat er een 10% verlaging per jaar zou zijn. Indiener stelt dat in het vorige besluit de extra ruimte bij een koud jaar nog 5,4 miljard Nm ³ was. Indiener vraagt zich af waarom er is gekozen om dit te verhogen met 1 miljard Nm ³ ? Waarom is dit niet ongemoeid gebleven? Indiener vraagt zich af waarom er bij de extra ruimte voor een koud jaar niet een zelfde verlagingspercentage is toegepast als voor een gemiddeld jaar?
	Antwoord	Ten grondslag aan het instemmingsbesluit liggen ramingen van de gasvraag van GTS, zoals deze zijn gepubliceerd in hun scenario-analyse van 27 maart jl. In deze analyse wordt vooral uitgegaan van een qua temperatuur gemiddeld jaar. Om inzicht te geven in de bandbreedte wordt ook rekening gehouden met een warm jaar en een koud jaar. Hiervoor worden de temperatuurprofielen van de warmste en de koudste winter in de afgelopen 30 jaar gebruikt. GTS kijkt vervolgens hoe alle laagcalorische marktmiddelen optimaal kunnen worden ingezet. Het is dus kort gezegd een nieuwe analyse, waarbij de percentuele verschillen met de uitkomsten van eerdere studies geen geschikte methode is voor een vergelijking.
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af waarom de verhoging van de extra ruimte van een koud jaar al bij overeenkomst is vastgelegd.
	Antwoord	De benodigde Groningenvolumes in een koud jaar zijn gebaseerd op de scenario-analyse van 27 maart 2018 die GTS heeft uitgevoerd. In het Akkoord op Hoofdlijnen van juni 2018, gesloten door de Staat met Shell en ExxonMobil zijn geen afspraken over productieniveaus gemaakt. In de bijlage zijn enkel de resultaten van de scenario-analyse van GTS opgenomen, omdat deze zijn opgenomen in het kabinetsbeleid en dus ook de achtergrond vormen waartegen het akkoord gesloten is.

0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat het ontwerp uitgaat van een bijna onfeilbaar technisch geheel, dat optimaal kan functioneren. Terwijl dat niet het geval is en dat dus ook opgelost wordt met een toegestane extra winning met een maximum van 1,5 miljard Nm ³ .
	Antwoord	Het instemmingsbesluit maakt een inschatting van de benodigde winning uit het Groningenveld voor de leveringszekerheid. Hierbij wordt ook rekening gehouden met beperkte uitval van installaties, waarvoor enige back-up aanwezig is (zie ook het advies van GTS van 27 maart 2018). In specifieke situaties is er in het geval een calamiteit inderdaad een hogere winning van maximaal 1,5 miljard Nm ³ toegestaan. De situaties waarin dit mag worden aangesproken zijn beperkt tot de omstandigheden die in dit voorschrift zijn opgenomen.
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af of de extra 1,5 miljard per calamiteit per jaar gaat? En hoe dit zich tot de veiligheid verhoudt?
	Antwoord	De 1,5 miljard Nm ³ komt voort uit artikel 2 lid 3 van het besluit en mag maximaal per jaar worden gewonnen indien er sprake is van een calamiteit. Hierbij gaat het niet om tegenvallers in bijvoorbeeld de stikstofinzet, maar dient het te gaan over zaken als transportbeperkingen, technische mankementen aan installaties en onvoorziene ontwikkelingen in de samenstelling van het hoogcalorisch gas.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	De bovengrens van de bandbreedte van de toegestane productie dient in een voorschrift bij het instemmingsbesluit gelimiteerd te worden. In het ontwerpbesluit dat er nu ligt, is geen sprake van de zogenaamde 'strikte begrenzing' van de gaswinning. In het geval van een extreem koud jaar en een tegenvallende stikstofinzet, is meer gas nodig voor de leveringszekerheid. Er wordt in het huidige wetsvoorstel geen bovengrens van het productievolume in dit scenario genoemd.
	Antwoord	In het definitieve instemmingsbesluit is de bovengrens bepaald aan de hand van de graaddagenformule. De bandbreedte in een extreem koud en warm jaar zijn opgenomen ter verduidelijking.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat de daadwerkelijke hoogte van het productieplafond nergens staat vastgelegd en door fluctuaties in de winter veel hoger kan uitvallen.
	Antwoord	Het productieniveau is begrensd aan de hand van de graaddagenformule en het artikel over technische problemen. In het definitieve instemmingsbesluit zijn de benodigde Groningenwinning in een qua temperatuur koud, gemiddeld en warm jaar verduidelijkt en aanvullend toegelicht.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat er verschillende natuurkundige eenheden (Nm ³ en M) worden gebruikt in de documentatie rond het instemmingsbesluit en vraagt zich af of dit invloed heeft op het te winnen gasvolume.
	Antwoord	In het instemmingsbesluit wordt gesproken over Nm ³ . Daar waar in adviezen in andere meeteenheden is beschreven, is dit in het instemmingsbesluit aantal omgerekend naar Nm ³ .
0073	Samenvatting zienswijze(n)	In artikel 2 staat beschreven dat het winningsniveau strikt begrensd is. Dit klopt niet, omdat het winningsniveau aangepast wordt op basis van de stikstofinzet en het aantal graaddagen.
	Antwoord	In het definitieve instemmingsbesluit is het maximaal toegestane winningsniveau enkel gebaseerd op het aantal graaddagen. Dit is een exogeen gegeven, waardoor de maximale winning uitsluitend afhankelijk is van hoe koud of warm het wordt. De graaddagenformule is wel een strikte grens, maar die kan pas achteraf kan worden

		concreet worden vastgesteld als de variabelen in de formule bekend zijn. De stikstof inzet is in het definitieve besluit niet meer als variabele opgenomen.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De bovengrens van de bandbreedte van de toegestane productie dient in een voorschrift bij het instemmingsbesluit gelimiteerd te worden. In het ontwerpbesluit dat er nu ligt, is geen sprake van de zogenaamde 'strikte begrenzing' van de gaswinning. In het geval van een extreem koud jaar en een tegenvallende stikstofinzet, is meer gas nodig voor de leveringszekerheid. Er wordt in het huidige wetsvoorstel geen bovengrens van het productievolume in dit scenario genoemd.
	Antwoord	Het definitieve instemmingsbesluit is op dit punt aangepast. Door het aantal graaddagen in de graaddagenformule in te vullen volgt een maximaal toegestane winning uit het Groningenveld. De stikstofinzet is niet meer als variabele factor opgenomen in het definitieve besluit.
0061	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat in artikel 2 lid 2 een formule wordt omschreven, maar niet zelf wordt neergezet, omdat deze nog niet klaar is. Hierdoor kan de indiener niet op de formule ingaan, bovendien hangt de formule samen met een nog niet gerealiseerde omstandigheid aangezien het over de stikstofinzet gaat.
	Antwoord	In het ontwerp-instemmingsbesluit was de formule reeds omschreven. In het definitieve instemmingsbesluit is de formule volgens deze omschrijving opgenomen. De formule kent in het definitieve instemmingsbesluit geen verband met de inzet van de stikstofinstallaties.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt voor om aan de zin 'Indien de in het eerste lid aangegeven stikstofinzet in het gasjaar 2018-2019 lager is dan 92,5% wordt de in het eerste lid aangegeven gasproductie naar rato verhoogd' aan te vullen met 'tot ten hoogste 20,6 miljard Nm ³ bij een jaar met een gemiddeld temperatuurprofiel' (artikel 2 lid 2).
	Antwoord	Dit deel van het voorschrift is in het definitieve instemmingsbesluit komen te vervallen.

3. Bodemdaling, seismiciteit, productiestrategie en –fluctuaties

3a. Bodemdaling

Registratienr. zienswijze		Tekst
0055	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat betreffende de bodemdaling er onvoldoende verteld wordt waar de bodemdaling zal plaatsvinden. De wijze waarop de oppervlakte reageert ten aanzien van gaswinning, neemt de Minister niet mee. De prognoses van NAM voldoen niet om de gevolgen aan het oppervlak aantoonbaar te maken. De indiener stelt dat er meer moet onderzocht worden hoe de bovengrond zich gedraagt ten aanzien van de gaswinning.
	Antwoord	NAM heeft het rapport "Assessment of subsidence based on production scenario "basispad kabinet" for the Groningen field - June 2018" ingediend waarin de bodemdalingsprognose voor 2030, 2050 en 50 jaar na afloop van de gaswinning in kaarten uiteen wordt gezet. Gaswinning veroorzaakt een grote gelijkmatige verzakking van de ondergrond. Lokale ongelijkmatige maaiveldverzakkingen zijn geen direct gevolg van de gaswinning. Wel

		<p>kunnen deze het gevolg zijn van ondiepe processen zoals inklinking van kleien of oxidatie van veen ten gevolge van peilaanpassingen van het waterschap, welke wel een gevolg van de bodemdaling door gaswinning kunnen zijn.</p> <p>Het SodM heeft aangegeven in 2016, dat zij een positief oordeel heeft over de nauwkeurigheid en betrouwbaarheid van de door NAM aangeleverde prognoses van de bodemdaling. Ook de Tcbb heeft positief geadviseerd. Er is hiermee geen aanleiding om over de prognoses van NAM te twijfelen.</p> <p>Het "Kennisprogramma effecten mijnbouw", dat in het vierde kwartaal van 2016 werd opgestart (Kamerstuk 32849, nr.80), is onder meer opgezet om vragen over effecten van mijnbouw onafhankelijk te onderzoeken. Dit onderzoek is momenteel gaande.</p> <p>De eerste resultaten uit het KEM programma worden eind 2018 verwacht.</p>
0073	Samenvatting zienswijze(n)	<p>De minister verwacht dat tot de bodemdaling ten gevolge van gaswinning in het gebied nog tot 2050 zal duren. NAM voorziet geen directe schade aan bouwwerken of infrastructuur door het geleidelijke karakter van bodemdaling. Echter, de daling nabij de 1.800 breukvlakken die bekend zijn in het gebied zal waarschijnlijk minder gelijkmatig zijn dan NAM stelt. Ook zal de waterhuishouding last hebben van bodemdaling en kan schade aan funderingen, heipalen en bestaande bebouwing optreden. Deze schade is niet verhaalbaar op NAM en zou dat wel moeten zijn.</p>
	Antwoord	<p>De samendrukking in het reservoir heeft effect op de daar aanwezige breuken. Plaatselijk in het reservoir is de samendrukking inderdaad niet geleidelijk. Deze samendrukking in het reservoir leidt tot bodemdaling aan het oppervlak met een geleidelijk karakter vanwege de diepte van de gaswinning. De aanwezige breuken in het reservoir zijn alleen in het reservoir en daaronder aanwezig en niet boven het reservoir of aan het oppervlak.</p> <p>De geleidelijke vorm van de bodemdaling zal inderdaad niet direct leiden tot schade. Bij grotere bodemdaling, zoals in Groningen het geval is, zal het grondwatervolume relatief omhoog komen door de bodemdaling. Daarom worden waterhuishoudkundige maatregelen genomen. Dit loopt via de speciaal daarvoor in het leven geroepen Commissie Bodemdaling door Aardgaswinning in Groningen. De kosten hiervoor worden verhaald op de NAM. NAM blijft aansprakelijk voor opgetreden schade.</p>
0036	Samenvatting zienswijze(n)	<p>In het geval van gestapelde mijnbouw (gas- en zoutwinning) dient duidelijk inzicht gegeven te worden in de afzonderlijke effecten van de verschillende activiteiten. Ook dient de toegestane bodemdaling te worden gezien in relatie tot de totale bodemdaling als gevolg van andere activiteiten en natuurlijke effecten</p>
0052	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener wilt dat er duidelijk inzicht gegeven wordt in de afzonderlijke effecten van gestapelde mijnbouw, zoals gas- én zoutwinning.</p>
	Antwoord	<p>Het "Kennisprogramma effecten mijnbouw", dat in het vierde kwartaal van 2016 werd opgestart (Kamerstuk 32849, nr. 80), is onder meer opgezet om vragen over effecten van mijnbouw (zoals stapeling van</p>

		<p>mijnbouwactiviteiten) onafhankelijk te onderzoeken. Dit onderzoek is momenteel gaande. De eerste resultaten uit het KEM programma worden eind 2018 verwacht.</p> <p>De cumulatieve effecten van de bodemdaling als gevolg van mijnbouw, andere activiteiten en natuurlijke effecten worden door het waterschap meegenomen in de besluiten over waterhuishoudkundige maatregelen. Voor Groningen is hiervoor de Commissie Bodemdaling Groningen opgericht. De kosten hiervan worden verhaald op de NAM.</p> <p>In het winningsplan van NAM zitten cumulatieve effecten van zout- en gaswinning in het beeld van de gemeten bodemdaling. In de prognose van bodemdaling neemt NAM ook verwachte bodemdaling door andere gaswinningen mee. Zoutwinning geeft een lokale bodemdalingsskom welke geen tot weinig effect heeft op de brede bodemdalingsskom veroorzaakt door de gaswinning.</p>
0052	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de toegestane bodemdaling in b.v. instemmingsbesluiten voor winningsplannen in relatie tot de totale bodemdaling als gevolg van andere activiteiten en natuurlijke effecten dient te worden gezien.
	Antwoord	In dit instemmingsbesluit wordt de gaswinning van het Groningen veld beoordeeld. Alle factoren die hiermee te maken hebben, o.a. bodemdaling, aardbevingen, veiligheid worden behandeld. Bodemdaling als gevolg van andere activiteiten en natuurlijke effecten vallen buiten de reikwijdte van dit instemmingsbesluit.
0018	Samenvatting zienswijze(n)	Door bodemdaling ten gevolge van gaswinning stijgt het grondwater wat vochtige huizen, slechte grond voor boeren en verzwakte infrastructuur oplevert in Groningen.
	Antwoord	Bij grotere bodemdaling, zoals in Groningen het geval, zal het grondwaterniveau relatief omhoog komen door de bodemdaling. Om toch geen last te hebben hiervan worden waterhuishoudkundige maatregelen genomen. Dit loopt via de speciaal daarvoor in het leven geroepen Commissie Bodemdaling door Aardgaswinning in Groningen. De kosten hiervoor worden verhaald op de NAM.
0052	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener wilt dat het beoordelen van eventuele waterhuishoudkundige maatregelen in Noord-Drenthe en de kosten daarvan worden onder gebracht bij de Commissie Bodemdaling Groningen.
	Antwoord	De Commissie Bodemdaling Groningen bestaat op basis van een overeenkomst tussen NAM, Provincie Groningen en de Waterschappen. Het is niet aan mij om daar wijzigingen in te brengen. Overigens staat het de indieners vrij om zich tot NAM te wenden met dit verzoek of zelf een soortgelijke overeenkomst met NAM te initiëren.

3b. Seismiciteit, productiestrategie en -fluctuaties

Registratienr. zienswijze		Tekst
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042,	Samenvatting zienswijze(n)	In het instemmingsbesluit moet inzicht worden gegeven in de verwachte seismische dreiging voor het maximale toegestane productieniveau. Dit moet betrokken worden in de afweging over de subjectieve en objectieve veiligheid.

0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073, 0086, 0087		Er dient inzicht verschaft te worden over de seismiciteit en de effecten van deze productieverdeling voor de bandbreedte van de toegestane productie. Hierbij moet uitgegaan worden van de maximale bandbreedtes en het worst-case scenario.
	Antwoord	<p>In het HRA document van NAM wordt inzicht gegeven in de seismische dreiging bij verschillende productieniveaus afhankelijk van de gemiddelde temperatuur in een jaar. NAM heeft telkens een koud jaar, voorafgaand en gevolgd door gemiddelde jaren doorgerekend. Het verschil tussen een gemiddeld jaar, met productieniveau van 20,6 miljard Nm³, en een koud jaar, met een productieniveau van 26,8 miljard Nm³, is maximaal 0,01 g voor de seismische dreiging in het gasjaar 2018-2019. Ik constateer dat NAM de variatie in productie heeft meegenomen zoals in de verwachtingenbrief werd gevraagd. In het besluit zijn deze hoeveelheden inmiddels gesteld op 19,4 resp. 25,5 miljard.</p> <p>De verschillen tussen de bandbreedte van de productieverdeling komt overeen met 404 gebouwen extra die niet voldoen aan de norm in het geval er een koude winter is. Zowel het SodM als de Mijnraad stellen dat deze gebouwen in een gemiddeld jaar wel voldoen aan de norm en in een koud jaar net niet voldoen aan de norm. Met deze gebouwen wordt dan ook rekening gehouden in de onzekerheidsmarge voor de versterkingsopgave.</p> <p>Daarnaast heb ik aangegeven in mijn besluit dat de risicoberekeningen jaarlijks opnieuw moeten worden uitgevoerd.</p>
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073	Samenvatting zienswijze(n)	Er moet duidelijkheid geboden worden over productieverdeling, bandbreedte van de toegestane winning en de onzekerheidsmarges binnen de modellen zelf en de effecten daarvan op de subjectieve en objectieve veiligheid.
	Antwoord	Op grond van het SodM advies hanteert het instemmingsbesluit productiestrategie 1 en de daarin door de NAM aangegeven productieverdeling over de clusters van het Groningen veld. De bandbreedte van de toegestane winning wordt begrensd door de graaddagenformule (artikel 2). De definitieve besluit geeft niet langer een bandbreedte voor extra winning bij lagere stikstofinzet, waarmee het temperatuurprofiel de enige bandbreedte is. Deze bandbreedte, met uitersten bij jaren met een warm en koud temperatuurprofiel, is nu expliciet gemaakt. In de modellentrein van NAM worden onzekerheden binnen elke stap meegenomen. Ik constateer op basis van het TNO-advies, dat NAM de onzekerheden correct meegenomen heeft in de berekening van de seismische dreiging, waarbij voortdurende aandacht nodig blijft voor onzekerheden en ingebouwd conservatisme. Vanwege de effecten hiervan op de veiligheid laat ik TNO onderzoek doen naar ingebouwd conservatisme en andere onzekerheden in de modellen.

0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	De onzekerheden rondom de jaarlijkse kans op zwaardere bevingen en de grondversnellingskaarten dienen inzichtelijk gemaakt te worden.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	De onzekerheden over de seismiciteit dienen in voldoende mate expliciet en gemotiveerd meegewogen te worden.
0077	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vindt dat niet alleen de bandbreedte maar ook de onzekerheden binnen de berekeningen van de veiligheidsrisico's onvoldoende zijn meegenomen, daarmee geeft u geen gehoor aan het advies van de ABRvS om uit te gaan van een <i>worst case</i> situatie.
	Antwoord	In de modellentrein van NAM worden onzekerheden binnen elke stap meegenomen. Ik constateer op basis van het TNO-advies, dat NAM de onzekerheden correct meegenomen heeft in de berekening van de seismische dreiging, waarbij voortdurende aandacht nodig blijft voor onzekerheden en ingebouwd conservatisme. Het meewegen van onzekerheden over de seismiciteit was een belangrijke factor in mijn besluit om de gaswinning uit het Groningenveld af te bouwen. Ik zal de risicoberekeningen jaarlijks opnieuw laten uitvoeren en daarbij ook het effect meenemen van de gebouwen die inmiddels aan de norm voldoen. Daarnaast laat ik TNO onderzoek doen naar ingebouwd conservatisme en andere onzekerheden in de modellen. Als <i>worst case</i> is de NAM in haar Hazard en Risk Assessment uitgegaan van een situatie analoog aan de winter van 1963 (die bijzonder koud was).
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	In de keuze voor de productieverdeling dient voldoende worden toegelicht wat dit voor de objectieve en subjectieve veiligheidsrisico's betekent; hierbij dienen ook lokale verschillen aan de orde te komen.
	Antwoord	In het kader van de objectieve veiligheidsrisico's heeft SodM op 18 oktober mij het advies gegeven om inzetstrategie 1 te volgen voor de productieverdeling over het gasveld. Ik heb TNO aansluitend gevraagd te onderzoeken wat het lokale effect is van inzetstrategie 1, in het bijzonder op het aantal te versterken gebouwen in Noord-Drenthe en het zuidelijk deel van de provincie Groningen en mij hierover voor het einde van dit

		kalenderjaar te informeren. De subjectieve veiligheid is meer expliciet betrokken in het definitieve instemmingsbesluit.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	In de voorwaarden van het instemmingsbesluit moet worden opgenomen welke productiestrategie wordt ingezet. Dit moet adequaat onderbouwd worden.
	Antwoord	Dit is verwerkt in het instemmingsbesluit. Hierin is in artikel 3 tweede lid dat NAM het Groningen gasveld moet produceren overeenkomstig met inzetstrategie 1. SodM heeft op 18 oktober het advies gegeven om inzetstrategie 1 te volgen voor de productieverdeling over het gasveld aangezien dit de seismische risico's zoveel mogelijk beperkt. Ik heb dit advies overgenomen.
0036	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat het afwentelen van risico's van de ene op de andere burger ten gevolge van de verplaatsing naar het zuiden onacceptabel is. Ook is niet duidelijk aangegeven wat de eventuele gevolgen voor Noord-Drenthe zijn.
0052	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat het ontwerpbesluit geen inzicht geeft over de mogelijke gevolgen voor Noord-Drenthe in een wijziging van de productiestrategie van het Groningen gasveld.
0052	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat er onvoldoende informatie verstrekt is voor een constructief gesprek. En eist dat de inwoners van Noord-Drenthe duidelijk inzicht krijgen in de mogelijke veiligheids- dan wel schadegevolgen als gevolg van productiestrategie 1, en welke voorwaarde hieraan verbonden worden.
0052	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat met het oog op de gevolgen van de lusten- en lastenverdeling aandacht te vragen voor compenserende voorzieningen die met een dergelijke wijziging van de productieverdeling gepaard zou moeten gaan.
0052	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat een eventuele keuze voor inzetstrategie 1 neerkomt op het afwentelen van de risico's van de ene op de andere burger. Indiener stelt dat er in het ontwerpbesluit op geen enkele manier is ingegaan op de eerdere regio adviezen met betrekking tot de inzet van de productiestrategie, zoals het afwentelen van risico's. Ondanks dat er met de betrokken regio's in overleg het definitieve besluit zou worden besproken. Indiener vraagt zich af in hoeverre er werkelijk sprake is van een afwenteling van risico's en in hoeverre de aard van de te verwachten gevolgen dusdanig anders zou kunnen zijn dat er sprake is van onvergelykbare grootheden.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat om de 19,4 miljard Nm ³ gas te winnen zal o.a. uit de genoemde productielocaties in het oosten van Groningen aanzienlijk meer gehaald worden. Dit levert veiligheidsrisico's op.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat gaswinning nu en straks voornamelijk uit het oosten van het Groningenveld komt met dit ontwerpbesluit en stelt dat dit het risico verhoogt voor hem als bewoner.

0086	Samenvatting zienswijze(n)	De minister moet inzicht geven in de effecten voor het Westerkwartier die het gevolg kunnen zijn van de afbouw van de gasproductie in Groningen.
	Antwoord	<p>SodM heeft op 18 oktober het advies gegeven om inzetstrategie 1 te volgen voor de productieverdeling over het gasveld aangezien dit de seismische risico's zoveel mogelijk beperkt. In inzetstrategie 1 zal inderdaad relatief meer gas uit het oosten van het Groningen gasveld worden geproduceerd. De lichte toename van de seismische dreiging in het oosten van het Groningen gasveld door deze inzetstrategie geeft ruimte om de seismische dreiging in het centrum van het Groningenveld flink te verlagen. Aangezien de seismische dreiging in het oosten veel minder is dan de seismische dreiging in het centrum van het Groningenveld, verandert dit niets aan het seismisch risico in het oosten van het veld.</p> <p>Ik verwacht dan ook niet dat er sprake zal zijn van consequenties voor de versterkingsoperaties, als in meer gebouwen die versterkt dienen te worden. Ik heb voor de zekerheid TNO gevraagd te onderzoeken wat het effect is van inzetstrategie 1 op het aantal te versterken gebouwen in Noord-Drenthe en het zuidelijk deel van de provincie Groningen en mij hierover voor het einde van dit kalenderjaar te informeren. Er heeft tevens op 1 november jl. bestuurlijk overleg plaatsgevonden tussen mij en de provincies over de inzetstrategie. Mede op grond van overleg met de regio is de schadeparagraaf in het besluit uitgebreid.</p>
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat een groot deel van de productie de komende jaren uit de gemeente Oldambt/Scheemda afkomstig zal zijn. Terwijl dit gebied buiten het versterkingsprogramma valt en de druk nu al veel lager ligt dan elders. Indiener vraagt zich af waarom?
	Antwoord	<p>In het instemmingsbesluit is het uitgangspunt, dat het seismische risico over het Groningen veld wordt geminimaliseerd. Hierbij is er een afweging gemaakt tussen veiligheid voor de bewoners vanwege de aardbevingen enerzijds en (het ontbreken van) leveringszekerheid anderzijds. Dit leidt o.a. tot verlaging van de gasproductie naar een streefwaarde van 19,4 miljard Nm³ voor het komende gasjaar en aanpassing van de verdeling van de gasproductie over het veld volgens inzetstrategie één. De productie in het zuidoosten van het gasveld wordt hierbij licht verhoogd wat een significante verlaging geeft van de seismische dreiging in het centrum van het Groningen veld. De seismische dreiging in het zuidoosten van het Groningenveld neemt licht toe maar leidt, naar verwachting, niet tot extra woningen die niet voldoen aan de norm in de gemeente Oldambt of in een andere gemeente in het zuidoosten van het Groningenveld.</p> <p>Ik heb voor de zekerheid TNO gevraagd te onderzoeken wat het effect is van inzetstrategie 1 op het aantal te versterken gebouwen in Noord-Drenthe en het zuidelijk deel van de provincie Groningen en mij hierover voor het einde van dit kalenderjaar te informeren. Er heeft tevens op 1 november jl. bestuurlijk overleg plaatsgevonden tussen mij en de provincies over de inzetstrategie. Mede op grond van overleg met de regio is de schadeparagraaf in het besluit uitgebreid.</p>
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er bij hem in de buurt juist meer gas gaat worden gewonnen, terwijl er volgens het ontwerp-bestemmingsbesluit stelt dat er geen veiligheidsrisico's zijn. Dit draaft in tegen het besluit om af te bouwen en vindt de onderzoeken onvoldoende.

	Antwoord	De veiligheidsrisico's zijn integraal geëvalueerd over het gehele Groningen gasveld. Recentelijk heeft SodM geconstateerd, dat inzetstrategie 1 leidt tot minder seismisch risico volgens de modellen van NAM. Ik volg het advies van SodM op en leg in een voorschrift vast, dat NAM in het gasjaar 2018-2019 zal produceren conform inzetstrategie 1.
0086	Samenvatting zienswijze(n)	De minister dient voor het nemen van het definitieve besluit overleg te plegen met alle betrokken Groningse en Drentse bestuurders over de afwenteling van risico's die lijkt te volgen uit de operationele strategie.
	Antwoord	Er heeft tevens op 1 november jl. bestuurlijk overleg plaatsgevonden tussen mij en de provincies over de inzetstrategie. Mede op grond van overleg met de regio is de schadeparagraaf in het besluit uitgebreid.
0052	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat er in het ontwerpbesluit al duidelijk voorkeur is uitgesproken voor een inzetstrategie, waarmee feitelijk een gemankeerd ontwerp is voorgelegd.
0036	Samenvatting zienswijze(n)	Het ministerie spreekt een voorkeur uit voor productiestrategie 1 omdat deze volgens modellen van NAM tot minder seismisch risico leidt; echter, SodM stelt dat er te weinig informatie is om deze keuze te kunnen maken
0036	Samenvatting zienswijze(n)	De keuze voor een inzetstrategie wordt verplaatst naar het definitieve besluit, terwijl in de considerans al een duidelijke voorkeur uitgesproken wordt. Hiermee wordt feitelijk een gemankeerd ontwerp voorgelegd.
	Antwoord	In het ontwerp-instemmingsbesluit is door de mij de voorkeur uitgesproken voor inzetstrategie 1, omdat deze strategie de seismische risico's minimaliseert. SodM had aangegeven op dat punt nog geen advies te willen overhandigen (voor het ontwerpbesluit) in afwachting van een actualisatie van het 'productie optimalisatie' rapport van NAM (november 2017). SodM heeft op 18 oktober het advies gegeven om inzetstrategie 1 te volgen voor de productieverdeling over het gasveld, omdat dit de seismische risico's zoveel mogelijk beperkt. Ik neem dit advies over in mijn definitieve besluit.
0052	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat het ontwerpbesluit onvoldoende inzicht geeft om tot een eenduidige, directe gerichte zienswijze te komen.
	Antwoord	Ten tijde van het ontwerp-instemmingsbesluit was het advies van SodM over de inzetstrategie nog niet beschikbaar. Ik begrijp dat het ontbreken daarvan lastig is bij de formulering van zienswijzen. Inzetstrategie één wordt gevolgd in het Hazard en Risk assessment rapportage van NAM. Voor Noord-Drenthe geldt dat de seismische dreiging veel lager is dan voor het Groningen gasveld (een maximum grondversnelling van 0,04 g in Noord-Drenthe i.v.m. 0,173 g voor het Groningen gasveld in 2019) Daarnaast wordt aangegeven door NAM, dat er in Noord-Drenthe geen gebouwen zijn, die niet voldoen aan de veiligheidsnorm. Ik heb voor de zekerheid TNO gevraagd te onderzoeken wat het effect is van inzetstrategie 1 op het aantal te versterken gebouwen in Noord-Drenthe en het zuidelijk deel van de provincie Groningen en mij hierover voor het einde van dit kalenderjaar te informeren.
0036, 0052	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat indien u kiest voor inzetstrategie 1, er nulmetingen of 'bouwkundige' vooropnames van gebouwen en bouwwerken in de desbetreffende regio's moet worden opgesteld.
	Antwoord	Bouwkundige opnames en de bestaande monitoring (i.e. grondversnellingen) dienen hetzelfde doel: de gegevens zijn primair bedoeld voor de latere beoordeling van de oorzaak van schade aan gebouwen in geval van schadeclaims.

		<p>In Noord Drenthe bevinden zich meerdere gasvelden, welke allen al jaren in productie zijn (het Groningen gasveld, het Annerveen gasveld, de Vries velden en het Eleveld gasveld). Daarbij hebben zich in het verleden reeds meerdere aardbevingen door gaswinning voorgedaan. Door monitoring met het huidige netwerk van versnellingsmeters kan een goed beeld worden verkregen van de opgetreden grondversnelling per beving. Het is dus niet noodzakelijk om ook nog bouwkundige opnames in het gebied te doen. Een nadere beoordeling per gebouw is vervolgens nodig om te komen tot vaststelling van de oorzaak van schade.</p> <p>Ik heb TNO gevraagd te onderzoeken wat het effect is van inzetstrategie 1 op het aantal te versterken gebouwen in Noord-Drenthe en het zuidelijk deel van de provincie Groningen en mij hierover voor het einde van dit kalenderjaar te informeren. Indien deze aanvullende informatie hiertoe aanleiding geeft, zal ik bezien of extra maatregelen, zoals het opstellen van bouwkundige opnames of het installeren van meer versnellingsmeters, zinvol zijn om het bepalen van de oorzaak van schade bij schadeclaims in deze regio te vergemakkelijken.</p>
0052	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat indien u kiest voor inzetstrategie 1, er een aanpassing/uitbreiding van het seismisch monitoringssysteem in Noord-Drenthe moet worden uitgevoerd door een onafhankelijke instelling.
	Antwoord	Het huidige KNMI netwerk is voldoende om alle bevingen, met een magnitude boven de 0,5 op de schaal van Richter binnen het Groningen gasveld, goed te kunnen lokaliseren.
0036, 0052	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat indien u kiest voor inzetstrategie 1, er een afhandeling en vergoeding van eventuele schade in Noord-Drenthe moet plaatsvinden als gevolg van de bevingen in het Groningengasveld conform het Groningen Schadeprotocol.
	Antwoord	Het Besluit Mijnbouwschade Groningen, met het daarin opgenomen schadeprotocol, regelt de afhandeling van fysieke schade aan gebouwen en werken en directe gevolgschade door bodembeweging als gevolg van gaswinning uit het Groningengasveld. In principe maakt het niet uit in welke provincie de gebouwen met schade staan, het Besluit is van toepassing op fysieke schade aan gebouwen en werken en directe gevolgschade die is veroorzaakt door een bodembeweging als gevolg van gaswinning uit het Groningen gasveld.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat in de vorige instemmingbesluiten er een voorkeur was voor 'vlakke winning' met meer boorputten, om aardbevingen te voorkomen. Indiener vraagt zich af of de minister met het advies van de SodM en de Mijraad hier nu zo maar aan voorbij kan gaan.
0055, 0057	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener stelt dat de minister een verkeerde definitie van vlakke winning hanteert. "Er wordt namelijk gestreefd naar een door het jaar gelijkmatig mogelijk winning. Dit wordt aangeduid als een vlakke winning. " Volgens de Indiener klopt dit niet en betreft het alle productielocaties over het hele productieveld. Er moet ook ruimtelijk evenwichtig gas worden ontnomen om drukverschillen tussen zuid en noord te voorkomen.</p> <p>De indiener vraagt zich af of vlakke winning nu nog realiseerbaar is. En of wanneer er uit warmere productielocaties meer gas moet worden gewonnen of dat kan zonder een M.E.R.</p>
	Antwoord	Met vlakke winning in het instemmingsbesluit wordt bedoeld dat regionale productiefuctuaties zoveel mogelijk worden vermeden. De regionale productiefuctuaties per maand worden in het definitieve besluit zowel bepaald

		<p>ten opzichte van de vorige maand als ten opzichte van de voorgaande 12 maanden, zoals aangegeven werd in het advies van SodM en de Mijnraad.</p> <p>In het verleden werd het Groningen gasveld zodanig geproduceerd, dat drukverschillen tussen het zuiden en het noorden van het gasveld zoveel mogelijk voorkomen werden. Sinds de sluiting van de Loppersum clusters blijft de druk in het noorden van het veld achter bij de druk in het zuiden van het veld. Volgens het seismisch bronmodel komen namelijk de meeste en zwaarste bevingen voor in het gebied waar de samendrukking als gevolg van drukverlaging het grootst is. Dit is in het gebied van de Loppersum clusters. Daarom is ervoor gekozen om deze clusters niet meer te gebruiken voor de gaswinning.</p> <p>De hoeveelheid gas die wordt gewonnen uit een productieput wordt niet via een M.E.R. geregeld, maar via het gaswinningsplan en dit besluit.</p>
0004	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener stelt in Hoofdstuk 2 dat het uitgangspunt van het SodM dat het gehele gasveld in Groningen in verbinding met elkaar staat niet klopt, waardoor er, in tegenstelling tot wat de SodM stelt, wél drukverschillen optreden tussen het noordelijke en het zuidelijke gedeelte van het Groninger gasveld.</p>
	Antwoord	<p>Metingen van de gasdruk in de diverse productie-clusters geven aan dat er drukcommunicatie bestaat binnen het overgrote deel van het reservoir van het Groningen veld. Drukverschillen kunnen (en zijn) ontstaan, doordat het geruime tijd duurt (orde maanden tot jaren), voordat een verandering in de gasdruk in een bepaalde cluster zich heeft kunnen voortplanten naar de andere clusters. Oorzaak van drukverschillen is dus de traagheid van de drukgolf, en niet een fysieke afsluiting tussen noord en zuid.</p>
0057	Samenvatting zienswijze(n)	<p>De indiener stelt dat de beperking van het aantal productielocaties fluctuaties oplevert en hogere volumes per locatie welke volgens de indiener leiden tot een toename van de seismiciteit.</p>
	Antwoord	<p>Voor de winning in het komende gasjaar is, mede op advies van SodM, een operationele strategie gekozen die het seismisch risico zoveel mogelijk minimaliseert. Uit de rapport van NAM over de productieoptimalisatie van de gaswinning over het veld blijkt dat geen gas winnen uit de Loppersum clusters leidt tot een lager seismisch risico. Hierdoor zijn er inderdaad minder gaswinningslocaties over.</p> <p>De totale gasproductie uit het Groningenveld wordt lager, ook dit gasjaar, waardoor de volumes per gaswinningslocatie afnemen zowel in vergelijking met het verleden (bijvoorbeeld 2013) als de toekomst.</p> <p>Productiefluctuaties zijn met een minimale winning om aan de leveringszekerheid te voldoen, zoals het geval is in het gasjaar 2018-2019, niet te voorkomen. NAM moet over de productiefluctuaties verslag doen inclusief de oorzaken op 1 oktober 2019. In het definitieve besluit is artikel 4 opgenomen over productiefluctuaties.</p>
0004	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener stelt op pagina 2, 3de alinea, dat er zware aardbevingen rond Loppersum kunnen worden verwacht ondanks dat de NAM stelt dat dit niet het geval is.</p>
0004, 0057	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener stelt dat er zware aardbevingen rond Loppersum kunnen worden verwacht.</p>

		<p>De indiener stelt dat volgens het SodM een beving van 4.0 of zwaarder op de schaal van richter mogelijk is. En dat wanneer er 12.5 miljard gewonnen wordt dit niet uitgesloten kan worden.</p> <p>De indiener stelt dat de Commissie Meijdam de kans op een beving groter dan 4.0 op de schaal van richter kan berekenen bij een productie van 12,5 miljard. Daarbij stelt de indiener dat de SodM onderzoek naar deze kans nodig acht.</p>
0085	Samenvatting zienswijze(n)	Het risico op een aardbeving zal nog jarenlang op een onaanvaardbaar hoog niveau liggen.
	Antwoord	<p>In 2019 is er een kans van 14,5% op een aardbeving met een magnitude groter dan 3,6 op de schaal van Richter. NAM geeft als vergelijking met een referentiescenario van 24 miljard Nm³ per jaar aan dat bij die productie de kans in 2019 ongeveer 17% zou zijn. Door de lagere gasproductie van naar verwachting 19,4 miljard Nm³ voor het gasjaar 2018-2019 neemt de kans op een beving groter dan 3,6 op de schaal van Richter af. Volgens de Gutenberg-Richter formule, welke de verhouding geeft tussen lichtere en zwaardere bevingen, zal de kans op een grotere beving dan 3,6 nog sneller afnemen door de verwachte productieverlagingen van de komende jaren. De kans op een relatief zware beving met magnitude oven de 3,6 zal de komende jaren nog steeds aanwezig zijn. Dit is één van de redenen om op termijn de gaswinning in Groningen te beëindigen.</p> <p>Ondanks dat het risico op een beving met een magnitude van 3,6 of hoger de komende jaren nog aanzienlijk is, zal het seismisch risico afnemen. Op basis van het Mijnraadadvies zijn er dit jaar nog circa 1.500 gebouwen die niet voldoen aan de norm. Dit aantal zal de komende jaren afnemen.</p>
0008, 0055	Samenvatting zienswijze(n)	<p>De indiener stelt dat door een verhoogde kans op aardbevingen de onveiligheid toeneemt.</p> <p>Indiener stelt dat de nadelige effecten van gaswinning niet alleen 'schade en leefbaarheid' zijn dat ook veiligheidsrisico meespeelt.</p>
	Antwoord	<p>Ik ben het met de indiener eens dat de seismische dreiging in het gasjaar 2018-2019, de periode waar dit besluit betrekking op heeft, licht zou kunnen toenemen. In een gemiddeld gasjaar kan de maximum PGA [piekgrondversnelling], toenemen van 0,162 g naar 0,173 g, en in een koud gasjaar tot 0,183 g. Deze (mogelijk) verhoogde dreiging resulteert echt niet een onaanvaardbaar dreigingsniveau. Zoals ik heb uiteengezet in mijn instemmingsbesluit blijkt uit de risicoberekeningen van NAM dat de gebouwen met een risico groter dan 10⁻⁴ per jaar, reeds in beeld zijn en dat bij het schadeherstel geen woningen meer gevonden worden waarvan het veiligheidsrisico groter is. Mochten zulke woningen alsnog gevonden worden, dan volgen uiteraard maatregelen. Daarmee constateer ik dat de gaswinning op het huidige niveau voldoet aan het risicobeleid, mits alle gebouwen met een individueel risico tussen 10⁻⁴ en 10⁻⁵ per jaar tijdig worden versterkt tot het niveau van de veiligheidsnorm. Tot slot wijzen verschillende onderzoeks- en kennisinstellingen erop, zoals TNO en de Mijnraad, dat op de langere termijn de seismische dreiging sterk zal afnemen, en hierdoor de veiligheidssituatie verbetert, door het volgen van het basispad van afbouw door het kabinet.</p>

0004	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er onduidelijkheid is hoe de magnitude van de aardbeving is berekend, en vraag zich af hoe het gewogen gemiddelde is berekend en hoe gewichten zijn toegekend door het KNMI. Hierbij vraag hij zich ook af er met andere weegfactoren de aardbeving bij Zeerijp nog steeds een 3.5 op de schaal van Richter zou zijn.
	Antwoord	De magnitude van de beving van Zeerijp in de KNMI catalogus (8/1/2018, Magnitude van 3,4) is in eerste instantie berekend door het getrimde gemiddelde te bepalen van alle gemeten uitslagen. In deze procedure worden metingen met een groot residu (verschil tussen gemiddelde en de berekende waarde) niet meegenomen. Dit is een standaard methode in de statistiek om het gemiddelde minder door de grootste residuen te laten beïnvloeden. In de review van de locatie en magnitudebepaling van deze beving is gekeken naar een gemiddelde, waarbij de kwaliteit van de data is meegewogen. Deze berekening geeft eenzelfde waarde magnitude van 3,4, waarbij de berekende onzekerheid in de magnitude bepaling 0,2 magnitude eenheden bedraagt.
0008	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat bij een lichte daling van gaswinning de kans op bevingen toeneemt.
	Antwoord	Door de cumulatieve samendrukking in het reservoir en de beperkte productieverlaging voor het gasjaar 2018-2019 neemt de seismische dreiging, alsook de kans op bevingen, licht toe voor een gemiddeld tot koud gasjaar. In het geval het komende gasjaar een warm jaar zal worden zal de kans op bevingen alsook de seismische dreiging licht afnemen. In de afweging tussen het veiligheidsbelang van de gaswinning en de leveringszekerheid (dat ook veiligheidsaspecten heeft) is een sterkere daling van de productie (en daarmee de seismische dreiging) op dit moment nog niet mogelijk, zie hiervoor ook de antwoorden onder "8. belangenafweging".
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	Alle mogelijke maatregelen om het komend jaar de seismiciteit zo laag mogelijk te houden dienen genomen te worden.
	Antwoord	In het instemmingsbesluit is het uitgangspunt, dat het seismische risico over het Groningen veld wordt geminimaliseerd. Dit leidt o.a. tot verlaging van de gasproductie naar een streefwaarde van 19,4 miljard Nm ³ voor het komende gasjaar, het zoveel mogelijk beperken van productiefuctuaties en aanpassing van de verdeling van de gasproductie over het veld volgens inzetstrategie één.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat kleine bevingen die wij als mens niet voelen of horen maar gebouwen wel, permanente fysieke schade en o.a. daardoor ook waardevermindering met zich meebrengen.
	Antwoord	Voor het bepalen van de kans op schade of risico worden modellen gebruikt in combinatie met bevingsgegevens uit het KNMI meetnet (www.knmi.nl). Het wel of niet waarnemen van de trillingen door mensen is daarvoor geen criterium. De meetinstrumenten zijn veel gevoeliger voor trillingen dan mensen. Ze registreren ook andere trillingen, zoals van rijdende vrachtwagens.

0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat bij een vermindering van productie er nog steeds risico's blijven, en nog steeds schade zal blijven ontstaan.
	Antwoord	Volgens de HRA van de NAM zal de kans op schade en het seismisch risico afnemen bij een verlaging van de productie. Er blijven inderdaad risico's aanwezig bij de verlaging van de gaswinning. Dit is één van de redenen om de gaswinning in Groningen op termijn te beëindigen, zie hiervoor ook de antwoorden in hoofdstuk 2.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	Aan het instemmingsbesluit moeten voorwaarden verbonden worden om halfjaarlijks een analyse van de seismiciteit en de effecten (HRA) uit te laten voeren.
	Antwoord	Dit besluit is een overbruggingsbesluit en betreft enkel het gasjaar 2018-2019. Op basis van artikel 52d van de Mijnbouwwet zal de Minister voor het gasjaar 2019-2020 een operationele strategie vaststellen. Deze operationele strategie is gebaseerd op een voorstel van de NAM voor één of meerdere operationele strategieën (artikel 52c, tweede lid, Mijnbouwwet). Een HRA maakt onderdeel uit van het voorstel van NAM voor één of meer operationele strategieën (artikel 52c, vierde lid, Mijnbouwwet).
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af wat het noodplan is indien Bierum eerder dan gepland uitvalt. Moet er dan langdurig meer gepompt worden uit de drie andere gebieden/regio's?
	Antwoord	Onvoorziene storingen van clusters kunnen alleen worden opgevangen door tijdelijk meer te produceren uit andere clusters. Het besluit voorziet in de mogelijkheid om in dat geval meer gas te produceren uit de andere clusters en wel volgens de prioritering van productiescenario , waarbij het seismische risico zoveel mogelijk, binnen de bandbreedte van de gaswinning in het gasjaar, wordt geminimaliseerd.
0004	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener plaatst vraagtekens bij de bewering dat de veiligheid en veiligheidsbeleving binnen acceptabele parameters gehouden zullen worden na het stoppen van winning in de regio Loppersum - Eemskanaal, aangezien deze gebieden slechts 5% bijdragen aan de totale gaswinning
	Antwoord	De veiligheid wordt - vanuit ondergronds perspectief - bepaald door de drukdaling. Aangezien het Groningen veld ondergronds in drukcommunicatie staat, doet het er in eerste orde niet toe, hoeveel gas er uit de productieclusters is / wordt geproduceerd in een bepaald gebied (b.v. Loppersum, Eemskanaal): de gasdruk in dat gebied zal met enige vertraging de ontwikkeling van de gasdruk elders volgen. De veiligheidsbeleving wordt in de definitieve besluit meegenomen.
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af of er bij eventuele langdurige of totale uitval van clusters en dus een tekort aan L-gas, er voldoende stikstof voor additionele QC is? Of moet dan langdurig extra geproduceerd worden uit andere clusters? Indien dit het laatste geval zou zijn, wat is dan het daarvoor klaarliggende scenario?
	Antwoord	De beschikbare stikstofinzet om hoogcalorisch gas om te zetten naar laagcalorisch gas (ter vervanging van Groningen gas) zal in het komend gasjaar reeds zoveel mogelijk worden ingezet. GTS heeft wel beperkt back-up

		capaciteit beschikbaar in Pernis en Heiligerlee. Indien onvoorziene storingen niet op die wijze kunnen worden opgevangen, dan voorziet het besluit in de mogelijkheid om met het oog op de leveringszekerheid meer gas te produceren uit de andere clusters en wel volgens de prioritering van productiescenario 1.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	In artikel 4 lid 1 en 2 staan bepalingen die in strijd zijn met het advies van SodM om productieveverschillen tussen opeenvolgende maanden te beperken. Het advies van SodM gaat over de productie van maand tot maand, terwijl in het ontwerp-instemmingsbesluit beschreven staat dat productieveverschillen tussen een bepaalde maand en het gemiddelde van de 12 daaraan voorafgaande maanden niet te groot mogen zijn. De minister motiveert niet waarom hij het noodzakelijk vindt om af te wijken van het advies van SodM. Het voorstel voor de tekst is als volgt: 'NAM dient ervoor zorg te dragen dat het verschil in productie tussen opeenvolgende maanden niet groter is dan 20% per maand voor het cluster Bierum en 50% per maand voor de overige clusters die voor productie in gebruik zijn, met uitzondering van Eemskanaal waarvoor geen beperking van de productief fluctuaties geldt.' Artikel 4 lid 2 komt te vervallen, artikel 4 lid 4 wordt aangepast naar 'NAM onderzoekt het effect van het beperken van de productief fluctuaties zoals voorgeschreven in het eerste lid. NAM doet uiterlijk 1 maart 2019 verslag van dit onderzoek aan de Minister van Economische Zaken en Klimaat. In dit onderzoek worden overschrijdingen gerapporteerd'.
	Antwoord	Dit is gewijzigd in het definitieve instemmingsbesluit in artikel 4. Het advies van SodM wordt opgevolgd.
0061	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de Mijnraad en TNO niet op de hoogte is van de verkeerde installatie van een groot deel van de sensoren van het NAM/TNO-meetnet. Dit heeft invloed op de dempingsfactoren, wat weer gevolgen heeft voor de piekgrondversnelling.
	Antwoord	<p>De sensoren van het NAM/TNO meetnet waar de indiener het over heeft zijn bedoeld voor het meten van trillingen waar woningen aan worden blootgesteld. Daarbij moet zoveel mogelijk voorkomen worden dat de woning of de bevestiging van de sensor het signaal beïnvloedt. De plaatsing van de sensor is conform eisen uit internationale en nationale richtlijnen en normen voor het meten van trillingen aan gebouwen. Echter, in specifieke situaties, zoals bij "niet bereikbaar" zijn of op uitdrukkelijk verzoek van een gebouweigenaar, is van deze uitgangspunten afgeweken, waarbij steeds is gestreefd naar bevestiging op een stijf onderdeel van het gebouw met als doel de beperking van de beïnvloeding van het signaal door de woning of bevestiging.</p> <p>De sensoren zijn geplaatst op een L-vormig profiel van verzinkt staal, dat horizontaal aan de gevel/fundering is bevestigd met vier ankers. Volgens informatie van de leverancier van de profielen ligt de resonantiefrequentie van dit profiel tussen 230 en 280 Hz, afhankelijk van de richting. Deze frequenties liggen ruim boven de frequenties van de trillingen als gevolg van de aardbevingen (die veelal lager zijn dan 10 Hz) en hebben daardoor geen negatieve invloed op de meetsignalen van de sensoren.</p> <p>De sensoren zijn daarnaast zo dicht mogelijk bij een "stijve" hoek van de woning geplaatst:</p> <ul style="list-style-type: none"> • op de binnen- of buitenzijde van de gevel, maximaal 0,5 m boven maaiveld • of op de fundering, maar dan wel in een hoek van het gebouw.

0073	Samenvatting zienswijze(n)	De productieclusters in Loppersum worden niet verwijderd; dit duidt erop dat de minister er rekening mee houdt dat er mogelijk weer uit geproduceerd gaat worden in de toekomst. De indiener dringt erop aan om de clusters zo snel mogelijk te verwijderen.
	Antwoord	Alvorens tot verwijdering van de mijnbouwinstallaties over te gaan moet een sluitingsplan worden ingediend, zie hiervoor artikel 39 en 40 van de Mijnbouwwet. Een sluitingsplan valt buiten dit besluit en wordt apart behandeld.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener vraagt zich af of de mogelijke gevolgen van gaswinning met compressie (dwingende techniek) wel voldoende onderzocht zijn.
	Antwoord	<p>Het Groningen veld wordt geproduceerd door middel van gasdepletie. Initieel was bij het produceren van het veld d.m.v. gasdepletie de gasdruk aan de putmond hoog genoeg om het gas zonder verder tussenkomst (anders dan gasbehandeling om water en condensaat te verwijderen) in het GTS gasleidingennet te laten stromen. Dit ondanks dat de druk in dit pijpleidingen netwerk hoog is.</p> <p>Naarmate meer gas was gewonnen en de druk in het reservoir daalde werd het steeds moeilijker om het gas meteen in dit GTS pijpleidingen netwerk te laten stromen. Daarom is besloten om compressie te installeren. Het gas stroomt dan nog steeds onder gasdepletie uit het reservoir. Het gas komt echter aan het oppervlakte op een druk die niet toestaat dat het gas zo het GTS pijpleidingen netwerk in stroomt. In plaats van de druk in de pijpleidingen te verlagen is besloten om de druk van het gas d.m.v. compressie te verhogen. Dit gebeurt met compressoren op de productie locaties. Het productiemechanisme in het reservoir blijft echter gasdepletie.</p> <p>Door de weerstand in de pijpleidingen van GTS daalt de druk terwijl het gas van de Groningen cluster locaties naar zijn uiteindelijk bestemming stroomt. Daarom heeft ook GTS compressoren geïnstalleerd in haar pijpleidingen netwerk. Deze bevonden zich juist op afstand van het Groningen veld. Net als de compressoren op de NAM locaties beïnvloeden deze het mechanisme van productie in het reservoir niet. Compressie van gas wordt al vele decennia gebruikt over de gehele wereld. Het is op zich dan ook niet aan te merken als innovatief.</p> <p>NAM heeft een website waar zij alle onderzoeksrapporten op publiceert (https://www.nam.nl/feiten-en-cijfers/onderzoeksrapporten.html). De door de indiener getrokken conclusie rond de oorsprong van de aardbevingen is onjuist.</p>
0073	Samenvatting zienswijze(n)	Het advies van SodM om vast te leggen dat middels het Meet- en Regelprotocol ingegrepen kan worden in het bouwstenendocument naar aanleiding van onverwachte seismische ontwikkelingen heeft de minister niet overgenomen. De minister doet hiermee geen recht aan het veiligheidsrisico en het gevoel van onveiligheid in het gebied.
	Antwoord	<p>Ik neem het gevoel van onveiligheid in de regio zeer serieus. Om die reden heb ik o.a. opgenomen, dat de Meet- en Regelprotocolrapportage maandelijks ook rechtstreeks naar mij gestuurd zal worden.</p> <p>Het Meet- en Regelprotocol geeft geen uitsluitel over het veiligheidsrisico, maar alleen over het eventueel verder reduceren van de seismiciteit als dat redelijkerwijs mogelijk is.</p>

0052	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stel dat artikel 4.3 in het ontwerp-instemmingsbesluit onduidelijk is. En verzoekt om met name de zinsnede 'reduceren van de volumebeperking' duidelijker te formuleren.
0036	Samenvatting zienswijze(n)	In Artikel 4.3 van het ontwerp-instemmingsbesluit staat 'Indien er een keuze gemaakt moet worden tussen het reduceren van volumebeperking en het loslaten van de productiefunctuatiebeperking dan prevaleert volumebeperking. De indiener verzoekt om een duidelijker formuleren wat betreft de zinsnede 'reduceren van de volumebeperking'.
	Antwoord	Dit punt is verwerkt en verduidelijkt in het instemmingsbesluit.

4. Veiligheid

4a. Veiligheidsnorm en berekeningswijze

Registratienr. zienswijze		Tekst
0073	Samenvatting zienswijze(n)	Er dient een onomstreden, eenduidige veiligheidsnorm te worden vastgesteld.
	Antwoord	De veiligheidsnorm bleek in de praktijk op uiteenlopende manieren te worden geïnterpreteerd. Een nadere duiding op advies van een hooglerarenpanel is verwerkt in het definitieve instemmingsbesluit.
0025, 0030, 0073, 0081, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	De risico's voor de veiligheid van inwoners in en rondom gebouwen dienen getoetst te worden aan de veiligheidsnorm van 1:100.000 in plaats van 1:10.000. De minister toetst nu aan het tijdelijke veiligheidsniveau dat bedoeld is om de periode vast te stellen waarbinnen mitigerende maatregelen getroffen moeten worden en concludeert op basis daarvan dat gaswinning op het huidige niveau voldoet aan het risicobeleid, mits alle gebouwen met een individueel risico tussen 1:10.000 en 1:100.000 tijdig worden versterkt tot het niveau van de veiligheidsnorm. Deze manier van toetsing is onjuist volgens de indiener.
	Antwoord	De norm voor individueel aardbevingsrisico in relatie tot geïnduceerde aardbevingen is maximaal 1 op de 100.000 per jaar en aan die norm wordt getoetst. In het risicobeleid heeft het kabinet bepaald dat het individueel aardbevingsrisico in en rond gebouwen in het gaswinningsgebied binnen een bestuurlijk bepaalde termijn aan deze veiligheidsnorm moet voldoen, en dat bij gebouwen waar een gegrond vermoeden is dat het individueel aardbevingsrisico groter is dan 10^{-4} met voorrang maatregelen nodig zijn om dat risico te verkleinen. Een individueel aardbevingsrisico tussen 10^{-4} en 10^{-5} wordt als tijdelijk aanvaardbaar beschouwd, mits het risico in de desbetreffende gebouwen binnen de bestuurlijk bepaalde termijn op de norm van 10^{-5} wordt gebracht.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042,	Samenvatting zienswijze(n)	De risico's voor de veiligheid van inwoners in en rondom gebouwen moeten volledig in beeld gebracht worden. Het meenemen van onzekerheidsmarges en/of de inclusie van een worst-case scenario kunnen hierbij helpen.

0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073, 0077		De bandbreedte van onzekerheid rondom de risico's voor de veiligheid van inwoners in en rondom gebouwen dient in voldoende mate meegewogen te worden bij het instemmingsbesluit.
	Antwoord	Het individueel aardbevingsrisico is berekend met een probabilistische methode, waarin alle denkbare scenario's zijn verwerkt inclusief een weging van hun waarschijnlijkheid. In de modellen voor het ondergrondse deel en de gebouwen zijn alle onzekerheden binnen elke stap meegenomen. De modellenketen is volgens de Mijnraad zeer degelijk en wetenschappelijk verantwoord, en zowel op onderdelen als integraal getoetst door onafhankelijke, internationaal gerenommeerde experts.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	Risicobeoordelingen dienen doorgerekend te worden en gebaseerd te worden op de worst-case situatie, waarin een extreem koud jaar gecombineerd wordt met een tegenvallende stikstofinzet.
	Antwoord	Het is internationaal statistisch gangbaar om in risicoberekeningen uit te gaan van realistische verwachtingen en niet van een stapeling van worst cases. Het individueel aardbevingsrisico is berekend voor uiteenlopende temperatuurprofielen en de meest realistische verwachting is dat het komende gasjaar een gemiddeld temperatuurprofiel vertoont, dat wil zeggen de gemiddelde temperatuur in de gasjaren 1985-1986 tot en met 2015-2016. In het beoogde productiescenario zijn er bij een gemiddeld temperatuurprofiel in 2018 ongeveer 1256 gebouwen die een hoger individueel aardbevingsrisico vertegenwoordigen dan 10^{-5} per jaar en in 2019 zijn dat er 1478. Als die jaren veel kouder dan dat gemiddelde worden en er dus meer gas gewonnen moet worden, zijn er in 2018 ongeveer 1660 gebouwen die een hoger individueel aardbevingsrisico vertegenwoordigen dan 10^{-5} per jaar en 2521 van dergelijke gebouwen in 2019. Voor al deze gebouwen geldt dat binnen een redelijke termijn het individueel aardbevingsrisico beneden de 10^{-5} per jaar gebracht moet worden. Wat betreft tegenvallende stikstofinzet: ten opzichte van het ontwerpbesluit is de bandbreedte (en daarmee de mogelijke onzekerheid over de hoogte van de winning) afhankelijk van de stikstofinzet verdwenen. Het temperatuurprofiel is daarmee de enige variabele geworden. Paragraaf 5.5 van het instemmingsbesluit licht toe dat de verschillen in gemiddelde temperatuur zijn meegenomen in de berekeningen voor seismische dreiging en risico.
0075	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat de 'verwachte waarde' methode bij berekening van de risico's een ondeugdelijk uitgangspunt is, doordat de kansverdelingen van de zwaarte van de bevingen zeer onzeker zijn, waardoor de uitkomst van de risicoberekening eveneens zeer onzeker is.
	Antwoord	Het hooglerarenpanel heeft geadviseerd om bij berekening van het risico uit te gaan van de zogeheten verwachtingswaarde, ook wel aangeduid als het gewogen gemiddelde van alle mogelijke uitkomsten. TNO, SodM

		en de andere betrokken deskundige partijen bevestigen dat de verwachtingswaarde de best mogelijke schatting van een risico is.
0001, 0002, 0003, 0004, 0005, 0006, 0007, 0009, 0012, 0013, 0014, 0015, 0019, 0020, 0023, 0024, 0025, 0030, 0037, 0049, 0050, 0064	Samenvatting zienswijze(n)	De veiligheidsnorm gaat alleen uit van doden en niet van gewonden.
	Antwoord	Externe veiligheidsnormen worden gewoonlijk uitgedrukt in de vorm van de kans op dodelijke slachtoffers, aangezien dat de meest eenduidige maat is. Er is geen goede (internationale) statistische basis over de waarschijnlijkheid van aantallen gewonden en de uiteenlopende zwaarte van verwondingen. Een reden daarvoor is dat het bij letsel als gevolg van grootschalige incidenten vaak lastig is om de ernst eenduidig en meetbaar te beschrijven (bijvoorbeeld in DALY zoals gebruikelijk bij verkeersveiligheid en in de gezondheidszorg). Hulpdiensten hanteren een triagesysteem voor het initiële letsel, maar dat correspondeert niet altijd met blijvende schade. Zo valt een slachtoffer met een slagaderlijke bloeding in de hoogst urgente triage categorie, ook al hoeft dit slachtoffer er uiteindelijk geen blijvend letsel aan over te houden. Verder is het rekening houden met aantallen gewonden volgens de triagecategorieën een effectbenadering die wel past bij de capaciteitsplanning van de hulpverlening, maar die niet past in landelijk risicobeleid aangezien dat ook expliciet rekening houdt met de waarschijnlijkheid.
0025, 0027, 0029, 0030, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0057, 0061, 0083	Samenvatting zienswijze(n)	Er is een aanzienlijk risico op een zware beving en de indiener vindt het onaanvaardbaar dat de Groningers dit risico mogen lopen van de minister. De dreiging van een aardbeving wordt niet weggenomen bij een winningsniveau van 19,4 miljard Nm ³ of het voorgestelde niveau van 12 miljard Nm ³ . De indiener stelt dat de minister het risico op een aardbeving zoals in Hunze, Zeerijp of zwaarder aanvaardbaar vindt. Indiener is van mening dat in het besluit te weinig rekening is gehouden met veiligheid. Er blijft een kans op bevingen, ook van 4.0 en hoger op de SvR. Ook niet voelbare bevingen brengen schade aan. Daarom is er niet genoeg rekening gehouden met artikel 36, eerste en tweede lid van de Mijnbouwwet.

	Antwoord	Het individueel aardbevingsrisico wordt niet getoetst aan het aantal aardbevingen, hun zwaarte of andere elementen van de seismische dreiging, maar aan de jaarlijkse overlijdenskans als gevolg van geïnduceerde aardbevingen. Die kans mag niet groter zijn dan in andere delen van het land.
--	----------	---

4b. Risicobeleid

Registratienr. zienswijze		Tekst
0037, 0074	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener stelt dat er een grote ongelijkheid is in veiligheid tussen Groningen en de rest van Nederland en vindt dat het veiligheidsbelang van Groningers wordt genegeerd en ze als derderangsburger worden weggezet.</p> <p>De indiener is van mening dat veiligheid van de inwoners van Groningen over het hoofd wordt gezien.</p>
	Antwoord	<p>Uitgangspunt voor de veiligheid zijn de aanbevelingen van de commissie Meijdam, die stelde dat de veiligheid in het gaswinningsgebied vergelijkbaar moet zijn met die in andere delen van het land die een risico kennen op een niveau dat zich niet in het hele land voordoet, zoals bij het vliegverkeer rond Schiphol of overstromingen in het rivierengebied. Zodoende is aangesloten bij bestaande veiligheidsnormen. Dat houdt bijvoorbeeld in dat de norm voor constructieve veiligheid op het niveau blijft van 10^{-5}, en dat daarin voor het gaswinningsgebied ook het risico als gevolg van geïnduceerde aardbevingen is opgenomen.</p>
0010, 0022, 0037, 0085	Samenvatting zienswijze(n)	<p>De indiener is van mening dat de veiligheid niet gegarandeerd kan worden.</p> <p>Er is geen veilige manier van gaswinnen mogelijk in het Groningen veld. Het risico op zware bevingen blijft onaanvaardbaar groot bij elk productieniveau.</p> <p>Indiener stelt dat de onveiligheid nog steeds toeneemt op het gebied waar zij wonen: De rand van het Slochterense veld.</p> <p>Indiener is verbaasd dat ondank de alarmfases nog steeds onbezonnen met gaswinning wordt doorgegaan.</p> <p>De minister benadrukt continu dat de veiligheid van Groningen sterk zal verbeteren nu de gaswinning afgebouwd gaat worden; de indiener vindt dit een oneerlijk statement en zou liever zien dat de opmerking geformuleerd zou worden als 'de onveiligheid wordt iets kleiner, maar daarvoor kunnen geen garanties gegeven worden'.</p>
	Antwoord	<p>De winning van gas uit het Groningen gasveld brengt inderdaad veiligheidsrisico's met zich mee, maar het is helaas voor geen enkel risico mogelijk om garanties te geven. De vraag die zorgvuldig beantwoord moet worden is hoe risico's verminderd en beheerst kunnen worden, welk resterend risiconiveau als aanvaardbaar beschouwd kan worden en wat er moet gebeuren om de situatie op het gewenste veiligheidsniveau te brengen. In het instemmingsbesluit is toegelicht welke voorzorgs- en beheersmaatregelen er bij de gaswinning zijn genomen, en hoe gewerkt wordt aan het zodanig versterken van gebouwen dat deze binnen ene redelijke termijn aan de</p>

		veiligheidsnorm gaan voldoen. Intussen zal de seismische dreiging de komende jaren stevig dalen als gevolg van de afnemende gaswinning die samenhangt met het besluit om deze af te bouwen.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat alle ingezonden reacties van de gemeenten Leek, Zuidhorn en Grootegast en de waterschappen Noorderzijlvest en Hunze en Aa's spreken grote verontrusting uit, en vraagt zich af waarom er dan toch in het ontwerp besluit uit wordt gegaan van geen veiligheidsrisico's.
	Antwoord	In het instemmingsbesluit staat niet dat er geen veiligheidsrisico's zijn. Het individueel aardbevingsrisico wordt getoetst aan de veiligheidsnorm en tevens wordt beoordeeld of er maatregelen nodig zijn om risico's te verminderen die kunnen ontstaan bij industriële installaties en infrastructuur.
0056, 0061	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener is het niet eens met de term 'mogelijke maatregelen' en stelt dat het veel te vaag is om de veiligheid van de inwoners te garanderen. Daarbij vraagt indiener zich af waarom er geen maatregelen genomen zijn tegen de veiligheidsrisico's, terwijl duidelijk is dat de bodemstructuur nog enkele decennia lang door zal werken met alle gevolgen van dien.</p> <p>Indiener noemt een aantal nadelige effecten van de gaswinning op voor de belanghebbenden in Groningen. Hij vraagt zich af waarom deze effecten nog altijd niet bespreekbaar zijn en waarom de veroorzakers niet verantwoordelijk worden gehouden voor de schade. Het ontwerp-instemmingsbesluit stelt slechts 'mogelijke maatregelen' voor om dit probleem op te lossen, wat volgens de indiener duidt op een gebrek aan praktische en technische kennis aan de kant van de beleidsmakers.</p> <p>Indiener stelt dat er te veel een wensdenken wordt geuit. Zo wordt er gesproken over 'kan' een fabriek operationeel zijn of dat er uiterlijk in 2020 'in principe' alle grootverbruikers van het gas zijn. Terwijl volgens het kabinet de belangrijkste wijziging in de omstandigheden is de beslissing om de gaswinning op zo kort mogelijke termijn volledig te beëindigen. Volgens de Indiener klopt dit dus niet precies en is er alleen een wensdenken in de wijziging van de productie.</p>
	Antwoord	In het instemmingsbesluit heb ik toegelicht welke maatregelen ik neem om de komende jaren de afbouw van de gaswinning te realiseren. Daarbij heb ik gesteld dat ik "alle mogelijke maatregelen" zal betrekken, de maatregelen heb ik beschreven in paragraaf 3.1 en 3.3. Het meewegen van onzekerheden over de seismiciteit was een belangrijke factor in mijn besluit om de gaswinning uit het Groningenveld af te bouwen. Afbouw van de gaswinning vindt nu al plaats conform het basispad van het kabinet.
0004, 0073, 0077, 0086, 0087,	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Hoe lang vindt de minister dat mensen in een onveilige situatie mogen blijven wonen? De vijfjarige periode die gesteld wordt als 'tijdelijk' is in ieder geval voor de inwoners van Loppersum op 16 augustus 2017 verstreken.</p> <p>In het instemmingsbesluit dient aangegeven te worden vanaf welk moment de termijn om te voldoen aan de veiligheidsnorm van 1:100.000 ingaat en eindigt. De indiener vindt namelijk dat er niet is voldaan aan de voorwaarde voor veiligheid (tijds versterking) is voldaan.</p>

		<p>Indiener stelt dat in het ontwerpbesluit moet worden aangegeven vanaf welk moment de termijn ingaat en eindigt om te voldoen aan de veiligheidsnorm van 10 tot de macht van -5.</p> <p>NAM hanteert een onjuiste veiligheidsnorm, omdat die ervan uitgaat dat de versterking in 2020 afgerond is, wat niet het geval is.</p>
	Antwoord	<p>Tot nu toe is de termijn waarbinnen het aardbevingsrisico in een gebouw moet voldoen aan de 10^{-5} norm aangeduid als "vijf jaar na inspectie". De opgave leek tot voor kort, mede met het oog op een voortdurende gaswinning, dermate groot en complex, dat er geen betrouwbare planning mogelijk was van de looptijd van het hele programma om gebouwen op norm te brengen. Nu met het besluit de gaswinning uit het Groningenveld op zo kort mogelijke termijn volledig te beëindigen en het sterk vergrote inzicht in de risico's duidelijk is dat de omvang kleiner zal zijn dan eerder gedacht (namelijk zo'n 1500 gebouwen die volgens de Mijnraad niet aan de norm voldoen) en er bovendien een generieke aanpak wordt ontwikkeld die ertoe moet leiden dat uitvoerige processen van inspectie en engineering niet meer nodig zijn, wordt het mogelijk om een realistische planning te maken voor de opgave om die gebouwen op norm te brengen. Op basis van het advies van de Mijnraad en de naar aanleiding daarvan gemaakte afspraken wordt door de NCG een plan van aanpak voor de versterkingsoperatie opgeleverd, dat onder meer een planning voor de uitvoering bevat. Dit punt is verwerkt in het definitieve instemmingsbesluit.</p>
0079	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener stelt dat de modellering en monitoring de veiligheid niet verbeteren. Bovendien is de afname van winning volgens de indiener te gering om de risico's te verminderen.</p>
	Antwoord	<p>Monitoring is bedoeld om vanuit voorzorg alert te zijn op onverwachte ontwikkelingen in de seismische dreiging, met als doel om nadere beheersmaatregelen te nemen waar die passend lijken. Een zorgvuldige modellering is de enige manier om een zo accuraat mogelijk inzicht te krijgen in het risico, zodat gerichte versterkingsmaatregelen genomen kunnen worden.</p>
0073	Samenvatting zienswijze(n)	<p>De Commissie Meijdam noch de minister geeft goede argumenten voor het verschil in risicobeleid tussen andere risiconormen (overstroming, bouw, industrie) waarbij er van uit gegaan wordt dat een persoon zich altijd in het risicogebied bevindt, en het overlidensrisico ten gevolge van gaswinning, waar er van uit gegaan wordt dat een persoon een deel van de tijd niet in het risicogebied is.</p>
	Antwoord	<p>Het risicobeleid met eventueel veiligheidsnormen voor omwonenden en andere betrokkenen wordt bepaald per domein (zoals industrie, luchtvaart of overstromingen), en datzelfde geldt voor de berekeningswijze van het risico per domein. Bij de berekening van het individueel overstromingsrisico wordt bijvoorbeeld rekening gehouden met de mogelijkheid van evacuatie voor het overgrote deel van de aanwezigen in het bedreigde gebied die daardoor dus het gebied verlaten. Bij de berekening van het individueel risico op een bepaalde locatie als gevolg van zware ongevallen met gevaarlijke stoffen wordt uitgegaan van 24 uren aanwezigheid van een virtuele onbeschermd persoon die zich niet beschermt op die specifieke locatie. Daarentegen houdt de normering aan het individueel risico voor die ongevallen met gevaarlijke stoffen wel rekening met de duur dat mensen in bedreigde gebouwen aanwezig zijn en met hun zelfredzaamheid, dat wil zeggen hun mogelijkheid het bedreigd gebied te verlaten. Het Bouwbesluit operationaliseert het maximale veiligheidsniveau dat de overheid mag eisen in een bouwvergunning</p>

		<p>zodat het risico vanwege bijzondere belastingcombinaties zoals windbelasting voldoende beperkt is door middel van een berekening waarin de overlijdenskans als gevolg van bezwijken van de constructie per gevolgklasse centraal staat. In die berekening is de verblijfsduur een parameter. Ook het individueel aardbevingsrisico (IAR) dat door de minister genormeerd is houdt rekening met de gemiddelde verblijfsduur, omdat het niet realistisch is dat bewoners zich het hele jaar door 24 uur per dag in hetzelfde huis bevinden. In de circa 1500 gebouwen die volgens de Mijnraad niet voldoen aan de veiligheidsnorm is het objectgebonden individueel aardbevingsrisico (OIA) groter dan 1 op de 100.000 per jaar. Het correcte OIA is echter nog niet berekend omdat NAM is uitgegaan van permanente aanwezigheid, dus dit is in feite een strenger uitgangspunt dan de norm aangeeft.</p>
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073, 0077, 0081, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	<p>De gevolgen van gaswinning op subjectieve veiligheid dienen in beeld gebracht te worden en afgewogen te worden ten opzichte van andere belangen. Het gaat hierbij om toegenomen stress bij omwonenden die in een aardbevingsgevoelig gebied wonen.</p> <p>In de toetsing en afweging dient een veiligheidsbegrip te zijn opgenomen dat ook de effecten van de gaswinning op de niet-kwantitatieve benadering van het risico op overlijden in acht neemt. Risico op maatschappelijke onrust en subjectieve veiligheid dienen ook meegenomen te worden</p> <p>De impact op sociale (on)veiligheid, gezondheid en de maatschappelijke onrust dienen meegewogen te worden in het instemmingsbesluit</p> <p>Indiener stelt dat de gevolgen van gaswinning op subjectieve veiligheid in beeld moeten worden gebracht en worden afgewogen ten opzichte van andere belangen.</p>
	Antwoord	<p>Subjectieve veiligheid is moeilijk meetbaar op een reproduceerbare manier. Het wettelijk veiligheidskader voor veiligheid in Nederland kent daarom geen afwegingsgrond voor veiligheidsgevoel. De reden dat niet alleen de circa 1500 gebouwen versterkt worden die niet voldoen aan de norm voor individueel aardbevingsrisico, maar dat ook eerder toegezegde versterkingen in principe doorgaan ongeacht of gebouwen al aan de norm voldoen en dat met andere bewoners wordt besproken of zij versterkingen willen, is gelegen in de wens om ontstane verwachtingen te honoreren. Uit recent onderzoek blijkt dat gevoelens van onveiligheid vooral voortkomen uit onzekerheid en zorgen van Groningers over hun toekomst, de aardbevingsbestendigheid en de waarde van woningen, en problemen van juridische en technische aard over schadeafhandeling. Dit benadrukt dus het belang dat zowel de schadeafhandeling als de versterkingsoperatie merkbaar versneld gaan worden. Deze elementen zijn verwerkt in het definitieve instemmingsbesluit.</p>
0073	Samenvatting zienswijze(n)	<p>In het veiligheidsbeleid van de minister wordt het risico op letsel en op schade aan eigendommen ten onrechte niet meegenomen, ook al werd dit geadviseerd door de commissie Meijdam.</p>
	Antwoord	<p>Wanneer schade aan een woning leidt tot een gegrond vermoeden van een te hoog risico, worden snel tijdelijke maatregelen genomen om het risico te verminderen. Dit betreft een zeer kleine minderheid van de schademeldingen. Alle schades als gevolg van de gaswinning zijn een ongewenst effect, dat is meegewogen bij de beslissing over de afbouw van de gaswinning. Het optreden van schade wordt zoveel mogelijk beperkt door de</p>

		wijze van winning en door de afnemende winning. Dat laatste zal leiden tot lagere seismiciteit en minder schadegevallen, alleen geeft dat voor het komende gasjaar helaas nog geen respijt. Naast veiligheid, versterking en schadeafhandeling is ook compensatie een belangrijk aspect. Aan gevoelens van onrechtvaardigheid, waar onder meer de commissie Meijdam op heeft gewezen, is tegemoet gekomen door uiteenlopende maatregelen met een compenserend karakter, zoals de regeling voor nul-op-de-meter en de inzet van fondsen voor verbetering van het economisch toekomstperspectief. Recent is het Nationaal Programma Groningen van start gegaan (zie Kamerstukken 33 529 nr. 528), Met dit programma wordt gezorgd dat Groningen een toekomstbestendig en leefbaar gebied blijft. Zulke maatregelen betreffen niet het risicobeleid, maar zijn wel onderdeel van de brede benadering vanuit het kabinet. Ze krijgen vorm in bestuurlijk overleg met de regionale overheden, de betrokken departementen, de NCG en NAM als belangrijke financier.
0077	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de Mijnraad in het advies van 30 juli 2018 nadrukkelijk aandacht vraagt voor een breed veiligheidsbegrip, zoals door de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State hanteert, inclusief grondrechten op leven, privacy en het ongestoord genot van het eigendom. Indiener stelt dat dit niet is terug te zien in het ontwerp en vindt het onaanvaardbaar aangezien zowel de Mijnraad als de ABRvS dit als advies geeft.
	Antwoord	Het instemmingsbesluit geldt voor het gasjaar 2018-2019. Aan de invulling van de verbetering van veiligheid en het perspectief wordt door tal van maatregelen invulling gegeven: de gaswinning wordt op zo kort mogelijke termijn volledig beëindigd, de schadeafhandeling is in het publieke domein gebracht, er wordt een nieuw plan van aanpak voor de versterkingsoperatie gepresenteerd en er is een nationaal programma Groningen waarin het toekomstperspectief van de regio centraal staat.

4c. Voldoen aan veiligheidsnorm

Registratienr. zienswijze		Tekst
0001, 0002, 0003, 0004, 0005, 0006, 0007, 0009, 0012, 0013, 0014, 0015, 0019, 0020, 0023, 0024, 0037, 0038, 0049, 0050, 0064, 0073, 0081, 0085	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Er wordt niet voldaan aan de veiligheidsnorm met betrekking tot de jaarlijkse overlijdenskans van 10-5.</p> <p>Bewoners lopen een onaanvaardbaar groot risico op overlijden als gevolg van aardbevingen veroorzaakt door de gaswinning, ook in vergelijking met de rest van Nederland.</p> <p>Het risico voor personen in het aardbevingsgebied is nog altijd niet bekend en is dus ook niet betrokken in het ontwerp-instemmingsbesluit.</p> <p>De indiener ervaart het als schokkend dat de minister spreekt van het veiligheidsgevoel van omwonenden, terwijl de omwonenden daadwerkelijk onveilig zijn. De indiener stelt dat de impact op de veiligheid objectief in plaats van subjectief is.</p>

		Er wordt te weinig aandacht geschonken aan de veiligheid van de Groningers.
	Antwoord	Uit de berekeningen van de Hazard en Risico Analyse blijkt dat er bij een gaswinning van 20,6 bcm ongeveer 1500 gebouwen zijn waarin het individueel aardbevingsrisico tussen 10^{-4} en 10^{-5} per jaar is, en deze gebouwen zullen op korte termijn versterkt worden zodat het risico aan de norm voldoet. De schatting van 1500 is conservatief, aangezien de beoogde gaswinning geen 20,6 bcm maar 19,4 bcm bedraagt. Deze berekende aantallen houden bovendien geen rekening met gebouwen die al versterkt zijn. Zowel uit de berekeningen als uit waarnemingen in de praktijk blijkt dat er geen gebouwen meer zijn die een risico hebben dat hoger is dan 10^{-4} .
0008	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat de overheid de mensen in het aardbevingsgebied in een ongewenste situatie heeft gebracht. De indiener is van mening dat de overheid de huizen in aardbevingsgebied willens en wetens vernielt door gaswinningsniveau toe te staan dat twee tot vier keer zo hoog was dan veilig geacht, waarmee de overheid de zorgplicht naar haar burgers heeft beschaamd.
	Antwoord	Het individueel aardbevingsrisico wordt niet getoetst aan het aantal aardbevingen, hun zwaarte of andere elementen van de seismische dreiging, maar aan de jaarlijkse overlijdenskans als gevolg van geïnduceerde aardbevingen. Die kans mag niet groter zijn dan in andere delen van het land. Alle schades als gevolg van de gaswinning zijn een ongewenst effect, dat is meegewogen bij de beslissing over de afbouw van de gaswinning. Het optreden van schade wordt zoveel mogelijk beperkt door de wijze van winning en door de afnemende winning. Dat laatste zal leiden tot lagere seismiciteit en minder schadegevallen, alleen geeft dat voor het komende gasjaar helaas nog geen respijt.
0026	Samenvatting zienswijze(n)	De stelling dat het kabinetsbesluit tot vermindering van de gaswinning tot een grote positieve verandering van de veiligheid zou leiden, is een overschatting volgens de indiener. Veel mensen wonen in beschadigde huizen, versterking en schadeherstel komen traag op gang, en het risico op zwaardere bevingen blijft. Het stil leggen van de versterkingsoperatie heeft het gevoel van onzekerheid en onveiligheid vergroot en de situatie in het gebied is onveranderd risicovol.
	Antwoord	Er zijn uitvoerige berekeningen gemaakt van de effecten van het zogenaamde basispad van het kabinet. Daaruit blijkt duidelijk dat de seismiciteit sterk gaat afnemen en daarmee ook het veiligheidsrisico. Op dit moment voldoet het individueel aardbevingsrisico aan de norm, vooropgesteld dat de versterking van ca. 1500 gebouwen die volgens de Mijnraad niet voldoen aan de veiligheidsnorm binnen een redelijke periode wordt gerealiseerd. Door de afnemende seismiciteit zal het aantal woongebouwen dat niet aan de norm voldoet overigens vanzelf dalen naar minder dan 700 in 2022. Dit is echter geen reden om versterkingen uit te stellen; juist de begrijpelijke gevoelens van onzekerheid en onveiligheid benadrukken eens te meer het belang dat zowel de schadeafhandeling als de versterkingsoperatie merkbaar versneld gaan worden.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener heeft weinig vertrouwen in het statement van de minister dat er geen woningen meer zijn in het gebied die niet voldoen aan het individueel risico van 1:10.000 per jaar.
	Antwoord	Uit de berekeningen die door de adviserende partijen zijn getoetst blijkt dat er geen gebouwen meer zijn met een hoger individueel aardbevingsrisico dan 1 op de 10.000 per jaar. Dit sluit aan bij waarnemingen uit de praktijk. Bij het schadeherstel worden geen woningen meer gevonden waarvan het veiligheidsrisico hoger wordt ingeschat

		dan 10^{-4} , en de kans dat er nog zulke woningen zijn als daar nooit schade is opgetreden is zeer gering (Kamerstukken II 2015/16, 33 529 nr. 212). Maar mochten zulke woningen alsnog gevonden worden, dan zullen er snel maatregelen worden genomen om het risico te verminderen. Tijdelijke maatregelen zoals stutten zijn overigens slechts bedoeld om het risico snel te verminderen, maar niet als permanente maatregel om te voldoen aan de veiligheidsnorm van 10^{-5} per jaar. Deze woningen worden dus ook meegenomen in de versterkingsoperatie.
0027, 0081	Samenvatting zienswijze(n)	De inschatting van veiligheidsrisico's voor individuele gebouwen en hun gebruikers wordt gemaakt op basis van gegevens die verzameld zijn door NAM. De indiener vertrouwt NAM niet. De indiener heeft geen vertrouwen in de uitkomsten van de rekenmodellen over de te versterken huizen. Bovendien zal het voorstel om een jaarlijkse doorrekening onderdeel van de nieuwe wet te maken tot gevolg hebben dat er een jaarlijks Russisch roulette spel gespeeld gaat worden met de veiligheid van de woningen.
	Antwoord	De NAM-modellen zijn gebouwd op basis van de meest recente wetenschappelijke inzichten en 'peer-reviewed', dus op validiteit getoetst door onafhankelijke wetenschappers. Dit wordt door TNO bevestigd. De Mijnraad oordeelt dat de modellenketen van NAM zeer degelijk en wetenschappelijk verantwoord is. Ik ben dan ook van mening dat van de resultaten van de berekeningen op basis van de modellen van NAM kan worden uitgegaan. Bovendien zal jaarlijks het risico opnieuw worden berekend op basis van de beste wetenschappelijke inzichten in de seismiciteit, de sterkte van gebouwen en de daadwerkelijk uitgevoerde versterkingsmaatregelen.

4d. Industrie en infrastructuur

Registratienr. zienswijze		Tekst
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0077, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	Het risicobeleid is onvolledig; norm, beoordelingskader en termijn ontbreken en niet alle relevante feiten en belangen zijn onderzocht en meegewogen. Dit geldt voor infrastructuur, waterkeringen, industrie en cumulatieve aspecten. Een voorbeeld is de industrie waar wel een norm en beoordelingskader zijn, maar geen termijn gesteld is. De minister dient zo spoedig mogelijk tot een integraal risicobeleid te komen, waarin norm, beoordelingskader en termijn voor alle sectoren (infrastructuur, waterkeringen, industrie en cumulatieve aspecten) opgenomen zijn Een volledig toetsingskader voor de veiligheid van inwoners met betrekking tot (water)infrastructuur, industrie en cumulatieve effecten dient beschikbaar te worden gemaakt. Voor iedere sector moet een norm, kader en termijn gesteld worden. Het onderzoek naar cumulatieve effecten moet worden uitgevoerd door NAM in plaats van een overheidsorgaan (zoals de Mijnraad stelt).

		<p>Het toetsingskader voor de industrie dient zo spoedig mogelijk vastgesteld te worden; dit dient meegewogen te worden in het instemmingsbesluit</p> <p>De risico's die optreden vanwege cumulatieve effecten van verstoring van kritische infrastructuur en de onderlinge afhankelijkheden hiervan dienen in beeld gebracht te worden door NAM en meegewogen te worden in het instemmingsbesluit.</p>
	Antwoord	<p>Voor industriële installaties en constructies van bedrijven in het aardbevingsgebied die werken met grote hoeveelheden gevaarlijke stoffen is de stuurgroep Industrie het eens geworden over een toetsingskader dat bestaat uit een kwalitatieve toets en twee kwantitatieve toetsen. Het toetsingskader is vastgelegd in het meerjarenprogramma van de NCG, dat door het kabinet is aangeboden aan de Tweede Kamer.</p> <p>Voor de aardbevingsbestendigheid van infrastructuur zijn geen bouwnormen voorhanden. In 2017 heeft een kwalitatieve risicoanalyse naar de aardbevingsgerelateerde risico's van infrastructuur plaatsgevonden. Voor nadere beoordeling wordt tot op heden projectspecifiek gekeken naar de aardbevingsbestendigheid van infrastructuur. Het panel van hoogleraren komt nog met een advies voor het eenduidig beoordelen van veiligheidsrisico's van infrastructuur in verband met geïnduceerde aardbevingen.</p> <p>In lijn met het Rijksbeleid inzake de cumulatie van risico's, en de eerdere uitgangspunten van de commissie Meijdam om zoveel mogelijk aan te sluiten bij landelijke uitgangspunten voor risicobeleid, adviseert het panel om geen rekening te houden met de mogelijke cumulatie van risico's in de berekening van het individueel risico van geïnduceerde aardbevingen in Groningen, en om eventuele domino-effecten die al beschreven worden in de Veiligheidsrapporten van chemiebedrijven, kwalitatief te beschouwen. Het panel zal daar nog op terugkomen in zijn verdere advies.</p> <p>Deze punten zijn verwerkt in het definitieve instemmingsbesluit.</p>
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener begrijpt niet waarom niet onderbouwd wordt waarom voor de activiteiten van NAM een tien maal zo groot overlijdensrisico aanvaardbaar is als voor andere industriële activiteiten.
	Antwoord	<p>Elke risiconorm is specifiek gedefinieerd en van toepassing op bepaalde situaties. Mijnbouw valt onder het Besluit externe veiligheid inrichtingen, en dus is ook daar de norm 10^{-6} van toepassing voor de veiligheid van industriële activiteiten voor de omgeving. Maar die norm gaat alleen over het vrijkomen van gevaarlijke stoffen en niet over andere effecten van bedrijfsmatige activiteiten. Ten aanzien van de effecten van geïnduceerde aardbevingen die een gevolg zijn van gaswinning heeft het rijk ervoor gekozen zoveel mogelijk aan te sluiten bij bestaande risiconormen. Zo mag het effect van geïnduceerde aardbevingen op installaties met grote hoeveelheden gevaarlijke stoffen er niet toe leiden dat het bestaande niveau voor omgevingsveiligheid van de industrie (risiconorm van 10^{-6}) achteruit gaat. Hiervoor is een toetsingskader overeengekomen. Ook wat betreft de effecten van de gaswinning op de hele regio is gekozen om het bestaande veiligheidsniveau op peil te houden. Dat houdt in dat de norm voor constructieve veiligheid op het geldende niveau blijft van 10^{-5}, en daarin is voor het gaswinningsgebied ook het risico als gevolg van geïnduceerde aardbevingen opgenomen.</p>
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De risico's voor de veiligheid van de inwoners met betrekking tot (water)infrastructuur, industrie en de cumulatieve effecten dienen volledig in beeld gebracht te worden. Het meenemen van onzekerheidsmarges en/of

		de inclusie van een worst-case scenario kunnen hierbij helpen. Op deze manier kan de minister voldoen aan het voorzorgprincipe.
	Antwoord	Voor de industrie is een toetsingskader ontwikkeld waarmee momenteel wordt berekend of er bij circa 45 meest kritische installaties gevaarlijke stoffen kunnen vrijkomen bij de zwaarst denkbare geïnduceerde aardbeving. Een deel van de installaties blijkt de toets direct te doorstaan, en bij een aantal andere installaties zijn (overwegend eenvoudige) maatregelen nodig. De bedrijven op de prioriteringslijst brengen openbare samenvattingen uit van de afgeronde onderzoeken en deze worden gepubliceerd op de website van de NCG. Bij een breed scala aan infrastructurele objecten is een kwalitatieve risicoanalyse uitgevoerd die een relatieve vergelijking geeft van de aardbevingsgerelateerde risico's van verschillende soorten infrastructuur. Deze vergelijking kan door de infrastructuurbeheerders gebruikt worden voor nader onderzoek naar hun areaal. Het hooglerarenpanel stelt dat er, op basis van de tot dusver uitgevoerde studies en de nieuwe inzichten in het aardbevingsrisico, vanuit regulier veiligheids perspectief geen redenen zijn voor een extra inzet op infrastructuur in het gasjaar 2018-2019.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	Het voorzorgprincipe zoals gedefinieerd door de OVV dient expliciet en transparant betrokken te worden bij het instemmingsbesluit vanwege de onzekerheden van de aardbevingsbestendigheid op de kritische (water)infrastructuur.
	Antwoord	De Onderzoeksraad voor Veiligheid heeft onder meer aanbevolen om de onzekere karakteristieken van het risico van geïnduceerde aardbevingen expliciet te benoemen. Bij een onzeker risico hoort voorzorg, en dat is altijd maatwerk en behoort proportioneel te zijn. Dit punt is verwerkt in het definitieve instemmingsbesluit, dat ook opsomt van welke voorzorgsmaatregelen de gaswinning vergezeld gaat.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	Er dient aanvullend onderzoek uitgevoerd te worden naar de veiligheid van de waterkeringen indien de bevingscontouren en PSHA aanzienlijk wijzigen of er verschuivingen van de aardbevingsdichtheid op zullen treden. NAM dient verplicht te worden een dergelijk onderzoek te doen om daarop mogelijke mitigerende maatregelen te nemen. Indien de bevingscontouren en PSHA's aanzienlijk wijzigen of verschuivingen van de aardbevingsdichtheid op kunnen treden, dient aanvullend onderzoek naar de waterkeringen uitgevoerd te worden.
	Antwoord	Uit analyses van de zeedijk tussen Eemshaven en Delfzijl blijkt dat deze niet versterkt hoeft te worden. Bij de berekeningen is uitgegaan van een significant hogere seismische dreiging ter plaatse van de zeedijk dan inmiddels als aannemelijk wordt beschouwd, en het gebruikte grondmodel was conservatiever dan de verbeterde nieuwere versies. Nieuwe inzichten, bijvoorbeeld naar aanleiding van de jaarlijkse KNMI-update van seismiciteit, kunnen ertoe leiden dat bezien moet worden of hertoetsing nodig is. Gezien de verwachte verdere daling van de seismiciteit is daar nu echter geen aanleiding voor.

		Bij de overige nabijgelegen primaire keringen zijn aanvullende analyses nog gaande, eveneens volgens de uitgangspunten die zijn vastgelegd in de regeling Veiligheid primaire waterkeringen 2017. De uitkomsten van deze analyses worden in de zomer van 2019 verwacht.
0026	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is woonachtig aangrenzend aan het Eemskanaal en vreest voor haar veiligheid mocht er iets met de dijk gebeuren
	Antwoord	Uit onderzoeken aan de noordzijde van het Eemskanaal blijkt dat de dijk voldoende aardbevingsbestendig is met de (in uitvoering zijnde) reguliere versterkingsmaatregelen. De afgelopen jaren zijn er zwaardere damwanden en/of verankering aangebracht langs de trajecten Oude Eemskanaal, Oostersluis-Bronssluis en Garmerwolde, op basis van de inzichten die toen golden en die inmiddels als conservatief beschouwd worden. De keringen van de zuidzijde van het Eemskanaal zijn goedgekeurd en er hoeven geen maatregelen te worden genomen ten aanzien van aardbevingen.

5. Versterking

Registratienr. zienswijze		Tekst
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073, 0040, 0073, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	<p>De indiener is van mening dat onvoldoende rekening gehouden is met onzekerheden, bandbreedtes en marges rondom het aantal te versterken woningen in het besluit.</p> <p>Het aantal te versterken woningen is geschat op 1.500 in 2019, uitgaande van een scenario met een jaar met een gemiddelde temperatuur. In een koud jaar loopt deze schatting op naar 2.500 woningen. Toch gaat de minister er van uit dat er slechts 1.500 woningen versterkt moeten worden. De indiener vindt dat er bij het bepalen van het aantal te versterken woningen rekening gehouden moet worden met de mogelijkheid van een koud jaar.</p>
	Antwoord	<p>In het definitieve besluit wordt expliciet benoemd dat bij koude jaren meer gebouwen versterkt dienen te worden omdat de gaswinning dan omhoog gaat (zie paragraaf 5.5). Hierdoor wordt rekening gehouden met bandbreedtes rondom het aantal te versterken gebouwen. Daarbij heb ik in het instemmingsbesluit vastgelegd om jaarlijks risicoberekeningen opnieuw uit te voeren zodat rekening gehouden kan worden met deze bandbreedtes.</p> <p>In mijn instemmingsbesluit staat dat de Mijnraad adviseert de versterking voor de circa 1500 gebouwen (circa 1600 adressen) die momenteel niet voldoen aan de veiligheidsnorm, risicogericht en sneller uit te voeren dan voorheen. Ik heb de Tweede Kamer hierover op 5 oktober en 6 november geïnformeerd (Kamerstukken II 2018/19, 33529, nr. 527 en 532). Daarbij benadrukt de Mijnraad om in de versterkingsopgave een duidelijk onderscheid te maken tussen gebouwen die wel en niet aan de veiligheidsnorm voldoen, terwijl SodM wijst op het belang van een onzekerheidsmarge bij vaststelling van de te nemen maatregelen. Ik volg de adviezen op en zie</p>

		de toepassing van een tijdelijke onzekerheidsmarge als een middel om met voldoende voorzorg, of naar aanleiding van gewekte verwachtingen over mogelijke versterkingen, in gesprek te gaan met bewoners over eventueel benodigde versterkingsmaatregelen. De onzekerheidsmarge is daarmee niet bedoeld als de facto verhoging van de veiligheidsnorm, maar maakt deel uit van mijn brede veiligheidsbeleid.
0061	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener geeft aan dat volgens NPR9998 het er om gaat om huizen te versterken, zodat zij niet instorten, niet om schade te voorkomen, althans tot de versie van 2018. Indiener vraagt zich af hoe het zit in de 9998:2018 zit die door de Mijnraad en NEN wordt benoemt. Indiener stelt dat er tot op heden nog geen enkele versie van de NPR 9998 in het Bouwbesluit is opgenomen.
	Antwoord	De NPR9998:2018 richt zich op het garanderen van een minimale waarde ten aanzien van het individuele risico. Daarom behoren controles te worden uitgevoerd ten aanzien van de grenstoestand 'Near Collapse' (NC). Het versterken van een constructie op een zodanige wijze dat wordt voldaan aan de bij deze grenstoestand behorende eisen, betekent echter niet dat bij bevingen met een lagere intensiteit geen schade zal optreden. Tot op heden is de NPR niet opgenomen in het bouwbesluit.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat er op dit moment geen inzicht is in de relatie tussen de versterkingsoperatie en de veiligheid van de gaswinning.
	Antwoord	Op basis van de afbouw van de gaswinning heb ik NAM in het voorjaar van 2018 gevraagd een risicoanalyse uit te voeren (<i>Hazard and Risk Assessment</i>). De gebouwen met een groter veiligheidsrisico dan 10^{-4} (per jaar), zijn in beeld en hier zijn mitigerende maatregelen getroffen (bijvoorbeeld het in stutten zetten). De overige gebouwen (met een veiligheidsrisico tussen 10^{-4} en 10^{-5} per jaar) worden opgenomen in het versterkingsprogramma. NCG presenteert hiervoor een plan van aanpak. Hiermee wordt invulling gegeven aan het risicobeleid.
0061	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er onjuiste/onvolledige/onduidelijke gegevens zijn over de versterkingsoperatie. Er is tot op heden geen gebruik gemaakt van data uit BAG en BGT terwijl dit wettelijk wel verplicht is. Indiener stelt verder dat het onduidelijk is wat er wordt bedoeld met de stippen van de risicoschatting en de p90risicoschatting, en dat deze uit de modellentrein van NAM rollen. Indiener wilt ook onafhankelijke informatie over de versterkingsoperatie.
	Antwoord	De Mijnraad, een panel van hoogleraren, het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM), het Nederlands Normalisatie Instituut (NEN), de Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek (TNO) en het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (KNMI) hebben in de zomer van 2018 onafhankelijk geadviseerd over de veiligheidsrisico's en de versterkingsopgave, resulterend in het integrerend Mijnraad advies. De webtool om de aardbevingsspectra af te leiden zijn door NEN gekoppeld aan het rijksdriehoek-coördinatenstelsel. Er is geen juridische grondslag op basis waarvan de NPR 9998-webtool zou moeten aansluiten op de BAG.
0004, 0016	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de wijze waarop de uitkomsten van de berekeningen van het aantal te versterken gebouwen tot stand gekomen zijn door de Mijnraad niet te controleren zijn. Indiener stelt dat de toezegging op versterking is gebaseerd op achterhaalde winscenario's. En stelt ook dat de HRA continu fluctueert.

	Antwoord	De Mijnraad beroept zich in haar integrerend advies op de uitkomsten van de NAM-modellenketen. Volgens de Mijnraad een zeer degelijk en wetenschappelijk verantwoord model. Dat model is zowel op onderdelen als integraal getoetst door onafhankelijke, internationaal gerenommeerde experts. TNO adviseert om de uitkomsten van de berekeningen over te nemen en dat advies volg ik. Daarbij constateer ik dat NAM de berekeningen uitvoert conform de uitgangspunten van de Commissie Meijdam in berekeningen van het objectgebonden individueel aardbevingsrisico, behoudens verdiscontering van de gemiddelde verblijfsduur. NAM houdt in de berekeningen rekening met een permanente verblijfsduur, als gevolg hiervan beschouwt het hooglerarenpanel de NAM-schatting van het aantal gebouwen dat niet aan de norm voldoet als conservatief. Daarbij geldt dat de risicoberekeningen zijn uitgevoerd conform een productiescenario van 20,6 miljard Nm ³ , ik heb het productieniveau vastgesteld op 19,4 miljard Nm ³ voor het gasjaar 2018-2019. Bovenstaande constatering geven mij geen redenen om te twifelen aan de controleerbaarheid van berekeningen, of het 'winscenario' waarop de berekeningen zijn gebaseerd.
0016, 0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener stelt dat er veel verschil is tussen het identificeren van het aantal woningen tussen de Mijnraad, SodM en een groep van hoogleraren.</p> <p>Er dient een analyse gemaakt te worden over de herkomst van de verschillen in de adviezen van het SodM en de Mijnraad, en hoe dit in het versterkingsprogramma een plek moet krijgen zodat de gebruikte getallen transparant en navolgbaar zijn.</p>
	Antwoord	<p>De Mijnraad adviseert de versterking voor circa 1500 gebouwen (circa 1600 adressen) die momenteel niet voldoen aan de veiligheidsnorm, risicogericht en sneller uit te voeren dan voorheen. De Mijnraad en SodM (27 juni 2018) adviseren het gebruik van een (tijdelijke) onzekerheidsmarge bij risicoberekeningen. Daarbij benadrukt de Mijnraad om in de versterkingsopgave een duidelijk onderscheid te maken tussen gebouwen die wel en niet aan de veiligheidsnorm voldoen, terwijl SodM wijst op het belang van een onzekerheidsmarge bij vaststelling van de te nemen maatregelen. Zoals uiteengezet in het instemmingsbesluit zie ik de toepassing van een tijdelijke onzekerheidsmarge als een middel om met voldoende voorzorg, of naar aanleiding van gewekte verwachtingen over mogelijke versterkingen, in gesprek te gaan met bewoners over eventueel benodigde versterkingsmaatregelen. De onzekerheidsmarge is daarmee niet bedoeld als de facto verhoging van de veiligheidsnorm, maar maakt deel uit van mijn brede veiligheidsbeleid.</p> <p>De Mijnraad en het SodM hebben eigenstandig aangegeven waarin de adviezen verschillen. Dit document is gepubliceerd met de openbaarmaking van de adviezen en terug te vinden op de website van de Mijnraad (www.demijnraad.nl).</p>
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De minister is op grond van artikel 52g verantwoordelijk voor de veiligheid en dus ook voor de versterkingsoperatie.

	Antwoord	In het derde lid van artikel 52g staat dat de minister alle maatregelen neemt die redelijkerwijs van hem gevergd kunnen worden om te voorkomen dat als gevolg van de gaswinning uit het Groningenveld de veiligheid wordt geschaad. Dit lid is nog niet in werking getreden. Bij inwerkingtreding zal inderdaad de Minister verantwoordelijk zijn voor de veiligheid en dus de versterkingsoperatie.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	NAM dient zo spoedig mogelijk uit de versterking gehaald te worden.
	Antwoord	Het is een breed gedeelde wens dat NAM geen inhoudelijke betrokkenheid meer heeft bij de versterkingsoperatie. Ik heb wetgevin in voorbereiding om deze situatie te bereiken. In de tussentijd wordt zo snel mogelijk een situatie gecreëerd waarbij ik de verantwoordelijkheid voor de inhoudelijke besluitvorming over versterken heb, en waarbij de rol van de NAM beperkt is tot betalen van de kosten (Tweede Kamerstukken, vergaderjaar 2018-2019, 33529, nr. 466).
0080	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is bouwkundige en heeft een plan gemaakt om het eigen huis te versterken. Gezien de trage afhandeling van het inspectieprogramma heeft de indiener getracht toestemming te krijgen om de versterking in eigen beheer uit te laten voeren, en om een veiligheidscertificaat voor het huis te krijgen. Hier werd negatief op geantwoord. De indiener vraagt zich af waarom er besluiten genomen worden over wel of niet versterken zonder dat er een inspectie heeft plaatsgevonden.
	Antwoord	Ten algemene worden besluiten over versterken genomen nadat er een opname, en waar nodig nadere beoordeling, heeft plaatsgevonden. Indien bewoners zelf maatregelen willen treffen, is hiervoor het programma "Eigen initiatief" van de NCG. Binnen dit programma worden jaarlijks 200 woningeigenaren in de gelegenheid gesteld om als particulier opdrachtgever versterkingsmaatregelen aan hun woning zelf uit te laten voeren. Op de genoemde individuele situatie kan ik in het kader van deze zienswijze niet specifiek ingaan.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat het voor inwoners van het Groningenveld het renoveren, onderhouden of bouwen van woningen, volgens de 10^{-5} norm, duurder is dan buiten deze regio.
	Antwoord	Ik heb geen redenen om aan te nemen dat dit het geval is. Weliswaar kan het zo zijn dat de vraag naar aannemers in Groningen groter is dan elders, maar dit kan als gevolg hebben dat ook het aanbod toeneemt.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	Conform de afspraken in het bestuurlijk overleg van 2 juli 2018 en vastgelegd in de brief van de minister aan de Tweede Kamer op 3 juli 2018, dient de minister samen met de regio tot afspraken over het inspectieprogramma te komen.

	Antwoord	In mijn brief is aangegeven dat ik samen met de regio en met ondersteuning van de waarnemend NCG in de zomer verder uitwerking geeft aan de hoofdlijnen van het Mijltraadadvies als overgang naar een nieuwe versterkingsaanpak. Dit heeft geleid tot afspraken die met de regiobestuurders zijn gemaakt, samengevat in brieven die op 5 oktober en 6 november 2018 naar de Tweede Kamer zijn gestuurd. Uitgangspunt is dat opnames (nieuwe bewoording voor inspecties) risicogericht geprogrammeerd worden, zodat rekening kan worden gehouden met nieuwe inzichten en een actueel (seismisch) dreigingsniveau.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	De minister dient duidelijkheid te geven welke gebouwen volgens de Mijltraad niet voldoen aan de veiligheidsnorm. Een inspectieprogramma dient in stand gehouden te worden, op basis waarvan de juistheid en de uitkomsten van de modellen van NAM, SodM en Mijltraad kunnen worden getoetst.
	Antwoord	De Mijltraad adviseert de versterking voor circa 1500 gebouwen (circa 1600 adressen) die momenteel niet voldoen aan de veiligheidsnorm, risicogericht en sneller uit te voeren dan voorheen. Met de regionale bestuurders is afgesproken dat het uitgangspunt is dat opnames risicogericht geprogrammeerd worden, zodat rekening kan worden gehouden met nieuwe inzichten en een actueel (seismische) dreigingsniveau. Het aantal gebouwen dat wordt opgenomen in de planning zal worden gebaseerd op de beschikbare capaciteit voor het uitvoeren van de noodzakelijke maatregelen. Daarbij heb ik in het instemmingsbesluit vastgelegd om jaarlijks risicoberekeningen opnieuw uit te voeren zodat rekening gehouden kan worden met de meeste recente inzichten vanuit SodM, NAM en de Mijltraad.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener vraagt zich af hoe de NAM en de minister aan de schatting van 1483 gebouwen met schade komen.
	Antwoord	De schatting van 1483 gebouwen betreft niet het aantal gebouwen met schade, maar het aantal gebouwen dat niet voldoet aan de veiligheidsnorm en daarom versterkt moet worden.
0018	Samenvatting zienswijze(n)	Alles wordt uit de kast gehaald om de versterking te vertragen terwijl het al lang bekend is welke huizen en gebouwen versterkt moeten worden.
	Antwoord	In de zomer van 2018 is modelmatig in kaart gebracht welke woningen naar verwachting niet aan de veiligheidsnorm voldoen van 10^{-5} per jaar.. Deze gebouwen worden, conform het advies van de Mijltraad, als eerste onderzocht en versterkt. Hiertoe is door de Nationaal Coördinator Groningen een plan van aanpak opgesteld. Aan de hand van dit plan zal met eigenaren/bewoners van de woningen in gesprek worden gegaan. De volgende stap is dan om deze huizen, waar nodig, daadwerkelijk te gaan versterken.
0027	Samenvatting zienswijze(n)	Er is te weinig aandacht voor specifieke erfgoed-gerelateerde problematiek en industriële installaties. Gaan deze gebouwen ook tijdelijk versterkt worden?
	Antwoord	Paragraaf 5.5 van het instemmingsbesluit gaat nader in op het aardbevingsrisico voor industriële installaties en de mogelijke (overwegend eenvoudige) maatregelen die nodig zijn. Erfgoed is onderdeel van het

		versterkingsprogramma. Indien monumenten of karakteristieke panden de veiligheidsnorm overschrijden, komen zij in aanmerking voor versterking.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De minister stelt dat hij het advies van de Mijnraad om jaarlijkse risicoberekeningen uit te voeren overneemt. Echter, dit mag niet betekenen dat deze berekeningen het versterkingsproces lam leggen.
	Antwoord	Vanaf dit gasjaar zullen jaarlijkse risicoberekeningen uitgevoerd worden om het volgende besluit te kunnen nemen over de jaarlijkse door mij vast te stellen operationele strategie voor het Groningen gasveld, zoals uiteengezet is in de recente wijziging van de Gas- en Mijnbouwwet. Dit betekent echter niet dat de versterking wordt stopgezet als er nieuwe resultaten beschikbaar komen. Aangezien de productie uit het Groningen gasveld wordt afgebouwd is de verwachting dat steeds minder gebouwen niet voldoen aan de veiligheidsnorm, en dat minder gebouwen versterkt hoeven te worden.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De versterkingsoperatie wordt nog steeds niet op grote schaal uitgevoerd; ook is nog geen onderzoek uitgevoerd naar het precieze aantal woningen dat versterkt moet worden. De indiener concludeert dat de minister nog steeds met mensenlevens speelt teneinde de leveringszekerheid veilig te stellen.
	Antwoord	Het versterkingsprogramma gaat over de versterkingsopgave waarbij onder andere de aantallen en adressen van woningen die versterkt moeten worden wordt behandeld. Met de bestuurders in de regio heb ik op 20 september jl. de uitgangspunten afgesproken die de basis vormen voor het plan van aanpak dat door de NCG wordt opgesteld. Ik heb de Tweede Kamer hierover op 5 oktober (Kamerstukken II 2018/19, 33529, nr. 527) en op 6 november (Kamerstukken II, 2018/19 33529, nr. 532) geïnformeerd. De NCG zal het plan van aanpak presenteren. De afweging tussen veiligheid voor de bewoners vanwege de aardbevingen enerzijds en (het ontbreken van) leveringszekerheid anderzijds wordt gemaakt door middel van dit besluit. Zowel de aardbevingen als het ontbreken van leveringszekerheid leiden tot een risico voor de bevolking. Daarom worden beide afwegingen meegenomen in dit instemmingsbesluit.
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er de afgelopen jaren te weinig is terechtgekomen. De versterking was ooit bedoeld als mitigerende maatregel en wetsvoorstellen moet nog door beide kamers.
	Antwoord	Mede vanwege de voortgang van de versterkingsoperatie wordt deze operatie nu in het publieke domein gebracht. Als artikel 52g, derde lid, van de Mijnbouwwet in werking is getreden, vallen de beslissingen over de versterkingsoperatie formeel onder mijn verantwoordelijkheid. Ik heb wetgeving in voorbereiding om deze verantwoordelijkheid nader in te vullen.
0083	Samenvatting zienswijze(n)	De versterkingsopgave is tot stilstand gebracht en de indiener heeft hier kritiek op. Indiener stelt dat in het ontwerpbesluit de voortgang van de versterkingsoperatie moet meewegen.
	Antwoord	Ik wil graag benadrukken dat de versterking waarbij de uitvoering reeds is gestart of waarvan de bewoners al een versterkingsadvies hebben ontvangen nog steeds doorgang vindt. Recent heb ik het plan van aanpak voor versterking aan de Tweede Kamer aangeboden (Kamerstukken 33 529 nr. 532).

		<p>Ik heb wetgeving in voorbereiding om de versterkingsoperatie publiek in te richten, waarbij NAM alleen nog verantwoordelijkheid draagt voor de kosten (Kamerstukken II 2018/19. 33529, nr. 466). Voor de tussenliggende periode wordt gestreefd naar een overgangsregime, waarbinnen de nieuwe versterkingsaanpak voortvarend kan worden uitgevoerd zonder tussenkomst van NAM. In het instemmingsbesluit heb ik nadrukkelijk stilgestaan bij de voortgang van de versterkingsoperatie op de domeinen industrie, infrastructuur en wonen, en de integrale afweging van risico's over deze domeinen.</p>
0061, 0073, 0027	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener vraagt zich af waarom de versterking tot een halt is gekomen, niemand weet precies welke woningen nou wel of niet versterkt worden, en weten niet eens of de woning die zij tot enkele jaren geleden hun thuis noemden wel veilig is.</p> <p>In hoofdstuk 8 van het ontwerp-instemmingsbesluit is onduidelijk hoeveel/welke woningen versterkt moeten worden. Of de 1.500 woningen waar over gesproken wordt een reëel getal is, wordt niet gesproken.</p> <p>Hoe lang vindt de minister dat mensen in een onveilige situatie mogen blijven wonen? De vijfjarige periode die gesteld wordt als 'tijdelijk' is in ieder geval voor de inwoners van Loppersum op 16 augustus 2017 verstreken.</p> <p>In hoofdstuk 8 van het ontwerp-instemmingsbesluit is onduidelijk of en binnen welke termijn de versterkingsoperatie zal worden uitgevoerd.</p> <p>Er is te weinig aandacht voor specifieke erfgoed-gerelateerde problematiek en industriële installaties. Gaan deze gebouwen ook tijdelijk versterkt worden?</p>
	Antwoord	<p>Het kabinet heeft bij brief van 29 maart 2018 besloten om de oorzaak van het aardbevingsrisico weg te nemen door de gaswinning uit het Groningenveld zo snel mogelijk volledig te beëindigen. De Mijnraad, het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM), het Nederlands Normalisatie Instituut (NEN), Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek (TNO) en het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (KNMI) hebben onderzocht wat dit betekent voor de veiligheid en de versterking van huizen in Groningen. Geconcludeerd is dat de afbouw in gaswinning een grote positieve impact heeft op de veiligheidssituatie van de Groningers; het aardbevingsrisico neemt op termijn gestaag af. Daarnaast blijkt dat niet alle huizen versterkt hoeven te worden. De Mijnraad adviseert de versterking voor de circa 1.500 gebouwen (circa 1.600 adressen) die momenteel niet voldoen aan de veiligheidsnorm, risicogericht en sneller uit te voeren dan voorheen. Zowel NAM als de Mijnraad komen op circa 1.500 gebouwen uit die, op dit moment, niet voldoen aan de veiligheidsnorm.</p> <p>In de zomer is modelmatig in kaart gebracht welke woningen naar verwachting niet aan de veiligheidsnorm voldoen. Deze gebouwen worden conform het advies van de Mijnraad als eerste aangepakt voor versterking. Hiertoe is door de Nationaal Coördinator Groningen een plan van aanpak opgesteld, dat ik op 6 november aan de Tweede Kamer heb aangeboden (Kamerstukken 33 529 nr. 532) Aan de hand van dit plan kan met eigenaren/bewoners van de woningen in gesprek worden gegaan. De volgende stap is om deze huizen, waar</p>

		nodig, daadwerkelijk te gaan versterken. Tevens wordt doorgedaan met de versterking van huizen waarbij de uitvoering reeds is gestart of waarvan de bewoners al een versterkingsadvies hebben ontvangen. Daarbij ben ik naar aanleiding van zienswijzen in het instemmingsbesluit nader ingegaan op de voortgang van de versterkingsmaatregelen in relatie tot industriële installaties en infrastructuur. Tot slot benadruk ik dat de huidige situatie voldoet aan het risicobeleid mits alle gebouwen met een individueel risico tussen 10^{-4} en 10^{-5} per jaar tijdig worden versterkt tot het niveau van de veiligheidsnorm. De gebouwen die een risico hadden dat groter was dan 10^{-4} per jaar zijn inmiddels in beeld en hiervoor zijn maatregelen getroffen.
0008	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat de passende zorgplicht moet worden ingevuld als een inspanningsverplichting om schade aan woningen te voorkomen, inclusief het verlagen naar een veilig winningsniveau en het versterken en herbouwen van onveilige woningen.
	Antwoord	Met het besluit om de gaswinning zo snel mogelijk volledig te beëindigen wordt de belangrijkste oorzaak van schade aan woningen weggenomen, waarmee schade zoveel mogelijk wordt voorkomen. Daarnaast worden met de versterkingsaanpak gebouwen die niet aan de veiligheidsnorm voldoen versterkt.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	In het instemmingsbesluit dient de voortgang van de versterkingsoperatie meegewogen te worden. Gezien het feit dat men aan het begin van een nog steeds grootschalige versterkingsopgave staat, is de verwachting dat de versterkingsopgave niet binnen de looptijd van het instemmingsbesluit is gerealiseerd en dat er voor het komend gasjaar dus geen wezenlijke afname van het risico voor de veiligheid van omwonenden wordt gerealiseerd. De voortgang van mitigerende maatregelen dient meegenomen te worden in het instemmingsbesluit.
	Antwoord	Vanaf volgend gasjaar als het nieuwe wettelijk stelsel van gaswinning uit het Groningenveld in werking is zal elk jaar opnieuw, bij de vaststelling van de operationele strategie beoordeeld worden in hoeverre wordt voldaan aan de veiligheidsnorm van 10^{-5} en wat het tempo van de versterking is. Aan de hand van deze beoordeling kan ik een inschatting maken van het veiligheidsrisico in het aardbevingsgebied. Conform het Mijraadadvies zal de uitvoering van de versterking steeds met de nieuwste inzichten geprogrammeerd worden en worden veiligheidsrisico's jaarlijks opnieuw getoetst. Daarbij wordt prioriteit gegeven aan gebouwen die niet blijken te voldoen aan de norm van 10^{-5} per jaar. In het komende gasjaar wordt er bij een gemiddeld temperatuurprofiel geen afname van seismiciteit verwacht. Daling van het seismische risico in het komende gasjaar zal dus moeten komen van versterkingen, vandaar het belang om effectieve standaard versterkingsmaatregelen toe te passen bij de woningen die daarvoor in aanmerking komen. Op dit moment voldoet het individueel aardbevingsrisico aan het risicobeleid, vooropgesteld dat de versterking van circa 1500 gebouwen (conform het Mijraad advies), binnen een redelijke termijn wordt gerealiseerd.
0004	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt op pagina 9, punt 9 februari 2015, dat hij, na lezing van de stukken, geen vertrouwen heeft in de Nationaal Coördinator.
	Antwoord	De Nationaal Coördinator Groningen voert zijn werkzaamheden uit op basis van afspraken die door de gezamenlijke overheden zijn gemaakt. Op basis van de laatste inzichten in de ontwikkeling van de seismiciteit en daarmee verband houdende risico's heeft de Nationaal Coördinator Groningen een plan van aanpak opgesteld

		voor de versterkingsoperatie. Dit plan van aanpak heb ik op 6 november aan de Tweede Kamer aangeboden (Kamerstukken 33 529 nr. 532).
--	--	--

6. Schade, schade-afhandeling en waardedaling

Registratienr. zienswijze		Tekst
0073, 0083	Samenvatting zienswijze(n)	De minister heeft geen invloed op de schadeafhandeling en versterking en wil daar ook geen invloed op hebben. De indiener vertrouwt NAM niet meer, en bekritiseert dat NAM het tempo en de hoogte van de te betalen vergoedingen blijft bepalen. De schadeafhandeling dient op onafhankelijke wijze plaats te vinden en niet door NAM.
0007, 0008, 0012, 0016, 0018, 0021, 0049, 0061, 0064, 0073	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat er eerst passende oplossingen voor alle schadegevallen moeten komen, voordat er weer gas kan worden gewonnen. Schadeafhandeling is onbevredigend verlopen; de overheid treedt op als ondernemer en heeft niet de juiste rol in de schadeafhandeling. De overheid moet opkomen voor de burger in plaats van zelf aan het stuur zitten. De indiener is van mening dat de voortgang en kwaliteit van de afhandeling niet voldoende zijn en maatregelen getroffen moeten worden om dit proces te versnellen en communicatie te verbeteren. De indiener stelt dat de schadeafhandeling nog gebrekkiger is geworden dan tijd van het vorige instemmingsbesluit. En lang niet alle schade wordt vergoed, terwijl dit wel altijd in alle interviews wordt gezegd. Indiener stelt dat bekrachtiging van het ontwerp instemmingsbesluit zinloos is als niet eerst een effectief en slagvaardig schadeherstel en versterkingsoperatie van het Groninger woonbestand wordt uitgevoerd. Sinds het besluit om gaswinning per 2030 te stoppen hebben beide processen vrijwel stilgestaan. Het beleid aangaande vergoeding bij schade voldoet niet. De indiener dringt er op aan om de oude en nieuwe schades nu eens goed te regelen in het licht van de uitspraak van de minister over het sub-ideale functioneren van TCMG. De minister onderschrijft de noodzaak van een vlotte afhandeling van de schade als gevolg van de aardbevingen door de gaswinning. Hij rept echter niet over maatregelen om de schade-afhandeling te versnellen of immateriële schade te vergoeden. Indiener tast nog in het duister wie de schade vergoedt. Shell en Exxon doen dat bijna niet, en de regering stelt dat zorgvuldig gemotiveerde besluiten geen grond bieden voor eventuele schadeclaims. Indiener stelt dat het tijd is voor meer duidelijkheid over de vergoeding van schade en de betaling van versterking vanuit de staat. Welke garanties krijgt Groningen? De indiener heeft kritiek op het lage tempo waarin de inspectie, schadeherstel en versterking plaatsvindt.
0001, 0002, 0003, 0004, 0005, 0006, 0007, 0009, 0012, 0013, 0014, 0015,	Samenvatting zienswijze(n)	Het beleid aangaande vergoeding bij schade voldoet niet.

0019, 0020, 0023, 0024, 0037, 0049, 0050		
0085	Samenvatting zienswijze(n)	De schadeafhandeling dient sneller plaats te vinden dan nu het geval is.
0026, 0027	Samenvatting zienswijze(n)	Het besluit tot een 'rechtvaardige en ruimhartige schadeafhandeling' strookt niet met de realiteit en de indiener ervaart deze passage slechts al voornemens en beloftevolle woorden.
0001, 0002, 0003, 0004, 0005, 0006, 0007, 0009, 0012, 0013, 0014, 0015, 0019, 0020, 0023, 0024, 0037, 0049, 0050	Samenvatting zienswijze(n)	De aangenomen wetgeving omtrent rechtsgang in schadeprocedures is nadelig voor bewoners.
	Antwoord	Er zijn al verschillende stappen gezet die gericht zijn op een verbeterde afhandeling van schade en versterking. De Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen handelt verzoeken om schadevergoeding af zonder inhoudelijke betrokkenheid van de NAM. Paragraaf 3.4 van het instemmingsbesluit biedt een overzicht van de gezette stappen gericht op het verbeteren van de schadeafhandeling in Groningen. Het Besluit Mijnbouwschade Groningen is een eerste stap in de richting van publieke afhandeling van de Mijnbouwschade in Groningen. De Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen handelt op basis van het Besluit Mijnbouwschade Groningen de schade onafhankelijk, ruimhartig en in de in de publiekrechtelijke sfeer af. Het is mijn overtuiging dat met het in de publieke sfeer brengen van de schadeafhandeling de bewoners van Groningen gediend zijn. Het is niet langer nodig om via een civiele procedure de NAM aan te klagen, maar middels het publiekrecht kunnen bewoners die het oneens zijn met de hoogte van hun schadevergoeding middels een bezwaar- en beroepsprocedure hun recht halen. De NAM blijft aansprakelijk, maar bewoners hebben in juridische procedures niet langer met hen te maken. Op dit moment wordt nog te weinig voortgang geboekt bij het afhandelen van schades. De mogelijkheden tot versnelling van de afhandeling zijn recent in een brief aan de Tweede Kamer geschetst (Kamerstukken II, 2018/19, 33 529, nr. 526). Het wetsvoorstel Instituut Mijnbouwschade Groningen regelt de schadeafhandeling straks definitief. Dit voorstel is van 5 juli 2018 tot en met tot 14 augustus 2018 via internet geconsulteerd. Naar verwachting kan het wetsvoorstel in het voorjaar van 2019 bij de Tweede Kamer worden ingediend. Met het Instituut Mijnbouwschade Groningen dat een wettelijke grondslag krijgt via het Wetsvoorstel Instituut Mijnbouwschade Groningen komt er één publiek loket voor alle vormen van aardbevingsschade. De versterkingsoperatie wordt publiek ingericht, waarbij NAM alleen nog verantwoordelijkheid draagt voor de kosten (Kamerstuk 33529, nr. 466). Rijk en regio geven de komende periode samen invulling aan de wijze van aansturing en uitvoering van de versterkingsoperatie aan de hand van de bijgevoegde uitgangspunten, met

		betrokkenheid van de maatschappelijke organisaties. Voor de tussenliggende periode wordt gestreefd naar een overgangsregime, waarbinnen de nieuwe versterkingsaanpak voortvarend kan worden uitgevoerd zonder tussenkomst van NAM. De transitie naar een publieke versterkingsoperatie betekent een systeemverandering. De uitvoering van de versterkingsoperatie en alle processen die daar bij horen verplaatsen zich van een privaat naar een publiek stelsel, waarbij randvoorwaarden voor de uitvoering gaandeweg op orde gebracht. Daarbij maakt een gebiedsgerichte aanpak plaats voor een risicogerichte benadering van de versterking.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	Bij het instemmingsbesluit dient meegewogen te worden dat de schadeafhandeling nog niet optimaal verloopt en dat de aansprakelijkheid nog niet goed geregeld is. De mogelijkheid dat schade veroorzaakt wordt moet zo veel mogelijk worden voorkomen.
	Antwoord	De schadekans neemt als gevolg van de afbouw van de gaswinning snel af. Paragraaf 3.4 van het instemmingsbesluit biedt een overzicht van de gezette stappen gericht op het verbeteren van de schadeafhandeling in Groningen. Hierboven is reeds toegelicht wat de huidige stand van zaken is voor het verbeteren van de schade-afhandeling.
0017	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener woont in aardbevingsgebied en ondervindt materiële en immateriële schade.
	Antwoord	In het instemmingsbesluit heb ik toegelicht dat de schadeafhandeling voortvarender dient te worden aangepakt. Er is aan veel huizen schade ontstaan als gevolg van de gaswinning uit het Groningenveld. Daarbij ben ik mij ervan bewust dat de schades in kalenderjaar 2019 nog kunnen toenemen. De modellen laten zien, dat vanaf 2020 het aantal verwachte schadegevallen op het niveau van 2018 ligt. Daarna neemt de schadekans als gevolg van de afbouw van de gaswinning snel af. Daarbij heb ik de TCMG aangespoord om versnellingen te realiseren binnen het proces van schade-afhandeling, daardoor is mijn verwachting dat de tijd tussen melding en afhandeling korter zal worden. Wat betreft immateriële schade wil ik wijzen op het recente opgestarte Nationaal Programma Groningen, daarmee wil ik de kwaliteit van de leefomgeving verbeteren en het gebied economisch versterken.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De minister gaat niet in op de vraag naar onafhankelijk onderzoek en zo nodig versterking, welke tot gevolg zouden hebben dat het vertrouwen in de overheid hersteld wordt.
	Antwoord	Iedereen die meent schade te ondervinden als gevolg van gaswinning uit het Groningenveld kan een aanvraag indienen om schadevergoeding bij de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen. Deze commissie doet onafhankelijk onderzoek naar de schadeoorzaak en beslist over de hoogte van de schadevergoeding.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051,	Samenvatting zienswijze(n)	De opgetreden en verwachte schades, de afhandeling daarvan, alsook het ontstaan van onveilige situaties omdat geen (tijdige) schadebeperkende maatregelen getroffen worden, dienen als zwaarwegend belang afgewogen worden bij het besluit.

0053, 0054, 0073, 0086, 0087		
	Antwoord	Het definitieve instemmingsbesluit geeft nu aan dat er een lichte stijging in het aantal te verwachten schades zal zijn in het kalenderjaar 2019, voordat als gevolg van de afbouw van de gaswinning daarna een scherpe daling te verwachten is. Het besluit erkent de trage afhandeling van schades en verwijst naar de in gang gezette versnellingsmaatregelen. Voor acuut onveilige situaties geldt een aparte procedure, waarbij binnen 48 uur een deskundige komt beoordelen of er inderdaad sprake is van een dergelijke situatie. Als dit het geval is, wordt het betreffende gebouw veiliggesteld. Paragrafen 3.4 en 5.6 van het instemmingsbesluit lichten in vergelijking met het ontwerpbesluit nu nadrukkelijker toe hoe opgetreden en te verwachte schades zijn meegewogen in het besluit.
0073, 0049	Samenvatting zienswijze(n)	Er moet aangegeven worden hoe voorkomen wordt dat schade optreedt en wat aanvaardbaar geacht wordt. De gaswinning door de NAM veroorzaakt dusdanig veel schade dat dit leidt tot een onhoudbare situatie. Deze schade is grond om het besluit af te keuren.
0025, 0032	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener vindt het onaanvaardbaar dat NAM jaarlijks 14.000 schades mag toebrengen aan huizen.
	Antwoord	Schade treedt op bij bevingen waardoor scheuren kunnen ontstaan aan woningen. Door de gaswinning te verminderen zal de veiligheidssituatie van de Groningers verbeteren, en zal daarnaast de schade afnemen omdat op termijn minder geïnduceerde aardbevingen worden verwacht bij een lager niveau van gaswinning. NAM heeft in juni 2018 het rapport <i>"Assessment of Building Damage based on Production Scenario "Basispad Kabinet" for the Groningen field"</i> uitgebracht waarin de verwachte schades voor de komende jaren uiteengezet wordt. Het aantal schadegevallen zal aanzienlijk dalen na 2023 als de nieuwe stikstoffabriek in bedrijf komt waardoor de gaswinning in Groningen substantieel kan dalen. Een aanvaardbaar niveau voor het aantal schades wordt niet in Nederland niet gehanteerd. Voor Groningen is wel een veiligheidsnorm bepaald waar woningen aan dienen te voldoen. Schade zal daarnaast optreden en wordt vergoed waarbij voor schade door aardbevingen in Groningen additionele maatregelen zijn genomen, zoals de introductie van het bewijsvermoeden en het instellen van de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen, die verzoeken om schadevergoeding onafhankelijk beoordeelt.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat de minister de bevindingen uit het rapport CM-2018-01 met projectcode: C31H16 van TU Delft niet heeft overgenomen.
	Antwoord	Dit rapport is t.b.v. het afhandelen van schademeldingen aan de TCMG aangeboden, zie Kamerstukken II, 2018/19, 33 529, nr. 526.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De minister verwacht dat tot de bodemdaling ten gevolge van gaswinning in het gebied nog tot 2050 zal duren. NAM voorziet geen directe schade aan bouwwerken of infrastructuur door het geleidelijke karakter van bodemdaling. Echter, de daling nabij de 1.800 breukvlakken die bekend zijn in het gebied zal waarschijnlijk minder gelijkmatig zijn dan NAM stelt. Ook zal de waterhuishouding last hebben van bodemdaling en kan schade

		aan funderingen, heipalen en bestaande bebouwing optreden. Deze schade is niet verhaalbaar op NAM en zou dat wel moeten zijn.
	Antwoord	De samendrukking in het reservoir heeft effect op de daar aanwezige breuken. Plaatselijk in het reservoir is de samendrukking inderdaad niet geleidelijk. Deze samendrukking in het reservoir leidt tot bodemdaling aan het oppervlak die wel een geleidelijk karakter heeft vanwege de diepte van de gaswinning. De aanwezige breuken in het reservoir zijn alleen in het reservoir en daaronder aanwezig en niet boven het reservoir of aan het oppervlak. De geleidelijke vorm van de bodemdaling zal inderdaad niet direct leiden tot schade. Bij grotere bodemdaling, zoals in Groningen het geval, zal het grondwaterniveau relatief omhoog komen door de bodemdaling. Om toch geen last te hebben hiervan worden waterhuishoudkundige maatregelen genomen. Dit loopt via de speciaal daarvoor in het leven geroepen Commissie Bodemdaling door Aardgaswinning in Groningen. De kosten hiervoor worden verhaald op de NAM.
0010	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener is van mening dat ook toekomstige schade moet worden vergoed.
	Antwoord	NAM blijft aansprakelijk voor de schade, ook nadat de gaswinning is gestopt. Schade zal ook in de toekomst worden vergoed op basis van het wetsvoorstel dat in voorbereiding is voor het Instituut Mijnbouwschade Groningen.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener pleit ervoor dat de aansprakelijkheid voor schade blijft gelden voor moederbedrijven Shell en Exxon na beëindiging van gaswinning uit het Groningenveld.
0009	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener is bang dat de overheid en Shell na het stopzetten van de gaswinning nergens meer op aan te spreken zijn.
0085	Samenvatting zienswijze(n)	De bewering van minister Wiebes in het programma Zomergasten dat de bevestigsschade tot in de eeuwigheid vergoed zal worden, moet in het winningsbesluit worden opgenomen.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener vraagt zich af wie de schade gaat betalen als de NAM aangeeft de gaswinning uit het Groningenveld te willen staken de minister dit verbiedt, gezien het feit dat de verantwoordelijkheid voor de gaswinning bij de minister komt te liggen in Artikel 21, lid 3.
0007	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat de NAM er alles aan doet om onder de ruimhartige schatplicht uit te komen.
0008	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat het weghalen van de aansprakelijkheid van de NAM vervangen zou moeten worden door een aansprakelijkheid van de overheid.
	Antwoord	De aansprakelijkheid voor schade na abandonnering van een gasveld vloeit voort uit de Mijnbouwwet. Onderdeel van de afspraken met de aandeelhouders van NAM is dat de aandeelhouders garanties stellen om ervoor te zorgen dat aan de verplichtingen van NAM ook in de toekomst wordt voldaan.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De verantwoordelijkheid voor de schadelijke gevolgen van de praktische uitvoering van gaswinning wordt in artikel 52g Mijnbouwwet bij NAM neergelegd. Echter, nu NAM niet meer over de winningsstrategie gaat, zijn de gevolgen naar oordeel van de indiener niet langer voor NAM.
	Antwoord	De keuze om alle kosten van de afhandeling van schade, thans voor de TCMG en in de toekomst, op basis van het wetsvoorstel Instituut Mijnbouwschade Groningen, door dit instituut, door te berekenen aan de exploitant

		wordt gerechtvaardigd door de overweging dat schade door de aanleg of exploitatie van mijnbouwwerken door de exploitant is veroorzaakt en de exploitant hier economisch profijt van heeft. Dit verandert niet als gevolg van de winningsplicht die wordt geïntroduceerd met het wetsvoorstel minimaliseren van de gaswinning uit het Groningenveld, ook niet voor toekomstige schade. Immers, NAM blijft aansprakelijk voor deze schade op grond van het Burgerlijk Wetboek.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener meent dat er strijd met de Mijnbouwwet is in de situatie waarin de Staat verantwoordelijk wordt voor de schade en NAM exploitant zou blijven.
	Antwoord	Hier is sprake van een misverstand. De Staat wordt niet verantwoordelijk voor de schade, maar gaat alleen over de schadeafhandeling. NAM blijft exploitant en blijft ook aansprakelijk voor ontstane schade door bodembeweging. Van strijd met de Mijnbouwwet is geen sprake.
0004	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er geen reactie is gegeven door de regering en de Tweede Kamer op de vraag van de Commissie Meijdam op basis van welke principes het toelaatbaar is dat industriële activiteiten schade veroorzaken.
	Antwoord	Op grond van de Mijnbouwwet is iedere initiatiefnemer verplicht schade zo veel mogelijk te voorkomen en indien schade toch mocht optreden deze schade te (doen) herstellen of te vergoeden. De Mijnbouwwet houdt er dus rekening mee dat industriële activiteiten schade kunnen veroorzaken. Het belang van de mijnbouwonderneming en het algemeen belang worden dan afgewogen tegen het risico dat schade ontstaat. In de situatie van de gaswinning uit het Groningenveld is gebleken dat de schade van een dermate omvang is dat een aanvullende rol voor de overheid bij de afhandeling van schades noodzakelijk is.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener keurt het af dat Shell/NAM na het veroorzaken van schade in de leefwereld van de lokale bevolking, vervolgens budgettair bepaalt hoe het herstel zo goedkoop mogelijk kan worden geregeld. Indiener vraagt zich af of de overheid dit niet volledig kan regelen voor de gedupeerden. Indiener vermoedt dat dat Shell en NAM het gebied simpelweg verlaten zodra er geen geld meer te verdienen is en het zelfde gebeurt zoals met de sluiting van kolenmijnen in Limburg, waar bewoners en werknemers met de schade achterbleven.
	Antwoord	Vanaf 19 maart 2018 handelt de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen verzoeken om vergoeding van fysieke schade aan gebouwen en werken als gevolg van bodembeweging door gaswinning uit het Groningenveld en de gasopslag Norg af. De Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen (TCMG) voert deze taak in mandaat uit namens de Minister van EZK. Met het Besluit Mijnbouwschade Groningen is vooruitgelopen op een wettelijke regeling. Het wetsvoorstel Instituut Mijnbouwschade Groningen regelt afhandeling van schade door de overheid definitief. Dit wetsvoorstel is momenteel in voorbereiding. Zoals ik heb uiteengezet in het instemmingsbesluit ben ik mij ervan bewust dat de maatregelen die ik de afgelopen jaren heb genomen om de schadeafhandeling te verbeteren er niet toe hebben geleid dat schadeafhandeling in Groningen voldoende voortvarend en rechtvaardig werd ervaren. Om de regio toekomstperspectief te geven heb ik onlangs het startschot gegeven voor het Nationaal Programma Groningen. Dit programma, dat in samenwerking met de Regio Groningen is gestart, zal gaan werken aan de economische versterking en de kwaliteit van de leefomgeving in het gebied. De Mijnbouwwet geeft verschillende verplichtingen aan de vergunninghouder voor de periode na beëindiging van de winning. Zo dient er onder andere ingevolge art. 39 Mijnbouwwet een sluitingsplan voor productielocaties opgesteld te

		worden dat mijn instemming behoeft, alle installaties dienen opgeruimd te worden (art 44 Mijnbouwwet) en tot 30 jaar na beëindiging van de winning moeten metingen naar bodembeweging worden verricht (art. 41 Mijnbouwwet). De mijnbouwondernemer moet ook na beëindiging van de winning alle mogelijke maatregelen nemen om de nadelige gevolgen zoveel mogelijk te beperken (art 33/52g Mijnbouwwet) en blijft aansprakelijk voor schade die ontstaat door bodembeweging, ook na beëindiging van de winning (art. 6:177 BW). Met de aandeelhouders van NAM heb ik afspraken gemaakt over de robuustheid van NAM en de aandeelhouders hebben garanties gegeven voor het geval NAM niet aan haar verplichtingen inzake vergoeding van de schade en versterken zou kunnen voldoen.
0010	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat Nederland verantwoordelijk is voor de geleden schade en deze volledig vergoed moet worden.
	Antwoord	Op grond van het Burgerlijk Wetboek is de exploitant van een mijnbouwwerk aansprakelijk voor de vergoeding van de schade als gevolg van bodembeweging door de aanleg en exploitatie van mijnbouwwerken. De NAM is de houder van vergunningen voor de aanleg en exploitatie van mijnbouwwerken ten behoeve van gaswinning uit het Groningenveld en de gasopslag Norg. Met de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen heeft overheid de verantwoordelijkheid op zich genomen voor de onafhankelijke beoordeling en het vergoeden van de schade. De overheid verhaalt de kosten die hiermee samenhangen op de NAM, die aansprakelijk blijft voor de schade als gevolg van de gaswinning in Groningen.
0081, 0083	Samenvatting zienswijze(n)	De schadeafwikkeling vindt nu publiekrechtelijk plaats. Dit zou civielrechtelijk moeten zijn en deze regeling beknot de rechten van de indiener. Het is onduidelijk hoe de wettelijk geregelde civielrechtelijke aansprakelijkheid van de NAM zich verhoudt tot de rechten van gedupeerde burgers.
0061	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener spreekt zorgen uit over het voorstel Wet Instituut Mijnbouwschade. Indiener heeft zorgen over het afsluiten van de weg naar civiele rechter.
0060	Samenvatting zienswijze(n)	In het nieuwe wetsvoorstel wordt het strafrecht afgesloten.
0049	Samenvatting zienswijze(n)	De aangenomen wetgeving omtrent rechtsgang in schadeprocedures is nadelig voor bewoners.
	Antwoord	In deze zienswijzen wordt het nieuwe wetsvoorstel inzake het Instituut Mijnbouwschade aan de orde gesteld. Er wordt aangegeven dat daarmee de weg naar de civiele rechter wordt afgesloten en dat niets een dergelijke grove ingreep rechtvaardigt. In dit wetsvoorstel wordt ervoor gekozen om de schade-afhandeling via de bestuursrechtelijke weg te laten verlopen en niet (ook) langs de civielrechtelijke weg. Het wetsvoorstel heeft dus geen betrekking op het strafrecht. De zienswijzen hebben betrekking op sub paragraaf 3.4 van het instemmingsbesluit over schadeafhandeling. Die subparagraaf is maakt deel uit van paragraaf 3 waarin de ontwikkelingen rond de afbouw van de gaswinning, de versterkingsoperatie, het veiligheidsbeleid en de schadeafhandeling worden beschreven. De tekstpassage over het wetsvoorstel inzake het Instituut Mijnbouwschade Groningen is informatief van aard en vormt geen inhoudelijke onderbouwing van de afweging die in het instemmingsbesluit is gemaakt. Ik geef daarom geen

		inhoudelijke reactie op de stelling dat in het wetsvoorstel ten onrechte de weg naar de civiele rechter wordt afgesloten of dat die keuze nadelig is voor bewoners. De discussie daarover hoort thuis in het wetgevingstraject.
0004	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener suggereert op pagina 8, punt 1 januari 2015, winstbejag bij de aandeelhouders van het Centrum Veilig Wonen.
	Antwoord	De winst die CVW maakt gaat op geen enkele manier ten koste van schadevergoeding aan de Groningers (zie voor een uitgebreide reactie Kamerstukken 2018-2019 33529 nr. 530).
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	Het aantal berekende schades in het vorige winningsplan houdt geen gelijke tred met het aantal gemelde schades, dat vele malen hoger is. Omdat het rapport ook niet inhoudelijk door adviseurs is beoordeeld gaat de indiener er van uit dat de berekeningen een onderschatting geven.
	Antwoord	De berekende DS1 schades zijn gekalibreerd aan geobserveerde schades na historische aardbevingen (inclusief de Huizinge-beving van 2012). De NAM geeft in haar rapport aan, dat er enkele uitdagingen zijn met betrekking tot de schades. Eén daarvan is, dat het bij schadeniveau DS1 onduidelijk is wat de oorzaak van de schade is. DS1 schade kan ook optreden door ongelijke zetting, verkeerstrillingen, trillingen door constructiewerk, thermische effecten en krimp en kruip van de mortel. Hierdoor kunnen er meer meldingen worden gedaan van schades dan gemodelleerd zijn voor aardbevingen. Iedereen die vermoedt dat schade door gaswinning in Groningen komt, kan bij de TCMG een melding doen.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De NAM constateert dat afnemende productie volgens het basispad zal resulteren in een afnemende schadekans. Gezien de verwachting dat de productie tot 2023 op het huidige niveau zal blijven, verwacht de indiener geen afname van de schadekans voor de komende jaren.
	Antwoord	Dit besluit is een overbruggingsbesluit en betreft enkel het gasjaar 2018-2019. Volgens de rapportage van NAM van juni 2018 zal het aantal schadegevallen (DS1) eerst licht stijgen in 2019 en dan ongeveer gelijk zijn in 2020. In 2021 zal het aantal schadegevallen minder worden. In 2023 zal het aantal schadegevallen per jaar meer dan gehalveerd zijn. De andere schadeklassen (DS2 en DS3) laten hetzelfde beeld zien. Het uitgangspunt voor de NAM is het basispad van het kabinet geweest. In het geval we relatief warme jaren zullen krijgen of er sneller kan worden afgebouwd door de ombouw naar andere energievormen mag er minder worden geproduceerd in het Groningenveld, waardoor er dan ook minder aardbevingen worden verwacht en dus minder schade zal optreden.
0016	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vindt dat er goed moet worden geïnventariseerd en prioriteiten moeten worden gesteld, maar dat vooral de capaciteit van de arbiters uitgebreid moet worden. Dit is nodig vanwege de lange juridische looptijden en het feit dat de gebouwen alsmaar zwakker worden. De arbiters zijn namelijk verantwoordelijk voor alle gevallen waarvan de gedeputeerde het aanbod van de NAM heeft afgewezen.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	Welke mogelijkheden tot schadeverhaal zijn er voor inwoners die niet voor 1 september 2018 een beroep op de Arbiter hebben gedaan?

0007	Samenvatting zienswijze(n)	De uitspraak van de Arbiter wordt door de NAM ter discussie gesteld.
	Antwoord	De Arbiter Bodembeweging behandelt schademeldingen van bewoners die niet tevreden waren met het aanbod van NAM. De Arbiter Bodembeweging heeft ingezet op een verdubbeling van de afhandelsnelheid onder andere door capaciteitsuitbreiding. De inspanningen van de Arbiter Bodembeweging is er daarmee op gericht om in september 2019 tot afronding te komen. Zodra de Arbiter Bodembeweging aangeeft hoeveel extra capaciteit noodzakelijk is, zal ik dit verzoek welwillend in behandeling nemen. NAM geeft uitvoering aan de uitspraken van de Arbiter Bodembeweging (zie voor een uitgebreidere toelichting Kamerstukken 2018-2019 Aansluitingsnummer 482). Na 19 maart van dit jaar kunnen bewoners met schade zich melden bij de TCMG.
0016	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af of je niet beter de gebouwen met meervoudige grote schades moet versterken, waarbij je de grens legt bij bijvoorbeeld 10.000 Euro.
	Antwoord	Gebouwen worden versterkt vanuit het oogpunt van veiligheid (instortingsgevaar). Het is mogelijk dat na versterking alsnog schade ontstaat door een aardbeving. Omgekeerd leidt schade niet per definitie tot een onveilige situatie. Waar een bewoner zich onveilig voelt, bijvoorbeeld door een opeenstapeling van schades kan bij de TCMG melding worden gemaakt van een acuut onveilige situatie. Een deskundige komt in dat geval met spoed langs om te beoordelen of versterking nodig is.
0083	Samenvatting zienswijze(n)	De schadeafhandeling en de bevoegdheden van de NCG worden niet bindend vastgelegd in het nieuwe regeerakkoord.
	Antwoord	De schadeafhandeling is neergelegd in het Besluit mijnbouwschade Groningen. De bevoegdheden van de NCG zijn vastgelegd in zijn instellingsbesluit.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	Het is voor de indiener onduidelijk waar inwoners zich moeten melden voor de nieuwe schade en waar voor de schade die in het verleden is ontstaan tijdens exploitatie door de NAM die volgens de (huidige) Mijnbouwwet verantwoordelijk blijft voor de periode dat zij exploitant waren.
	Antwoord	Met het Besluit Mijnbouwschade Groningen en de uitwerking daarvan wordt gezorgd voor een rechtvaardig en ruimhartige wijze van schadeafhandeling. Deze schade afhandeling wordt onafhankelijk uitgevoerd door de TCMG. Deze maatregelen zijn mede getroffen om de burger te ondersteunen bij het indienen van zijn of haar schadeclaim. Op de laatste stand van zaken met betrekking tot de afhandeling van oude schadegevallen ben ik ingegaan in mijn brief van 1 oktober 2018 (Kamerstukken 33 529 nr. 526).
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0080	Samenvatting zienswijze(n)	De minister dient nadrukkelijk aandacht te hebben voor het nemen van passende maatregelen om schade aan monumenten en erfgoed te voorkomen. Er is geen schaderegeling voor monumenten.

	Antwoord	In lijn met het Besluit Mijnbouwschade Groningen is het bedoeling dat de afhandeling van schade aan cultureel erfgoed zoals opgenomen in het Erfgoedprogramma 2017-2021 wordt gecontinueerd, rekening houdend met het wettelijk kader van de Erfgoedwet en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht.
0007	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat zijn/haar huis van 100 jaar oud is vernietigd door hebzucht.
	Antwoord	Erkend wordt dat de gaswinning tot veel schade heeft geleid. De keuze om de gaswinning af te bouwen en op termijn geheel te stoppen heeft tot doel om ervoor te zorgen dat de schade aan gebouwen afneemt. Daarnaast worden maatregelen genomen om de schade-afhandeling te verbeteren. Met het Besluit Mijnbouwschade Groningen en de TCMG wordt de schade onafhankelijk en publiekrechtelijk beoordeeld en vergoed. Dat betekent dat individuele schademelders geen zaken meer hoeven te doen met de NAM. Alle schademeldingen worden voortaan individueel behandeld en beoordeeld door de TCMG die ook de hoogte van de schadevergoeding vaststelt. Ook voor oude huizen moet het bijdragen aan een naar tevredenheid verlopen schadeafhandeling.
0008	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat de overheid van meet af aan een rechtvaardige verdeling van de aardgasbaten over heel Nederland had moeten nastreven. De indiener is van mening dat de overheid een schadefonds had moeten inrichten in de jaren tachtig, toen bekend was dat er schade in het gebied zou ontstaan.
	Antwoord	De aardgasbaten zijn altijd verantwoord aan de ontvangstenkant van de begroting. Daartegenover staan de uitgaven van de overheid die in de loop van de jaren ten goede zijn gekomen van alle Nederlanders. Het inrichten van een schadefonds is niet overwogen, omdat de Mijnbouwwet afdoende regelt dat alle schade die het gevolg is van mijnbouw door de betreffende mijnbouwonderneming vergoed dient te worden. De overheid beoordeelt of de mijnbouwonderneming over voldoende middelen beschikt. Nu de overheid zelf een rol heeft bij de aansturing van de gaswinning uit het Groningenveld is er aanleiding om een schadefonds in te stellen.
0055	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat, ondanks toezeggingen van de voormalige minister naar de Tweede Kamer dat er nooit schade getoetst is bij de rechter, door middel van een proefproces.
	Antwoord	De prioriteit van de overheid ligt op het voortvarend en goed afhandelen van alle geclaimde schades. Bij onenigheid staat een gang naar de rechter een ieder vrij.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat je als individu machteloos staat in een rechtszaak tegen de veroorzaker van de schadelijke gevolgen omdat het te duur of te ingewikkeld is om de veroorzaker verantwoordelijk te stellen. De indiener stelt dat je als burger machteloos staat wanneer je geen geld hebt om de procedure aan te gaan via de burgerrechter.
	Antwoord	Dit is mede reden geweest om het proces van schadebeoordeling en schadeafhandeling te vereenvoudigen en te versnellen.
0016	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat de contra-expert geen volledig dossier voor hem heeft opgemaakt, ondanks herhaalde verzoek per e-mail. De indiener vermoedt dat er meerdere gevallen zullen zijn en stelt voor dat CVW in opdracht van TCMG de onvolkomenheden in de dossiers moet gaan inventariseren.
0080	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener heeft last van schade aan het huis en is vooralsnog niet aan de beurt gekomen in het inspectie- en versterkingsprogramma. De indiener is het wachten beu en wil duidelijkheid.
0055	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt voor om de kwaliteit van de bouwkundige schadeopnames te verbeteren. Er zou moeten worden overwogen om voor specifieke kwetsbare panden alsnog een bouwkundige vooropname uit te voeren en de

		lintvoegwaterpassing als element toe te voegen. Indiener stelt ook voor om de modelvorming van gebouwen verder uit te breiden voor meer gebouwtypen en ondergrondsituaties te ondersteunen en het inzicht in de complexe wisselwerking tussen grondwaterstanden, ondiepe en diepe bodemdaling en bevingen te geven. In het algemeen moet er een betere en transparante onderbouwing komen voor de schadeafhandeling.
	Antwoord	De TCMG opereert in onafhankelijkheid. Het is niet aan de minister om uitspraken te doen over de wijze van schadeopname.
0008, 0041,	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat de overheid mensen uit moet kopen voor een eerlijke prijs voor hun huis, volgens de onbeschadigde waarde. Indiener stelt dat een substantieel deel van het vermogen van haar/zijn huis vernietigd zal worden. Er moet steeds worden gekeken naar de huizenprijzen van begin 2006, voor de eerste grotere aardbeving. De gang van zaken is verwarrend en zenuwslopend en tast het rechtsgevoel van Groningers aan en ze voelen zich beledigd over hoe huiseigendommen, rechten en kapitalen worden behandeld.
	Antwoord	Er bestaat een Koopinstrument. Mensen met een woonhuis in het aardbevingsgebied kunnen zich aanmelden voor het laten opkopen van hun woning. Hiervoor gelden bepaalde regels, om voor dit instrument in aanmerking te komen, en ook voor de hoogte van de vergoeding.
0008, 0021	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is benadeeld door waardedaling en eist volledige schadeloosstelling.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat schade als gevolg bodemdaling en waardevermindering nergens te claimen is. De indiener is van mening dat de minister voor eigen commercieel gewin geen norm met rekenmodule voor het berekenen van waardedaling heeft opgenomen in dit instemmingsbesluit. De indiener is van mening dat zowel de NAM als de minister de uitspraak aangaande waardedaling van het gerechtshof in Groningen van 23 januari 2018 niet respecteert. De indiener vraagt zich af of, gezien het feit dat de banken geen zienswijzen indienen terwijl hun onderpanden ook waarde verliezen, de minister naast een gasdeal ook een bankendeal heeft gesloten.
	Antwoord	Om te onderzoeken hoe zo goed mogelijk kan worden voldaan aan de uitspraak van het Gerechtshof Arnhem/Leeuwarden d.d. 23 januari 2018 heb ik op 21 september een Adviescommissie waardedaling woningen aardbevingsgebied Groningen ingesteld (Stcrt 2018, nr. 54279). Vóór 1 januari 2019 brengt zij advies uit. Claims als gevolg van immateriële schade kunnen nog steeds bij NAM worden ingediend.
0008, 0011, 0022, 0058	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat de mensen in aardbevingsgebied zich zowel financieel als mentaal moeten kunnen herstellen. De indiener vraagt aandacht voor de structurele existentiële zorgen van mensen in aardbevingsgebied. De indiener is van mening dat mensen in het aardbevingsgebied veel problemen ervaren zoals: vermogensschade, geen veilige leefomgeving, geen rechtsbijstandsverzekering mogelijk, geen verkoop mogelijk alleen met veel verlies en restschuld, onmogelijk om lening af te sluiten, pensioen dat verdampt. De indiener stelt dat de Groningers worden uitgekleed.

		<p>De baten van de gaswinning in Groningen in de afgelopen vijftig jaar zijn grotendeels besteed in de Randstad. Dit kapitaal moet terugvloeien naar Groningen.</p> <p>Indiener stelt dat zij, inclusief hun kinderen, erg te lijden heb onder de situatie van het afbrokkelen van hun boerderij.</p>
	Antwoord	<p>Ik ben mij ervan bewust dat de gevolgen van de gaswinning voor bewoners, bedrijven, instellingen en eigenaren van onroerend goed in het aardbevingsgroot groot zijn. Er zijn zorgen over hun veiligheid, de voortgang van de versterkingsoperatie en er wordt hinder en overlast ervaren van schade die de gaswinning veroorzaakt. Ik ben hier in het instemmingsbesluit ook nader op ingegaan in paragraaf 5.5 door te beschrijven wat de (sociale) impact is van de gaswinning, mede aan de hand van wetenschappelijk onderzoek.</p> <p>Ambitie van het kabinet en de regio is dat de NAM inhoudelijk op afstand komt te staan bij de afhandeling van schade, waarbij de NAM overigens wel blijft betalen. Fysieke schade aan gebouwen en werken wordt door de TCMG afgehandeld. Vermogensschade wordt op dit moment nog door de NAM behandeld. Ik heb een wetsvoorstel in voorbereiding inzake het Instituut Mijnbouwschade Groningen, waarin mijn ambitie is om alle soorten schade publiek af te handelen. Over waardedaling is een commissie ingesteld die advies geeft hoe hier mee om te gaan. Met het Koopinstrument wordt het probleem van onverkoopbaarheid aangepakt.</p> <p>Op 5 oktober 2018 heeft het kabinet samen met de regionale bestuurders afspraken gemaakt over de start van een Nationaal Programma Groningen met een perspectief tot 2040. Met dit programma zorgen we gezamenlijk dat Groningen een toekomstbestendig en leefbaar gebied blijft, met behoud van de eigen identiteit, waar het goed wonen, werken en recreëren is. Het Rijk en NAM investeren via dit programma €1,15 miljard in Groningen.</p> <p>In het instemmingsbesluit heb ik verwezen naar het onderzoek 'Gronings Perspectief' door de Rijksuniversiteit Groningen. Dat onderzoek laat zien dat inwoners lijden aan de problematiek veroorzaakt door de gaswinning, gevoelens van onveiligheid komen voort uit onzekerheid en zorgen van Groningers over hun toekomst, de aardbevingsbestendigheid en de waarde van woningen, en problemen van juridische en technische aard over schade-afhandeling. De problemen overstijgen de individuele gezondheidssituatie en hebben invloed op relaties, werk en participatie in de maatschappij. Rijk en regio werken daarom in het licht van het Nationaal Programma Groningen een geïntegreerd pakket van maatregelen uit ter verbetering van de gezondheid, veerkracht en welbevinden van inwoners in het aardbevingsgebied. Dit betreft onder meer uitbreiding wijkteams in gemeenten, uitbreiding van het aanbod geestelijke verzorging en psychische ondersteuning en monitoring van klachten door de GGD.</p>
0017	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener woont in aardbevingsgebied en ondervindt materiële en immateriële schade.

0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	Net als bij de afhandeling van fysieke schade en versterking, dienen maatregelen te worden genomen ten aanzien van de immateriële schade zoals hogere (psychische) zorgkosten.
	Antwoord	In het instemmingsbesluit heb ik toegelicht dat de schade-afhandeling voortvarender dient te worden aangepakt. Er is aan veel huizen schade ontstaan als gevolg van de gaswinning uit het Groningerveld. Daarbij ben ik mij ervan bewust dat de schades in kalenderjaar 2019 nog kunnen toenemen. De modellen laten zien, dat vanaf 2020 het aantal verwachte schadegevallen op het niveau van 2018 ligt. Daarna neemt de schadekans als gevolg van de afbouw van de gaswinning snel af. Daarbij heb ik de TCMG aangespoord om versnellingen te realiseren binnen het proces van schade-afhandeling, daardoor is mijn verwachting dat de tijd tussen melding en afhandeling korter zal worden. Wat betreft immateriële schade wil ik wijzen op het recente opgestarte Nationaal Programma Groningen, daarmee wil ik de kwaliteit van de leefomgeving verbeteren en het gebied economisch versterken.
0026	Samenvatting zienswijze(n)	In de motivering bij het ontwerpbesluit mist een passage over de immateriële schade ten gevolge van de gaswinning.
	Antwoord	Het instemmingsbesluit geeft nu aan hoe veiligheidsbeleving (subjectieve veiligheid) wordt meegenomen.

7. Leveringszekerheid

Registratienr. zienswijze		Tekst
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	In het instemmingsbesluit dient opgenomen te worden dat de ontwikkelingen over leveringszekerheid digitaal navolgbaar moeten zijn.
	Antwoord	De hoeveelheid Groningengas, die moet worden gewonnen om de veiligheid van leveringszekerheid niet in het geding te brengen, wordt jaarlijks door GTS berekend. GTS houdt daarbij rekening met een groot aantal factoren, die de vraag naar gas - en als sluitstuk daarvan Groningengas - beïnvloeden. Deze complexe berekening leent zich niet goed voor een digitale <i>real-time</i> berekening.
0022	Samenvatting zienswijze(n)	Het ontwerp-instemmingsbesluit gaswinning is opgesteld door GTS en GasTerra.

	Antwoord	Het instemmingsbesluit is mijn eigen besluit. GTS heeft op mijn verzoek advies uitgebracht over de leveringszekerheid. Gasterra heeft geen rol gespeeld bij de inhoud of de totstandkoming van het instemmingsbesluit.
0046	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de informatie het in het ontwerp-instemmingsbesluit onvoldoende is om tot een afgewogen oordeel te komen.
	Antwoord	De indiener is van mening, dat de leveringszekerheid en beperkende maatregelen onvoldoende waren gemotiveerd in het ontwerp-instemmingsbesluit, in ieder geval met betrekking tot grootverbruikers. De rol van grootverbruikers, als de leveringszekerheid in het geding is, valt buiten de scope van dit instemmingsbesluit. Niettemin zal ik - in het geval de leveringszekerheid in het geding is - niet zomaar grootverbruikers gaan afsluiten. Dit zal in overleg plaatsvinden.
0055	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af in hoeverre andere waarden, zoals temperatuur en druk bij de monding van gasput van invloed zijn op de leveringszekerheid?
	Antwoord	Het gehele productie en transportsysteem is zodanig ingericht, dat er in principe voldoende gas geleverd kan worden (onder de afgesproken druk en temperatuurcondities) bij de koudste (-17 graden Celsius) afgesproken omstandigheden. Het gas moet dan wel met een vooraf overeengekomen bepaalde temperatuur en druk in het GTS systeem worden ingevoerd. Als aan deze eisen wordt voldaan, kan leveringszekerheid worden gegarandeerd. De omstandigheden op het punt van productie dienen dus zodanig te zijn, dat aan de afleverseisen van GTS kan worden voldaan.
0055	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af in hoeverre, nu men de baseload loslaat, de energiewaarde van het gas van invloed is op leveringszekerheid?
	Antwoord	De energie-inhoud, de calorische waarde, wijzigt niet als de baseload wordt losgelaten. De leveringszekerheid wordt berekend uitgaande van de totale energiebehoefte van de markt. Er wordt hierbij automatisch gecorrigeerd voor de energie-inhoud van het gas.
0080	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt voor om gebaseerd op het droogteprotocol ook een gasprotocol op te stellen waarin aangegeven staat wie er in een koude winter afgeschakeld gaan worden, bijvoorbeeld grootverbruikers.
	Antwoord	Het afsluiten van individuele gasgebruikers op afstand is veelal technisch niet mogelijk en zou bovendien slechts een verwaarloosbare bijdrage leveren aan de benodigde gaswinning op jaarbasis, terwijl de gevolgen voor deze grootverbruikers enorm groot zouden zijn. Het instemmingsbesluit voorziet in een graaddagenformule op basis waarvan meer mag worden gewonnen in koude winters.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De minister maakt niet duidelijk welke alternatieven er zijn om ontwrichting van de maatschappij te voorkomen als tijdelijk niet aan de leveringszekerheid zou worden voldaan.
	Antwoord	COT heeft een onderzoek uitgevoerd naar de gevolgen van winning onder het niveau van leveringszekerheid. Hieruit komt naar voren, dat er nauwelijks zicht is op de risico's aangezien Nederland in hoge mate afhankelijk is geraakt van Groningengas. Door de betrouwbaarheid en beschikbaarheid van de gasleverantie zijn alternatieven momenteel nog nauwelijks voorhanden. Zo is het elektriciteitsnet niet berekend op de extra capaciteit die gasafsluiting zou vragen. Door het ontbreken van die alternatieven, kunnen op korte termijn geen grote groepen gebruikers afgesloten worden zonder maatschappelijke ontwrichting.

0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener mist een rekenkundige onderbouwing van de hoogte van het minimum voor leveringszekerheid.
	Antwoord	De onderbouwing van het niveau van de minimaal benodigde winning uit het Groningenveld volgt uit het advies van GTS van 27 maart 2018 ("Advies GTS leveringszekerheid middels scenario-analyse").
0046	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt, dat er in het ontwerp-besluit wordt gesproken over het "afsluiten van bepaalde afnemers (bijvoorbeeld grootverbruikers)", terwijl er ook in het ontwerp-besluit staat dat de 'Omschakeling naar hoogcalorisch gas of andere energiebronnen een dusdanige aanpassing is dat het op korte termijn niet mogelijk' en het tot een "langdurige stillegging kan leiden". Deze citaten leveren een tegenstrijdig beeld op en onduidelijkheid in relatie tot grote (financiële) belangen.
	Antwoord	Hier is geen sprake van een tegenstelling. Het eerste citaat betreft afnemers, die op het landelijke gastransportnet zijn aangesloten. Deze zijn, technisch gezien, individueel af te sluiten. Het tweede citaat betreft andere bedrijven en particulieren, die op het regionale net zijn aangesloten. Deze zijn individueel niet af te sluiten (tenzij ze fysiek van het gas worden gehaald). In beide gevallen wordt geïnventariseerd, welke mogelijkheden er zouden zijn om verschillende categorieën gebruikers af te sluiten en wat de gevolgen hiervan zijn. De afweging wordt gemaakt op basis van de veiligheid van leveringszekerheid, niet op basis van de economische belangen van leveringszekerheid.
0080	Samenvatting zienswijze(n)	Is in het kader van de solidariteitsclausule in het verdrag van Lissabon (2009) onderzocht of andere landen bij kunnen springen door energie te leveren? Is er een noodplan voor een zware aardbeving of de gevolgen van een gastekort door een strenge winter opgesteld?
	Antwoord	Laagcalorisch gas wordt vrijwel alleen in het Groningenveld gewonnen. Alternatieve bronnen betreffen hoogcalorisch gas, dat eerst middels stikstofinjectie moet worden omgezet in gas van Groningenkwaliteit. Om deze capaciteit uit te breiden, wordt naast de twee bestaande installaties een stikstoffabriek gebouwd. De gaswinning wordt zo snel als mogelijk afgebouwd, juist om de kans op een grote aardbeving zo klein mogelijk te houden. De graaddagenformule geeft de mogelijkheid meer gas te winnen, indien er sprake is van strenge winters.
0055	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat hij teleurgesteld is in de minister om toch zo veel mogelijk gas te delven. Dat besluit komt volgens de indiener uit een gesloten technocratische besluitvorming.
	Antwoord	Het Groningenveld heeft een bijzondere positie door de levering van laagcalorisch gas. Dit kan niet zonder ernstige gevolgen voor de Nederlandse samenleving direct stopgezet worden. Maar er wordt niet zoveel mogelijk gas gewonnen. Er wordt niet meer, maar ook niet minder gas gewonnen dan nodig is voor het voldoen aan de steeds dalende vraag naar gas uit het Groningenveld. De overheid neemt maatregelen, zoals ombouw bij grootverbruikers en in het buitenland en het bouwen van een stikstoffabriek, om de vraag zo snel mogelijk omlaag te brengen.

8. Belangenafweging

Registratienr. zienswijze		Tekst
0038	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt voor om het ontwerpbesluit aan te passen en de veiligheid van de Groningers zwaarder te laten wegen dan de leveringszekerheid en de maximale gaswinning fors naar beneden te stellen. Er is nu namelijk de mogelijkheid om op 20,9 Nm ³ uit te komen, wat dicht bij de 21,6 Nm ³ die Minister Kamp in 2017 aangaf.
0037	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er geen sprake is van minimalisering van de gaswinning, maar van maximalisering.
	Antwoord	Bij het bepalen van het winningsniveau is een afweging gemaakt, waarbij de veiligheid van de Groningers voorop staat, maar waarbij ook de veiligheid van de leveringszekerheid is meegewogen. Voor de veiligheid in de regio zijn seismische analyses gemaakt die in combinatie met vastgestelde normen (bijvoorbeeld de Meijdam-norm) het risico modelmatig vaststellen. Het vastgestelde winningsniveau, in combinatie met de nodige mitigerende maatregelen, zoals versterking, beperkt risico's zoveel mogelijk en brengt deze terug naar een aanvaardbaar niveau.
0050, 0058	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat het besluit niet bijdraagt in het herstel van vertrouwen. De reductie is te beperkt en te onzeker en het perspectief voor de komende jaren is te onduidelijk. De indiener ervaart de situatie als uitzichtloos en het wantrouwen neemt alleen maar toe, in die context is het juist belangrijk dat het nieuwe gasbesluit een ommekeer laat zien. Indiener stelt dat de belangen van de Groningers over het hoofd worden gezien.
	Antwoord	Ten opzichte van het gasjaar 2017/2018 is sprake van een reductie van 21,6 naar 19,4 bcm. Dat is een eerste stap overeenkomstig het afbouwpad dat het kabinet heeft geschetst in de brief van 29 maart 2018. Dit instemmingsbesluit geldt slechts voor één jaar en moet in samenhang worden gezien met de brief van 29 maart 2018, de wijziging van de Gaswet en de Mijnbouwwet inzake het minimaliseren gaswinning uit het Groningenveld en de besluiten die de komende jaren van jaar tot jaar genomen gaan worden op basis van een steeds lagere vraag en dus een steeds lagere winning van gas uit het Groningenveld.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073	Samenvatting zienswijze(n)	In het definitieve besluit dient alsnog expliciet, inzichtelijk en navolgbaar te worden gemaakt welke afweging gemaakt is ten aanzien van de effecten van gaswinning.
	Antwoord	Dit is verwerkt in het instemmingsbesluit. Er is toegelicht welke afweging is gemaakt, daarbij is ook een verdere explicitering aangebracht wat betreft schade.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042,	Samenvatting zienswijze(n)	De belangenafweging tussen veiligheid en leveringszekerheid dient gemotiveerd te worden aan de hand van het voorgestelde artikel 52, tweede lid van de Mijnbouwwet.

0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054		
	Antwoord	De artikelen 52a tot en met 52i van de Mijnbouwwet hebben pas effect met ingang van het gasjaar 2019/2020. Wel geldt voor het gasjaar 2018/2019 artikel 167c Mijnbouwwet, waarin is opgenomen dat ik, in aanvulling op artikel 36 Mijnbouwwet, de bijzondere functie van het Groningenveld voor het kunnen voorzien van eindafnemers van de benodigde hoeveelheid laagcalorisch gas in acht neem. In het besluit is aan de hand van dit artikel een motivering opgenomen voor de belangenafweging.
0029, 0031, 0035, 0038, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0055	Samenvatting zienswijze(n)	In het instemmingsbesluit dient duidelijk gemaakt te worden welke twee definities gebruikt worden voor leveringszekerheid en veiligheid voor gaswinning. Deze dienen voorrang te krijgen boven de belangen voor de economische leveringszekerheid. Indiener is het niet eens met de leveringszekerheid, hij stelt dat het een term is die continu verandert. Hij/zij vraagt dan ook om met meerdere partijen de inhoud van de term leveringszekerheid te formuleren en een zuivere berekening van leveringszekerheid uit te voeren.
	Antwoord	Wat ik onder leveringszekerheid versta, is toegelicht in hoofdstuk 6 van het besluit. Met leveringszekerheid wordt bedoeld, dat eindafnemers op het juiste moment, in de juiste kwaliteit (laag- of hoogcalorisch) en met de benodigde hoeveelheid worden voorzien van gas, ook wanneer de vraag hoog is. Dit begrip is niet aan verandering onderhevig. Het is daarom niet nodig om de inhoud van de term leveringszekerheid opnieuw te bezien. Dat er verschillen zijn tussen ramingen ligt aan ontwikkelingen in de vraag naar dit gas en de gedane aannames, zoals bijvoorbeeld de Wobbe-waarde van het gas. Wel is het zo dat er drie gevolgen zijn als er minder gas geleverd wordt, dan voor leveringszekerheid nodig zou zijn. Ten eerste zijn er gevolgen voor veiligheid omdat door kou, maar ook door het zoeken naar alternatieve verwarmingsmethoden gevaarlijke situaties kunnen ontstaan. Ten tweede zijn er maatschappelijke gevolgen (faillissementen en werkloosheid) als de grootverbruikers versneld afgesloten moeten worden van het hoge druk gasnet. Tenslotte is er bij onderbreking van de leveringszekerheid zijn er ook risico's verbonden aan de hervatting van de levering van gas, als de infrastructuur beschadigd is geraakt of als apparaten bij mensen thuis niet goed zijn afgesloten. Zie verder mijn antwoord op de zienswijzen direct hieronder.
0004, 0007, 0018, 0022, 0027, 0038, 0061, 0043, 0056, 0057, 0073, 0077, 0080, 0081. 0083	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat er een verkeerd uitgangspunt wordt gehanteerd, namelijk de leveringszekerheid, in plaats van de veiligheid. De leveringszekerheid staat centraal in het besluit van de minister, ongeacht het risico. Indiener stelt dat volgens de Minister de leveringszekerheid voorop staat ten opzichte van de veiligheid, terwijl dit juist andersom moet zijn. Indiener stelt dat bij het vaststellen van de hoogte van het productieplafond leveringszekerheid prioriteit heeft boven welzijn en veiligheid. Indiener stelt dat de belangen van de Groningers over het hoofd worden gezien. Indiener stelt dat het al jarenlang duurt en dat mensen levenslang met onduidelijk en onzekerheid over onveiligheid en schade geconfronteerd worden: het gebrek aan uitzicht is een zware last die gerechtvaardigd moet worden. De indiener acht het onaanvaardbaar dat de leveringszekerheid in een koude winter boven de veiligheid van de inwoners van Groningen wordt gesteld en stelt voor om in een extreem koude winter een aantal grootverbruikers te dwingen tijdelijk te sluiten. Is geld verdienen belangrijker

		dan het opofferen van Noord-Nederland? De indiener is van mening dat de minister onder de noemer maatschappelijke verantwoordelijkheid zijn verantwoordelijkheid probeert te ontlopen als het gaat om veiligheid van Groningers en schade uitbetalen. De indiener is van mening dat veiligheid het uitgangspunt van het instemmingsbesluit dient te zijn.
0026	Samenvatting zienswijze(n)	De veiligheid van de inwoners van Groningen wordt ondergeschikt gemaakt aan de leveringszekerheid.
	Antwoord	Mitigatie van veiligheidsrisico's t.g.v. geïndiceerde aardbevingen (d.w.z. voldoen aan de veiligheidsnorm van een maximaal individueel aardbevingsrisico van 10^{-5} per jaar) ontstaat door ofwel een lage seismische dreiging vanuit de ondergrond ofwel versterking van gebouwen aan de bovengrond. Een voortdurende gaswinning geflankeerd door een massale schadevergoedings- herstel- en versterkingsoperatie ziet het kabinet niet als een bestendig toekomstperspectief, daarom heeft het kabinet besloten de gaswinning te beëindigen en af te bouwen, waarbij NAM wordt opgedragen enkel te winnen wat nodig is voor leveringszekerheid. Een lager winningsniveau kan op dit moment enkel door (abrupte) beëindiging van de gaslevering aan bedrijven, huishoudens en buitenlandse afnemers. Dat heeft grote impact op het functioneren van de samenleving, bijvoorbeeld als het gaat om voedselveiligheid, werkgelegenheid en volksgezondheid. Dat acht ik het vanuit maatschappelijk- en veiligheidsperspectief onaanvaardbaar. Om het niveau van leveringszekerheid verder omlaag te brengen bouw ik de vraag naar laagcalorisch gas zo snel als mogelijk af in een periode die ongeveer duurt tot 2030. De seismische dreiging wordt zoveel als mogelijk gereduceerd door bij de productieverdeling rekening te houden met die strategie waarbij de minste risico's optreden. Voor het gasjaar 2018-2019 betekent dit dat wél aan het risicobeleid wordt voldaan - er zijn geen gebouwen meer met een hoger risico dan 10^{-4} per jaar - , onder de voorwaarde dat de gebouwen die op dit moment nog niet aan de veiligheidsnorm van 10^{-5} voldoen op redelijke termijn versterkt worden.
0050	Samenvatting zienswijze(n)	Argumenten die een hoge prioriteit geven aan leveringszekerheid zijn breed uitgemeten en krijgen veel meer aandacht en uitwerking dan argumenten voor een lager niveau en snellere afbouw, zoals de veiligheidsrisico's en negatieve impact van de gaswinning op het leven en welzijn van Groningers door onzekerheid, schadeafhandeling, versterking, waardedaling, stress en wegnemen van een toekomstperspectief en de vernietiging en aantasting van onvervangbaar cultureel erfgoed.
	Antwoord	In het definitieve besluit heb ik nadrukkelijker de effecten van gaswinning op subjectieve veiligheid en een verdere explicitering voor wat betreft schade opgenomen. Ook geef ik aandacht aan de te trage afhandeling van schadegevallen. Paragraaf 3.3 gaat uitgebreid in op het risicobeleid en mitigerende maatregelen.

9. Overig

9a. Onderzoek en advies

Registratienr.	Tekst
----------------	-------

zienswijze		
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de NAM totaal geen deskundige voorstudies verricht, aangezien zij meerdere keren verschillende putten hebben aangeboord die niet geschikt bleken te zijn voor gasproductie, zoals de put 5-Bedum of de putten ten noorden van het Groningerveld.
	Antwoord	Het is niet in het belang van NAM om zonder deskundige voorstudies putten te gaan boren aangezien deze boringen hoge kosten met zich meebrengen. Deze studies worden "Field Development Plan" genoemd. Bij totstandkoming van deze studies wordt veelal door een tiental medewerkers (geologen, petrofysici, reservoir engineers en put-technologen) samengewerkt voor een langere periode. NAM zorgt dan ook voor deskundige studies alvorens een beslissing tot boren van een put te nemen. Het gaat hier om gasvoorkomens die rond de 3 kilometer diepte liggen. Op deze diepte zijn er onzekerheden, o.a. het voorkomen van gas in de ondergrond. Hierdoor kan het voorkomen dat putten die geboord worden toch niet geschikt blijken te zijn voor gasproductie.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat tijdens de fase waarin een gaswinningsplan wordt opgesteld geen inzage in de ontwerpen wordt gegeven door NAM voor de belanghebbenden. Dit komt, stelt de indiener, omdat de definitieve technische aanpak pas tijdens de start van de gaswinning wordt gekozen.
	Antwoord	Op grond van artikel 34, derde lid, van de Mijnbouwwet is voor dit besluit de uniforme openbare voorbereidingsprocedure doorlopen. NAM heeft, als vergunninghouder voor de gaswinning in het Groningen gasveld, een Winningsplan (2016) opgesteld waarop enkele aanvullingen zijn gedaan in juni 2018. Deze aanvullingen zijn ter advisering voorgelegd aan de regionale overheden, het Staatstoezicht op de Mijnen, de Technische Commissie Bodembeweging (Tcbb) en de Mijnraad. Ook zijn deze stukken gevoegd bij de ter inzage legging van het ontwerp-instemmingsbesluit. De voorgestelde "technische aanpak" is gedurende deze termijn niet gewijzigd, en belanghebbenden hebben op grond hiervan hun zienswijze kunnen indienen. Op vrijdag 23 augustus 2018 heb ik belanghebbenden middels berichtgeving in de Staatscourant en huis-aan-huis bladen geïnformeerd over het ontwerp-instemmingsbesluit en de mogelijkheden om daarop een zienswijze in te dienen. Op basis hiervan is onder voorwaarden, zoals opgenomen in de voorschriften van het instemmingsbesluit, instemming verleend aan het winningsplan van NAM (2016) en de daarbij behorende aanvullingen.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	In het instemmingsbesluit dient helder gemaakt te worden wanneer de onafhankelijk opgestelde modellentrein van TNO gereed moet zijn.
	Antwoord	Het instemmingsbesluit richt zich tot NAM en bindt NAM aan de winning overeenkomstig het winningsplan. Tevens worden in het instemmingsbesluit op het winningsplan aanvullende voorschriften gesteld. Afspraken van de minister met TNO vallen buiten de scope van dit besluit. Ik deel hieronder ter informatie de stand van zaken. Het eerste prototype van de onafhankelijke modelketen van TNO is ontwikkeld. Dit prototype volgt de NAM werkwijze en is vergeleken met de resultaten van het winningsplan Groningen 2016. De omzetting van dit

		prototype naar een functioneel IT-platform, inclusief technische documentatie en geautomatiseerd versiebeheersysteem, is vergevorderd. In samenspraak met het KNMI wordt het KNMI grondbewegingsmodel op dit moment voorbereid om als module in de modelketen geïmplementeerd te worden. Daarnaast is TNO bezig om eigen modules toe te voegen aan de modeltrein.
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de onderbouwing van het ontwerp instemmingsbesluit niet goed is vanwege de modellentrein van NAM die te veel onzekerheden heeft.
	Antwoord	In de modellentrein van NAM worden onzekerheden binnen elke stap meegenomen. Ik constateer op basis van het TNO-advies, dat NAM de onzekerheden correct meegenomen heeft in de berekening van de seismische dreiging, waarbij voortdurende aandacht nodig blijft voor onzekerheden en ingebouwd conservatisme. Onzekerheden over de seismiciteit waren een belangrijke factor in het besluit van het kabinet om de gaswinning uit het Groningenveld af te bouwen. Ik zal de risicoberekeningen jaarlijks opnieuw laten uitvoeren en daarbij ook het effect meenemen van de gebouwen, die inmiddels aan de norm voldoen. Daarnaast laat ik TNO onderzoek doen naar ingebouwd conservatisme en andere onzekerheden in de modellen.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener vraagt de minister om onderzoek te laten doen naar de effecten van gaswinning op kwelstromen in het gebied, bijvoorbeeld de Koningslaagte.
	Antwoord	Er is nu een artikel in het besluit opgenomen dat NAM opdraagt om in overleg te bekijken op welke wijze de kwelsituatie dient te worden onderzocht (artikel 6).
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de gerenommeerdheid van de reviewers van het NAM model geen waarborg is voor inhoudelijke wetenschappelijke zorgvuldigheid van de reviews.
	Antwoord	Mede daarom is de advisering ten behoeve van dit besluit, waaronder de review van (onderdelen van) het NAM model, ondergebracht bij verschillende partijen met elk hun eigen inzichten, waarna de Mijnraad deze adviezen in een overkoepelend advies heeft samengebracht. Bij publicaties wordt het principe van <i>peer review</i> gebruikt door internationale experts. Daarnaast zijn er <i>second opinion</i> onderzoeken op onderdelen uitgevoerd door internationale experts en nationale experts.
0061	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af of de Mijnraad genoeg tijd heeft gehad om alle lange lappen vakjargon tot zich te nemen, en stelt dat dat de termijn voor het opstellen van de integrerende rapportage inzake veiligheidsrisico's en versterking bijzonder kort was. Indiener stelt daarom dat de Mijnraad veel informatie over het hoofd heeft gezien (o.a. sensoren meetnet die verkeerd geïnstalleerd zijn).
	Antwoord	Het integreren van alle adviezen in het Mijnraadadvies was inderdaad werk van een behoorlijke omvang, maar deze aanpak is vooraf met de Mijnraad afgestemd. Ik heb dan ook geen signalen dat er informatie over het hoofd is gezien. Het Mijnraad advies bouwt in sterke mate op de onderliggende adviesrapporten van TNO, KNMI, NEN, SodM en het panel van hoogleraren. Deze onderliggende adviesrapporten zijn geschreven door experts in dit vakgebied, die op de hoogte zijn van het vakjargon alsook de technische inhoud. De sensoren van het meetnet waar de indiener het over heeft zijn bedoeld voor het meten van trillingen waar woningen aan worden blootgesteld. Daarbij moet zoveel mogelijk voorkomen worden dat de woning of de

		<p>bevestiging van de sensor het signaal beïnvloedt. De plaatsing van de sensor is conform eisen uit internationale en nationale richtlijnen en normen voor het meten van trillingen aan gebouwen. Echter, in specifieke situaties, zoals bij "niet bereikbaar" zijn of op uitdrukkelijk verzoek van een gebouweigenaar, is van deze uitgangspunten afgeweken, waarbij steeds is gestreefd naar bevestiging op een stijf onderdeel van het gebouw met als doel de beperking van de beïnvloeding van het signaal door de woning of bevestiging.</p> <p>De sensoren zijn geplaatst op een L-vormig profiel van verzinkt staal, dat horizontaal aan de gevel/fundering is bevestigd met vier ankers. Volgens informatie van de leverancier van de profielen ligt de resonantiefrequentie van dit profiel tussen 230 en 280 Hz, afhankelijk van de richting. Deze frequenties liggen ruim boven de frequenties van de trillingen als gevolg van de aardbevingen (die veelal lager zijn dan 10 Hz) en hebben daardoor geen negatieve invloed op de meetsignalen van de sensoren.</p> <p>De sensoren zijn daarnaast zo dicht mogelijk bij een "stijve" hoek van de woning geplaatst:</p> <ul style="list-style-type: none"> • op de binnen- of buitenzijde van de gevel, maximaal 0,5 m boven maaiveld • of op de fundering, maar dan wel in een hoek van het gebouw.
0055	Samenvatting zienswijze(n)	Volgens de indiener ontbreekt het aan twee adviezen. De onafhankelijke toetsing van de modellen berekeningen van NAM door het Kennis programma effecten mijnbouw. Tevens zou het Kennis programma effecten mijnbouw de schadelijke effecten in de bovengrond in kaart brengen. Volgens de indiener staan beide adviezen niet in het ontwerp instemmingsbesluit.
	Antwoord	Het "Kennisprogramma effecten mijnbouw", dat in het vierde kwartaal van 2016 werd opgestart (Kamerstuk 32849, nr.80), is onder meer opgezet om vragen over effecten van mijnbouw onafhankelijk te onderzoeken. Dit onderzoek is momenteel gaande. De eerste resultaten uit het KEM programma worden eind 2018 verwacht. Adviesvragen, daarbij horen de onafhankelijke toetsing van de modellen, worden niet aan het KEM panel gevraagd.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	Er moet voldoende concreet aangegeven worden wat het toekomstige perspectief is in de verbetering van de lopende onderzoeken en de ondernomen stappen om alle onderzoeksprogramma's onafhankelijk te kunnen laten uitvoeren.
	Antwoord	<p>Het instemmingsbesluit wordt opgesteld om afspraken met de operator vast te leggen. Afspraken met andere partijen vallen buiten de scope van dit besluit.</p> <p>Artikel 7 in het definitieve besluit beslaat het onderzoeksprogramma van de NAM, inclusief een te verwachten herziening in 2019 welke ten genoegen van de IGM dient te zijn. In het NAM programma worden de onderzoeken voorzien van controle door middel van 'peer review' van de resultaten.</p>

		<p>Het eerste prototype van de onafhankelijke modelketen van TNO is ontwikkeld. Dit prototype volgt de NAM werkwijze en is vergeleken met de resultaten van het winningsplan Groningen 2016. De omzetting van dit prototype naar een functioneel IT-platform, inclusief technische documentatie en geautomatiseerd versiebeheersysteem, is vergevorderd. In samenspraak met het KNMI wordt het KNMI grondbewegingsmodel op dit moment voorbereid om als module in de modelketen geïmplementeerd te worden. Daarnaast is TNO bezig om eigen modules toe te voegen aan de modeltrein.</p> <p>Het "Kennisprogramma effecten mijnbouw" werd in het vierde kwartaal van 2016 opgestart (Kamerstuk 32849, nr.80). Dit onderzoek is momenteel gaande. De eerste resultaten uit het KEM programma worden eind 2018 verwacht. De definitieve rapporten worden openbaar beschikbaar.</p>
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de Zechsteinlagen moeten worden bestudeerd op risico's. Afhankelijk van de chemische samenstelling van de diverse verschillende lagen en formaties binnen die lagen kan er onder invloed van drukveranderingen en seismiciteit van alles gebeuren in die zoutlagen met gevolgen voor opslag en bovengrond.
	Antwoord	Het "Kennisprogramma effecten mijnbouw" is in het vierde kwartaal van 2016 opgestart (Kamerstuk 32849, nr.80). Dit onderzoek is momenteel gaande en bevat ook onderzoek naar de zoutlagen. De eerste resultaten uit het KEM programma worden eind 2018 verwacht. De definitieve rapporten komen openbaar beschikbaar.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	Er is een transitie in de partijen die het onderzoek naar veiligheidsrisico's en de versterkingsopgave doen. NAM draagt het stokje over aan onvolledig gedefinieerde andere partijen. In het instemmingsbesluit moet duidelijkheid geboden worden over de continuïteit van de noodzakelijke onderzoeken zodat de kennis van NAM niet verloren gaat.
	Antwoord	Ik heb in het definitieve besluit artikel 7 opgenomen over het NAM onderzoeksprogramma. Uiterlijk 1 februari 2019 komt er een nieuwe versie van het onderzoeksprogramma.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	Er dienen voorwaarden opgenomen te worden in het instemmingsbesluit ten aanzien van de continuïteit van het wetenschappelijk onderzoek waarin NAM op afstand gezet wordt.
	Antwoord	Ik heb in het definitieve besluit artikel 7 opgenomen over het NAM onderzoeksprogramma. Uiterlijk 1 februari 2019 komt er een nieuwe versie van het onderzoeksprogramma.

0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	In het instemmingsbesluit moet het gebruik door NAM van het meest actuele Meet- en Regelprotocol helder en adequaat geborgd worden.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0086, 0087	Samenvatting zienswijze(n)	In het instemmingsbesluit moet de jaarlijkse actualisatie van het Meet- en Regelprotocol opgelegd worden.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	Er dienen voorwaarden verbonden te worden aan het besluit om een goede werking van het Meet- en regelprotocol voor het komend gasjaar te garanderen.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	In het instemmingsbesluit moet het gebruik door NAM van het meest actuele Meet- en Regelprotocol helder en adequaat geborgd worden. In het instemmingsbesluit moet de jaarlijkse actualisatie van het Meet- en regelprotocol opgelegd worden.
	Antwoord	Artikel 5 van het besluit legt vast, dat NAM rapporteert volgens het Meet- en regelprotocol aan SodM en aan mijn ministerie over de signaalparameters. Verdere voorwaarden zijn in mijn besluit niet nodig ook omdat de winning nu op het niveau van de leveringszekerheid is waardoor de mogelijkheid om de productie naar beneden bij te stellen beperkt is. Het Meet- en Regelprotocol (MRP) is niet in beton gegoten. Op dit moment wordt de werking van dit protocol herzien. Een eventuele opvolger van de MRP zal worden vastgelegd in een ministeriële regeling, die behoort bij de wetswijziging betreffende de minimalisering van de gaswinning uit het Groningenveld. Deze suggestie zal in dat kader worden meegenomen.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047,	Samenvatting zienswijze(n)	De regionale overheden dienen betrokken te worden bij het jaarlijks vaststellen van de signaalparameters.

0048, 0051, 0053, 0054		
	Antwoord	Het huidige Meet- en Regelprotocol (MRP) wordt geëvalueerd. Een eventuele opvolger van de MRP zal worden vastgelegd in de ministeriële regeling op basis van de wetwijziging betreffende de minimalisering van de gaswinning uit het Groningenveld. Deze suggestie zal in dat kader worden meegenomen.
0055	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de minister niet de toezegging waarmaakt om tiltmeters te plaatsen.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat nieuwe tiltmeters vanuit 3 dimensies afwijkingen geven op het horizontale vlak en daardoor veel meer registeren. Echter komt de toepassing van deze meter heel moeizaam op gang. De bevingmeters van TNO hebben volgens de indiener te weinig nuances.
	Antwoord	Tiltmeters en glasvezeldeformatie netwerken zijn bij uitstek geschikt om de scheefstand van een gebouw te meten. Hiervoor dient in elk hoekpunt en op elke verdieping van een gebouw een instrument te worden geïnstalleerd. Voor het meten van bodembeweging zijn ze vanwege de drift in de instrumenten minder geschikt. Op grond van de Mijnbouwwet is de operator verplicht om de bodembeweging te meten en niet de schade aan huizen. Er is derhalve geen goede mijnbouw-wettelijke reden om van de operator te eisen een dergelijk, omvangrijk netwerk in te richten. Overigens gaat het winningsplan en daarmee het huidige instemmingsbesluit niet over de meetinstrumenten, waarmee bodembewegingen worden gemeten. De metingen van bodembeweging worden vastgelegd in een meetplan, dat jaarlijks ter instemming aan de inspecteur generaal der mijnen (SodM) wordt voorgelegd (Mijnbouwbesluit, artikel 30). De zienswijze valt dan ook buiten de reikwijdte van dit Besluit.
0004	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er geen reactie is gegeven op een open brief van de stichting Co2ntramine van 28 november 2013.
	Antwoord	Deze open brief betrof geen zienswijze in het kader van het ontwerp-instemmingsbesluit Groningen gasveld 2018-2019. Hiervoor konden zienswijzen worden ingediend in de periode 24 augustus tot en met 4 oktober 2018.

9b. Algemeen

Registratienr. zienswijze		Tekst
0073	Samenvatting zienswijze(n)	In hoofdstuk 8 van het ontwerp-instemmingsbesluit is onduidelijk op welke manier ervoor gezorgd zal worden dat het getroffen gebied weer perspectief krijgt.
	Antwoord	Ik wijs er allereerst op het kabinetsbesluit van 29 maart 2018 om de gaswinning zo snel mogelijk volledig te beëindigen. Daarmee wordt de basis gelegd voor een nieuw perspectief.

		Verder is van belang dat het kabinet op 5 oktober 2018 samen met de regionale bestuurders afspraken gemaakt over de start van een Nationaal Programma Groningen met een perspectief tot 2040. Met dit programma zorgen we gezamenlijk dat Groningen een toekomstbestendig en leefbaar gebied blijft, met behoud van de eigen identiteit, waar het goed wonen, werken en recreëren is. Het Rijk en NAM investeren via dit programma €1,15 miljard in Groningen.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af waarom er geen openheid en samenwerking is met andersoortige technici, geologen, historici, deskundigen betreffende niet-fossiele grondstoffen: energievoorzieningen via zon, wind of waterkracht? Is geld verdienen belangrijker dan het opofferen van Noord-Nederland?
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat wetenschappers hun mond niet open durven te doen, dit moet veranderen.
	Antwoord	Voor dit besluit is er advies ingewonnen van verschillende partijen (Mijnraad, SodM, Tcbb, TNO, NEN en de regionale partijen zoals provincies en gemeenten). Bij deze partijen is veel deskundigheid voorhanden die gebruikt is in de advisering voor dit instemmingsbesluit. De afbouw van de gaswinning in het Groningen veld wordt middels dit besluit zo snel mogelijk gerealiseerd en loopt daarom deels vooruit op en deels parallel aan het tijdpad van de energietransitie, inclusief het Klimaatakkoord. Het betrekken van deskundigheid is daarbij op dit moment geen beperkende factor. De afweging met betrekking tot de gaswinning in Groningen is een afweging tussen leveringszekerheid en veiligheid voor de inwoners van Groningen. Dit punt is aangescherpt in het definitieve instemmingsbesluit. Ik herken mij niet in het beeld dat economisch belang zwaarder weegt dan de belangen van de bewoners van Groningen. Ik zie, mede gelet op de adviezen die ik voor dit instemmingsbesluit heb ontvangen, geen reden om aan te nemen dat de betrokken wetenschappers zich niet vrij hebben gevoeld in het uiten van hun mening.
0021	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er over Groningers gesproken wordt zonder openheid te geven en pleit voor open overleg.
	Antwoord	Open overleg is natuurlijk wenselijk, waarbij ik me realiseer dat het altijd beter kan. Tijdens het traject voor het instemmingsbesluit is er overigens op meerdere momenten overleg geweest en zijn er diverse mogelijkheden geweest voor Groningers om hun vragen te stellen. Onder andere tijdens de verschillende inloopsprekuren, die de ambtenaren van mijn ministerie hebben bijgewoond. Daarnaast gaat mijn ministerie regelmatig in overleg met de regio. Een eerstvolgend overleg over de productiestrategie is begin november gepland.
0064, 0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053,	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de belangen met betrekking tot de maatschappelijke ontwrichting als gevolg van bodembeweging veroorzaakt door de winning van gas uit het Groningen veld niet mee worden genomen in de afweging.

0054, 0073		De regionale economische impact van de gaswinning dient meegewogen te worden in het instemmingsbesluit door via nog te maken afspraken over het toekomstperspectief hiervoor voldoende middelen ter beschikking te stellen. In hoofdstuk 8 van het ontwerp-instemmingsbesluit is onduidelijk op welke manier ervoor gezorgd zal worden dat het getroffen gebied weer perspectief krijgt.
	Antwoord	In het instemmingsbesluit heb ik uiteengezet dat de gaswinning op zo kort mogelijke termijn volledig wordt beëindigd. Een voortdurende gaswinning, geflankeerd door een massale schadevergoedings-, herstel- en versterkingsoperatie ziet het kabinet niet als een bestendig toekomstperspectief voor Groningen. Door verandering van dat perspectief heb ik de negatieve maatschappelijke implicaties van voortdurende gaswinning in expliciet mijn afwegingen betrokken. Op 5 oktober 2018 heeft het kabinet samen met de regionale bestuurders afspraken gemaakt over de start van een Nationaal Programma Groningen met een perspectief tot 2040. Met dit programma zorgen we gezamenlijk dat Groningen een toekomstbestendig en leefbaar gebied blijft, met behoud van de eigen identiteit, waar het goed wonen, werken en recreëren is. Het Rijk en NAM investeren via dit programma €1,15 miljard in Groningen.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er onder andere zinkgaten door gas-en zoutwinning ontstaan, vooral nabij de oude breuklijnen.
	Antwoord	Bij zoutwinning zijn in het verleden zinkgaten voorgekomen. De oorzaak is gelegen in het onstabiel worden van zoutcavernes, die ontstonden door zoutwinning, waardoor deze migreerden naar het oppervlak. Vanwege de ondiepe ligging van deze cavernes werd dit als een zinkgat zichtbaar aan het oppervlak. Om dit te voorkomen wordt er sindsdien zout gewonnen volgens de "Good Salt Mining Practise", waardoor zinkgaten niet meer voorgekomen zijn. Bij gaswinning kunnen vanwege de diepte van het gasreservoir, de beperkte samendrukking en de samenstelling van het gasreservoir geen zinkgaten ontstaan. De samendrukking in het reservoir leidt tot bodemdaling aan het oppervlak wat een geleidelijk karakter heeft vanwege de diepte van de gaswinning. Plotselinge ongelijke daling aan het oppervlak door de gaswinning kan hierdoor niet optreden.
0016	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vindt zichzelf een belanghebbende, maar wilt dat de overheid dit meld als dit niet zo is, zodat hij in beroep kan gaan.
	Antwoord	Op voorhand kunnen we u dit niet meedelen aangezien u in Warffum woont en zich hier een ander gasveld bevindt. Indiener kan beroep instellen, de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State zal beslissen of indiener belanghebbende is bij het instemmingbesluit.
0004	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat niet is voldaan aan de aangenomen Kamermotie van 9 mei 2017 over de aanpak van de problemen in Groningen onafhankelijk van het Ministerie van EZ(K). Indiener stelt dat niet is voldaan aan de aangenomen Kamermotie van 9 mei 2017 over het opvolgen van alle aanbevelingen van de OVV.
0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener meent dat het besluit niet zorgvuldig tot stand is gekomen en in strijd is met hoofdstuk 3 van de Algemene wet bestuursrecht. Verder kan indiener in het besluit geen opvolging van het ovv rapport ontdekken.
	Antwoord	De Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV) heeft op 30 maart 2017 haar rapport 'Aardbevingsrisico's in Groningen, Stand van zaken opvolging aanbevelingen' uitgebracht. De OVV constateert dat het merendeel van

		de aanbevelingen voortvarend is opgepakt. De OVV ziet ook dat een aantal aspecten niet nader vormgegeven is. Het gaat dan om betere communicatie over onzekerheden, meer aandacht voor de veiligheidsbeleving, meer individuele gesprekken bij de versterkingsopgave en een versnelling van de schadeafhandeling. Al deze zaken hebben de volle aandacht. Ten aanzien van de verantwoordelijkheid voor alle aspecten van de gaswinning uit het Groningenveld geldt dat de minister van EZK de eerstverantwoordelijke bewindspersoon is. Bij alle besluitvorming over aspecten van de gaswinning uit het Groningenveld is de Ministerraad betrokken.
0007, 0041	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat uitstraling en communicatie van de politiek niet op hen van toepassing is. Indiener stelt dat de transparantie voor de gewone burger geen rol meer speelt. Er is enkel nog groeiende verwarring door de jarenlange overstelting van ingewikkelde plannen die onze rechten en perspectieven steeds verder uithollen. Indiener stelt dat de verwarring steeds meer groeit. Het lijkt soms of de bureaucratie deze verwarring wel goed uitkomt. Indiener vraagt zich af of de gewone burger nog gehoord wordt, hij/zij zelf heeft namelijk geen tijd en kennis om de diepgang en details van de plannen te kunnen beoordelen. Hij/zij wilt graag dat de mensen meer centraal staan bij de versterking.
	Antwoord	Eén van de moeilijkste zaken in het openbaar bestuur is het maken van de verbinding tussen algemeen beleid en de individuele situatie van mensen. Daarbij komt dat de besluitvorming over de gaswinning in Groningen buitengewoon complex is. Ik heb begin september een aantal informatiebijeenkomsten georganiseerd zodat vragen burgers beantwoord konden worden en verdere uitleg gegeven kon worden om aan het terechte punt van indiener tegemoet te komen. In de nieuwe aanpak bij de versterking en schadeafhandeling is veel meer aandacht voor individuele gesprekken.
0007, 0009, 0012, 0061, 0025	Samenvatting zienswijze(n)	indiener stelt dat de overheid haar afspraken niet na komt. Indiener mist empathie van de overheid en de NAM. De indiener voelt zich genadeloos behandeld en in de steek gelaten. Indiener stelt dat er ruim 55 jaar na aanvang van de gaswinning in Groningen nog altijd geen deugdelijke oplossing is die recht doet aan alle schade, zowel materieel als immaterieel, zodat omwonenden er definitief een streep onder kunnen zetten en op veilige wijze weer ten volle van het leven kunnen genieten. De indiener is het wachten op schade-inspectie en uitbetaling, versterking en de afbouw van de gaswinning beu.
	Antwoord	Nu de versterking en de afhandeling van schade te traag verloopt is voor mij invoelbaar, dat indieners van mening zijn dat de overheid haar afspraken niet nakomt. En ook de verbinding van het algemene beleid naar de individuele situatie van mensen kan en moet veel beter. Daarom neemt de overheid de verantwoordelijkheid over de versterking en schadeafhandeling over. Deze nieuwe werkwijze heeft even tijd nodig om zich te

		bewijzen en om aan te tonen, dat de afhandeling van schade nu op gang komt. Indien nodig stuur ik bij met aanvullende interventies.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	Het ontwerpbesluit leidt volgens de indiener tot een verdere afname van het vertrouwen van de Groningse bevolking in de overheid en een toename van maatschappelijke onrust en het gevoel van onveiligheid.
	Antwoord	Ik moet in mijn afweging ook het belang van de huishoudens en bedrijven die afhankelijk zijn van de levering van laagcalorisch gas (uit het Groningenveld) betrekken. Die vraag naar Groningen gas wordt actief omlaag gebracht en dit wordt één op één doorvertaald naar een lagere gaswinning.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener vindt dat het proces rond de gasdeal niet transparant is verlopen.
	Antwoord	Het Akkoord op Hoofdlijnen is na ondertekening aan de Tweede Kamer aangeboden en daarmee openbaar (Kamerstukken 33 529 nr. 492). Slechts enkele passages die zien op bedrijfsvertrouwelijke informatie zijn hierin leesbaar gemaakt. Ook de uitwerking van dit akkoord is aan de Tweede Kamer aangeboden (Kamerstukken 33 529 nr. 525).
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener is van mening dat de minister de NAM helpt om onder haar financiële verplichtingen richting woningeigenaren te komen.
	Antwoord	Op veler verzoek is en wordt de NAM uit het proces van versterking en schadeafhandeling gehaald en neemt de overheid de verantwoordelijkheid over. Vervolgens regelt de overheid aan de achterkant van het proces de betaling door NAM aan de overheid. NAM is dus nog steeds verantwoordelijk voor kosten van de schadeafhandeling.
0057, 0077	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener wil dat de rechtsongelijkheid en het ontbreken van rechtszekerheid en rechtvaardigheid worden gestopt. De indiener is van mening dat veiligheid het uitgangspunt van het instemmingsbesluit dient te zijn.
	Antwoord	Met de aanpassingen die zijn en worden doorgevoerd in de gaswinning, de aanpak van de versterking en de afhandeling van schade tegemoet gekomen wordt aan deze zienswijzen. Veiligheid staat voorop en de procedures voor versterken en schade afhandelen worden verbeterd.
0043, 0061, 0064	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat het ontwerpbesluit als leek niet te controleren is. Indiener stelt dat het onderhavige ontwerp-instemmingsbesluit samen hangt met een berg aan rapporten, vaak opgesteld in het Engels én in technisch/juridisch vakjargon. En dat er wordt verwacht dat omwonenden van het Groningenveld al deze rapporten lezen. Indiener stelt ook dat het taalgebruik nou ook niet bepaald toegankelijk is voor de gewone burger. Toch wordt er verwacht dat wij op basis hiervan kritiek kunnen leveren. Indiener stelt dat het besluit uiteindelijk transparant moet zijn en de belangen van inwoners moet meewegen om het vertrouwen van de inwoners weer terug te winnen.
	Antwoord	De opstellers hebben zich ingezet om het ontwerpbesluit zo begrijpelijk mogelijk te formuleren. Verder zijn bij het ontwerpbesluit ook alle daaraan ten grondslag liggende adviezen gevoegd. Sommige zijn in het Engels, maar

		in de adviezen van SodM en Mijnraad is de essentie goed weergegeven. In het definitieve besluit is ten aanzien van het te winnen volume aan gas een verdere verduidelijking doorgevoerd. In het besluit is ook de gemaakte afweging gemotiveerd.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat toekomstige en huidige onderzoeken alleen maar voor onduidelijkheid zorgen omdat de indiener van mening is dat wanneer de minister (financieel) betrokken is, de uitkomst van het onderzoek vooraf al bekend is.
	Antwoord	Het kabinet heeft besloten de gaswinning zo snel mogelijk volledig te beëindigen. De financiële gevolgen van dit besluit zijn verwerkt in de raming van de gasbaten. De minister heeft geen ander belang dan het zo goed mogelijk uitvoering te geven aan het besluit van het kabinet zoals verwoord in de Kamerbrief van 29 maart 2018.
0083	Samenvatting zienswijze(n)	Binnen het Regiofonds worden 2,5% van de aardgasbaten bestemd voor Groningen. Dit wordt als een grove belediging ervaren door de indiener. Het is een corrumperende en amorele verleiding van lokale bestuurders en zorgt ervoor dat zij in de toekomst verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor de consequenties van de gaswinning.
	Antwoord	Inmiddels zijn tussen Rijk en regio andere afspraken gemaakt over de grondslag. De bijdrage voor de regio is niet afhankelijk van de hoogte van de aardgasbaten.
0061	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener heeft kritiek op het interlevensbeschouwelijk team van geestelijk verzorgers en stelt dat ze er niets mee opschielen.
	Antwoord	Dit betreft de uitvoering van een aangenomen Kamermotie (Kamerstuk 34957, nr. 38) en staat los van dit besluit.
0085	Samenvatting zienswijze(n)	Aan herstel van vertrouwen wordt door de rijksoverheid nog veel te weinig gedaan.
	Antwoord	Het besluit om de gaswinning Groningen zo snel mogelijk volledig te beëindigen kan gezien worden als een start om het vertrouwen terug te winnen, belangrijke vervolgstappen zijn het vlot afhandelen van de schadegevallen en uitvoeren de versterkingsoperatie volgens het hiervoor gepresenteerde plan van aanpak. Hiernaast dient het Nationaal Programma Groningen met een perspectief tot 2040 adequaat uitgevoerd te worden. Met dit programma zorgen we gezamenlijk dat Groningen een toekomstbestendig en leefbaar gebied blijft, met behoud van de eigen identiteit, waar het goed wonen, werken en recreëren is. Het Rijk en NAM investeren via dit programma €1,15 miljard in Groningen.
0001	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt een alternatief gaswinningsplan voor Groningen voor.
	Antwoord	Ter beoordeling ligt het winningsplan van NAM inclusief actualisaties en aanvullingen voor. Derhalve is dit niet de plek voor het indienen van een alternatief plan.

9c. Geen directe relatie met het instemmingsbesluit

Registratienr. zienswijze		Tekst
0057	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener stelt dat als dit ontwerp instemmingsbesluit doorgaat, het wetgeving wordt voor onbepaalde tijd.
	Antwoord	Het besluit geldt voor één jaar, het gasjaar 2018-2019. Het betreft geen wetgeving, maar een besluit van mij gericht aan de NAM.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat zijn vorige ingediende zienswijze van 11 dorpsbelangenbesturen in mei niet is beantwoord en niet terugkomt in het ontwerp besluit.
	Antwoord	Dit betrof een zienswijze voor een winningsplan in Pieterzijl-Oost. De zienswijze is bij het betreffende instemmingsbesluit in behandeling genomen.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt waarom de Mijnbouwwet gewijzigd moet worden en vraagt wat de gevolgen daarvan zijn voor de Groningers.
	Antwoord	De wijziging van de Mijnbouwwet biedt mij de mogelijkheid tot een directere aansturing van de gasproductie. De wijziging van de Gaswet geeft GTS een wettelijke taak om de winning van Groningengas te minimaliseren door uit te gaan van een optimale inzet van alle beschikbare middelen. Hiermee kan ik beter sturen naar een zo laag mogelijk niveau van gaswinning zonder dat leveringszekerheid in gevaar komt. Dat vermindert de kans op bevingen en komt daarmee de veiligheid en het ontstaan van schade ten goede.
0061	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de wijziging van de Mijnbouwwet een verslechtering van de rechtspositie van omwonenden oplevert zoals het, uitsluitend voor het Groningenveld, schrappen van artikel 33.
	Antwoord	In deze nota van antwoord gaat het om het instemmingsbesluit en niet om de wetwijziging. Wel merk ik op dat de zorgplicht van artikel 33 voor het Groningenveld weliswaar vervalt maar dat artikel 52g tweede, derde en vierde lid, voorzien in een aangepaste zorgplicht.
0055	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de innovatietechnieken, zoals onder het programma Groningen Long Term, de vergunningen voor gaswinning mer-plichting was. De indiener stelt daarbij dat de NAM alleen tot 'free flow' gas mag winnen, omdat die nieuwe vergunningen voor technieken waren die voor druk zorgde dat gas gewonnen kon worden, aangezien de druk in het Groningen veld aan het dalen was
	Antwoord	Het is niet juist dat NAM alleen 'free flow' gas mag winnen. Zoals in het winningsplan aangegeven is, wordt al met compressie gewonnen.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat door de gebruikte wintechniek de Staat per productielocatie een milieueffectrapport dient uit te voeren. Tot op heden is dat niet gebeurd.
	Antwoord	Deze zienswijze, die ziet op milieuverplichtingen per productielocatie, valt buiten de reikwijdte van het instemmingsbesluit. De omgevingsvergunning per productielocatie bevat de milieuverplichtingen per productielocatie. Ook beoordeling of een milieueffectrapport moet worden opgemaakt, wordt in het kader van die vergunning verricht.
0029, 0031, 0035, 0039,	Samenvatting zienswijze(n)	NAM dient inzicht te geven in de kosten die gemoeid zijn met het verlaten en verwijderen van bestaande clusters.

0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054		
	Antwoord	Het verlaten of verwijderen van bestaande clusters wordt niet geregeld in het instemmingsbesluit en valt daarom buiten de scope van dit besluit.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	In het instemmingsbesluit dient duidelijk aangegeven te worden welke onderzoeksopdrachten bij NAM neergelegd worden en welke bij andere instanties, zoals (SodM en Kennisprogramma Effecten Mijnbouw).
	Antwoord	Artikel 7 in het definitieve besluit beslaat het onderzoeksprogramma van de NAM, inclusief een te verwachten herziening in 2019, die ten genoegen van het SodM dient te zijn. SodM voert haar wettelijke taak uit en rapporteert hier jaarlijks over in haar jaarrapportage. Het "Kennisprogramma effecten mijnbouw" werd in het vierde kwartaal van 2016 opgestart (Kamerstuk 32849, nr.80). Dit onderzoek is momenteel gaande. De eerste resultaten uit het KEM programma worden eind 2018 verwacht. De definitieve rapporten worden openbaar beschikbaar.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat met het gebruik van de stikstofinstallatie de gebieden met hoogcalorisch gas de tol betalen en vindt dit niet kunnen.
	Antwoord	Hoog- en laagcalorisch gas hebben in Nederland elk hun eigen, fysieke netwerk. Deze netwerken overlappen elkaar op veel locaties geografisch. In letterlijke zin is er dus geen sprake van gebieden, die wel of geen "tol" betalen. De stikstofinstallatie maakt het straks mogelijk om hoogcalorisch gas, dat wel verkrijgbaar is op de vrije (met name Nederlandse) markt, om te zetten naar Groningengas. Daarmee kan de vraag naar Groningengas versneld worden afgebouwd.
0038	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener geeft aan dat minister Wiebes in de brief aan de Tweede Kamer van 30 mei jl. over de gaswinning uit de kleine velden aangaf dat gaswinning alleen kan plaatsvinden waar dit veilig kan. Indiener constateert dat de Minister niet kan weten wat veilig is en dat niemand precies weet wat er in de ondergrond gebeurt, met name vanwege de combinatie van het winnen van zout en gas. In november 2017 hebben zich vier aardbevingen voorgedaan bij Winschoten. Het KNMI constateert dat niet duidelijk is wat de oorzaak is van de bevingen. Indiener stelt dat de Minister niet kan weten wat veilig is en niemand precies weet wat er in de ondergrond gebeurt, met name vanwege de combinatie van het winnen van zout en gas. Daardoor kan Wiebes geen gehoor geven aan zijn besluit tot een gestage afbouw van de kleine velden, indien veilig, omdat het zo onduidelijk is.

	Antwoord	Indiener refereert aan de aardbevingen nabij Winschoten in 2017. Het KNMI heeft onderzoek gedaan en stelt, dat de bevingen zich in de ondergrond hebben voorgedaan boven de westelijke flank van de Heiligerlee zoutrug. In een Kamerbrief (Kamerstukken 2018-2019 II, 32 849 nr 138) is hier nader op ingegaan. Dit onderwerp valt buiten de reikwijdte van het instemmingsbesluit Groningen.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	Er wordt in het nieuwe artikel 52a Mijnbouwwet volgens de indiener een afweging gemaakt tussen de overlijdenskans in Groningen en de economische belangen van de eindafnemers. Dat acht de indiener onaanvaardbaar en de indiener dringt erop aan de tekst 'en de veiligheidsrisico's als gevolg van het niet kunnen voorzien van eindafnemers van de benodigde hoeveelheid laagcalorisch gas' uit de definitie van veiligheid in de Mijnbouwwet te schrappen.
	Antwoord	De Mijnbouwwet is inmiddels aangenomen door Tweede en Eerste Kamer en zal gefaseerd in werking treden. De gewijzigde wet is nog niet van toepassing op dit besluit. De consultatie voor deze wet heeft plaatsgevonden van 29 maart tot en met 13 april 2018.
0038	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er onvoldoende aandacht wordt geschonken aan de omliggende kleine velden, aangezien het ontwerp instemmingsbesluit een grote invloed kan hebben op deze kleine velden.
	Antwoord	<p>Veiligheidsrisico's van winning van gas uit andere gasvelden dan het Groningenveld (kleine gasvelden, gasopslag) vallen buiten de reikwijdte van dit instemmingsbesluit. Voor kleine velden en voor gasopslag worden aparte winningsplannen respectievelijk opslagplannen aan de minister van Economische Zaken voorgelegd. Deze plannen bevatten elk een eigen seismische risicoanalyse en een bodemdalingsprognose.</p> <p>De omliggende kleine gasvelden zijn aparte gasvelden en niet deel van het Groningen gasveld. De productie van het Groningen gasveld heeft dan ook geen invloed op deze kleine gasvelden.</p>
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat het plan om te gaan fracken in gasveld Pieterzijl-Oost en het tevens opvoeren van de gasproductie uit de kleine gasvelden in verband staat met het ontwerpbesluit en dit een terugkeer is naar het gaswinningsbeleid van de midden jaren 70.
	Antwoord	<p>In dit instemmingsbesluit wordt de gasproductie uit het Groningen gasveld en alles wat daarmee samenhangt meegenomen. Veiligheidsrisico's van winning van gas uit andere gasvelden dan het Groningenveld (kleine gasvelden, gasopslag) vallen buiten de reikwijdte van dit instemmingsbesluit. Voor kleine velden en voor gasopslag worden aparte winningsplannen respectievelijk opslagplannen aan de minister van Economische Zaken voorgelegd. Deze plannen bevatten elk een seismische risicoanalyse en een bodemdalingsprognose.</p> <p>Op 29 maart 2018 heeft het kabinet in een brief aan de Tweede Kamer gemeld, dat de gaswinning uit het Groningenveld zo snel mogelijk volledig wordt beëindigd. Een voortdurende gaswinning, geflankeerd door een massale schadevergoedings-, herstel- en versterkingsoperatie, ziet het kabinet niet als een bestendig toekomstperspectief voor Groningen. Het uitgangspunt voor de gaswinning voor de komende jaren is om niet meer gas uit het Groningenveld te winnen dan noodzakelijk is voor de leveringszekerheid. Dat is een wezenlijk nieuw uitgangspunt voor het beleid.</p>

0079	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat er volgens de rapporten meer stikstof is opgeslagen dan past in de Heiligerleecaverne K. Indiener vraagt zich af welke caverne er nog meer gevuld is, terwijl er bekend is dat er bij Heiligerlee er maar één caverne voldeed aan de in het rijksinpassingsplan genoemde voorwaarden?
	Antwoord	De Heiligerlee stikstofbuffer bestaat uit één caverne met een werkgasvolume van 45 miljoen Nm ³ . Jaarlijks wordt stikstof opgeslagen en geproduceerd binnen het vergunde volume. De cijfers voor opslag en productie zijn openbaar en beschikbaar via het nlog.nl
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat overheidsbestuurders hebben verteld dat zodra de kleine velden leeg zijn deze kunnen worden gebruikt voor de opslag van CO ₂ , maar er is hier niets over te vinden in het ontwerp instemmingsbesluit, of over welke velden dit precies zou gaan.
	Antwoord	Een beslissing over het gebruik van een klein gasveld voor de opslag voor CO ₂ kan alleen worden gemaakt doordat een operator een opslagplan indient voor CO ₂ . Dit valt buiten het instemmingsbesluit gaswinning Groningen.
0086	Samenvatting zienswijze(n)	De indiener maakt zich zorgen over de effecten van de afbouw van gaswinning uit het Groningenveld op de gaswinning uit de kleine velden en het gebruik van de gasopslagen in het Westerkwartier.
	Antwoord	De gaswinning van het Groningen gasveld en de gaswinning uit de kleine gasvelden zijn onafhankelijk van elkaar en beïnvloeden elkaar niet. De kwaliteit van het Groningen gas is anders dan het gas wat uit de meeste kleine velden komt. Hierdoor kan de verlaagde productie uit het Groningen veld niet worden gecompenseerd door een hogere productie uit de kleine gasvelden. De gasopslag Norg dient als seizoensopslag voor Groningen gas. Het opslagplan Norg betreft een aparte procedure. In deze procedure zal, net als bij andere procedures voor winningsplannen en opslagplannen, advies worden gevraagd aan de Mijnraad, SodM, TNO, Tcbb en de regionale overheden. Er zal een nieuw opslagplan worden ingediend door NAM met de details over het opslagvolume. De gasopslag Grijpskerk slaat hoogcalorisch gas op uit de kleine velden. Dit is een andere kwaliteit gas dan uit het Groningen veld waardoor de productie van het Groningen gasveld deze opslag niet beïnvloedt.
0052	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener adviseert om een besluit van het betreffende werkvolume van de gasopslag Norg in een separate procedure te nemen en hiervoor ook de indiener in gelegenheid te brengen advies te geven of reeds gegeven advies aan te passen. Aangezien er advies is gegeven vóór het besluit om de gaswinning van het Groningveld in 2030 te beëindigen.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	De besluitvorming over de opslagcapaciteit van Norg dient zo spoedig mogelijk afgerond te worden parallel aan en in samenhang met het proces voor het Groningenveld.

	Antwoord	Het opslagplan Norg betreft een aparte procedure. In deze procedure zal, net als bij andere procedures voor winningsplannen en opslagplannen, advies worden gevraagd aan de Mijnraad, SodM, TNO, Tcbb en de regionale overheden. Er zal een nieuw opslagplan worden ingediend door NAM met de details over het opslagvolume.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	Bij het vaststellen van de operationele strategie dient NAM verplicht te worden inzicht te geven in de inzet van de PGI Alkmaar opdat de effecten voor het gebruik van het Groningenveld beter ingeschat kunnen worden.
	Antwoord	GasTerra heeft de PGI Alkmaar gecontracteerd van eigenaar TAQA. GasTerra gaat dus over de dagelijkse inzet en niet NAM. In haar berekeningen in het kader van de leveringszekerheid gaat GTS wel uit van een efficiënte inzet van deze gasopslag.
0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener wijst er op dat in het ontwerp besluit geen instemming wordt geweigerd als er ten gevolge van fracken nadelige gevolgen zouden zijn voor milieu en natuur en als er een risico is voor veiligheid van omwonenden en er schade kan ontstaan aan gebouwen en infrastructuur. In het instemmingsbesluit voor Pieterzijl-Oost is dat wel het geval.
	Antwoord	Voor gaswinning uit het Groningenveld is het niet nodig om fracking toe te passen. Daarom is het niet nodig om daarover een afweging te maken of daarover voorschriften in het instemmingsbesluit op te nemen.
0057	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener vraagt zich af waarom de geluidsmuur bij de productielocatie Siddeburen, er na anderhalf jaar nog staat terwijl die vergund was voor één jaar.
	Antwoord	Indiener vraagt naar een specifieke situatie met betrekking tot een omgevingsvergunning Siddeburen. Dit valt buiten de reikwijdte van het instemmingsbesluit.
0055	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de leveringszekerheid en daarmee de veiligheid van Groningen beïnvloed wordt, door de zakelijke belangen van GTS.
	Antwoord	Ik deel deze stelling niet. GTS heeft op basis van artikel 10a van de Gaswet de taak voorzieningen te treffen in verband met de leveringszekerheid en het door hem beheerde gasnet in evenwicht te houden. GTS heeft geen invloed op de vraag naar gas en de hoeveelheid gas die hiervoor getransporteerd wordt. De inkomsten van GTS komen uit de transporttarieven die door ACM worden vastgesteld.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054,	Samenvatting zienswijze(n)	Het instemmingsbesluit staat niet aangegeven hoe de sturing aan GTS en GasTerra wordt vormgegeven in het wetsvoorstel. Dat is een voorwaarde voor het zoveel mogelijk naar beneden brengen van de gaswinning. Indiëners menen dat er nu en ook niet in de toekomst maximaal gestuurd kan worden op 'niet meer dan nodig'.
	Antwoord	In de Wet tot wijziging van de Gaswet en de Mijnbouwwet betreffende het minimaliseren van de gaswinning uit het Groningenveld wordt GTS in diverse artikelen (artikel 10a eerste lid, 10a, tweede lid onder q, 10a,

		negende lid) opgedragen om de hoeveelheid Groningengas te minimaliseren door alle andere beschikbare productiemiddelen eerst in te zetten. Ook in de berekeningen voor de jaarlijkse operationele strategie die GTS maakt, is dit het uitgangspunt. Daarmee kan verder gestuurd worden op het minimaliseren van de inzet van Groningengas. Deze verplichtingen hebben pas effect voor de besluitvorming voor het volgende gasjaar. Wel is voor het huidige instemmingsbesluit zoveel mogelijk vooruit gelopen op de toekomstige situatie in die zin dat GTS is gevraagd om bij de berekening van het basispad uit te gaan van zoveel mogelijk beschikbaarheid van andere productiemiddelen en minimale inzet van Groningengas. In de wet is niet voorzien in aansturing van GasTerra. Bij de inschatting van de benodigde hoeveelheid laagcalorisch gas en de vraag hoeveel Groningengas nodig is, overlegt GTS met de relevante marktpartijen, waaronder GasTerra, een belangrijke marktpartij bij de levering van Gronings gas.
0073	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat het instemmingsbesluit slechts genomen mag worden als voldoende geborgd is, dat GTS en GasTerra kunnen worden gehouden aan het minimaliseren van de gaswinning uit het Groningenveld. Het is voor indiener niet duidelijk welke instrumenten het kabinet heeft om deze bedrijven te sturen.
	Antwoord	De Raad van State heeft mij opgedragen om voor 15 november 2018 een nieuw besluit te nemen op het winningsplan van NAM uit 2016. Ik moet ik dus een nieuw instemmingsbesluit nemen. Daarbij heb ik zoveel mogelijk geanticipeerd op het nieuwe wettelijke stelsel. Met ingang van het nieuwe gasjaar is het stelsel volledig van kracht. Voor de vraag welke instrumenten er zijn voor de aansturing verwijs ik naar het antwoord op zienswijze hierboven.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054,	Samenvatting zienswijze(n)	De verplichtingen die GTS krijgt door de wetwijziging zouden ook voor het instemmingsbesluit moeten gelden via uitbreiding van de wet of addendum bij het instemmingsbesluit.
	Antwoord	De wetwijziging is op een zodanig tijdstip tot stand gekomen dat de inhoud van deze wetwijziging niet toegepast kon worden op het instemmingsbesluit. Via het instemmingsbesluit, dat zich alleen kan richten tot NAM, kunnen geen verplichtingen aan GTS worden opgelegd. Dat neemt niet weg dat wel zoveel mogelijk in overeenkomstig de wetwijziging is gehandeld. Bijvoorbeeld door niet meer winning dan nodig voor te schrijven.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054, 0073	Samenvatting zienswijze(n)	Het instemmingsbesluit mag slechts genomen worden als voldoende geborgd is dat GTS en GasTerra kunnen worden gehouden aan minimaliseren van de gaswinning uit het Groningenveld. Het is niet duidelijk voor de indiener welke instrumenten het kabinet heeft om deze bedrijven te sturen. Ook betwijfelt de indiener of GTS voldoende bevoegdheden heeft om GasTerra aanwijzingen te geven zoals voorgeschreven in artikel 2, lid 5 van het ontwerpbesluit. Het is onduidelijk wie uiteindelijk bevoegd is om te beslissen over het productievolume en/of de productieverdeling.

		Het is voor indieners onduidelijk wie bevoegd is om te beslissing over het productievolume en productie verdeling en hoe de rechtsbescherming geregeld is indien de productie binnen de marges van dit besluit (fors) verhoogd wordt.
	Antwoord	<p>Het productievolume wordt bepaald aan de hand van de graaddagenformule die is opgenomen in het eerste lid van artikel 2. Daaruit vloeit, aan de hand van de gemeten temperatuur in de Bilt, voort de hoeveelheid gas die geproduceerd mag worden. Door middel van het opnemen van de graaddagenformule in het instemmingsbesluit bepaal ik, zij het via variabelen, de hoeveelheid gas die geproduceerd mag worden. In een jaar met een gemiddeld temperatuurprofiel is dit een hoeveelheid van 19,4 miljard Nm³. Dit kan in een koud jaar inderdaad fors hoger worden, rond de 25 miljard Nm³. Daarnaast geeft het besluit de mogelijkheid om in geval van de technische problemen, genoemd in het derde lid van artikel 2, de productie te verhogen met maximaal 1,5 miljard Nm³. Via de beroepsmogelijkheid tegen het instemmingsbesluit kan opgekomen worden tegen deze productieverhoging binnen de marges van het besluit.</p> <p>In het vijfde lid van artikel 2 van het ontwerp (vierde lid in het definitieve besluit) wordt bepaald dat NAM een bevestiging vraagt van een verzoek of aanwijzing van GTS aan GasTerra (dat gegeven kan worden op basis van de Gaswet) als er sprake is van transportbeperkingen, technische mankementen of onvoorziene ontwikkelingen in de samenstelling van het hoogcalorisch gas. Door de administratieplicht van deze verzoeken wordt inzichtelijk en controleerbaar of en hoeveel het productieplafond op grond van de graaddagenformule vanwege deze technische problemen kan worden verhoogd (derde lid). Dit vergt geen additionele bevoegdheid van GTS.</p>
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054,	Samenvatting zienswijze(n)	<p>In het instemmingsbesluit of een addendum hierop dient kenbaar gemaakt te worden met welke bevoegdheden en welke criteria GTS en GasTerra beslissingen nemen over de inzet van andere middelen en/of de inzet van de gasopslagen in Norg en Alkmaar die moeten leiden tot minder/geen winning uit het Groningenveld</p> <p>In het instemmingsbesluit dient de verplichting aan GTS opgenomen te worden om de leveringszekerheid transparant en navolgbaar te registreren voor decentrale overheden en inwoners.</p>
	Antwoord	Het instemmingsbesluit richt zich aan NAM. Het handelen van GTS en GasTerra valt buiten de reikwijdte van dit instemmingsbesluit. GTS heeft per 1 januari 2019 desalniettemin op basis van de aangepaste Gaswet de plicht om haar wettelijke taken zo uit te voeren dat dit bijdraagt aan de minimalisering van de gaswinning uit het Groningenveld. Hierop houdt ACM toezicht.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054,	Samenvatting zienswijze(n)	<p>In het instemmingsbesluit of een addendum hierop dient aangegeven te worden hoe GasTerra opgelegd kan worden door gerichte inkoop de productie van laagcalorisch gas zo efficiënt mogelijk te maken.</p> <p>De verplichting van GasTerra om door gerichte inkoop de productie van laagcalorisch gas zo efficiënt mogelijk te maken, dient transparant en inzichtelijk voor overheden en burgers gemaakt te worden</p>

	Antwoord	Het instemmingsbesluit richt zich op de exploitant van het Groningenveld: NAM. Het handelen van GasTerra is geen onderdeel van het instemmingsbesluit.
0022	Samenvatting zienswijze(n)	Het ministerie van Economische Zaken en Klimaat moet strikt gescheiden worden in een ministerie van Economische Zaken en een ministerie van Klimaat en Energie.
	Antwoord	De rol van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat is het inbrengen van maatschappelijke belangen in economische processen. De toevoeging van de verantwoordelijkheid voor het klimaatbeleid heeft deze rol verder versterkt.
0050, 0073	Samenvatting zienswijze(n)	<p>Indiener stelt dat de nieuwe wet minimalisering gaswinning Groningenveld een uitholling zal zijn van de democratische rechten en een verzwakking van de rechtspositie van de inwoners uit het gaswinningsgebied.</p> <p>Artikel 34 van de Mijnbouwwet is naar mening van de indiener zodanig gewijzigd dat de belanghebbende gemakkelijker buiten spel komt te staan. Deze wetswijziging is niet nodig voor de afbouw van gaswinning uit het Groningen gasveld, maar betekent wel een onnodige beperking van de rechtsbescherming van belanghebbenden. De indiener dringt erop aan de wijziging niet door te voeren</p>
	Antwoord	Met de wijziging van de Gaswet en de Mijnbouwwet inzake het minimaliseren van de gaswinning uit het Groningenveld en de nog komende wetsvoorstellen over schadeafhandeling en versterking zal de rol van de mijnbouwonderneming meer en meer overgenomen worden door de overheid. Dit leidt niet tot een verzwakking van de rechtspositie van de inwoners uit het gaswinningsgebied.
0032	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener haalt een rapport over het vrijkomen van methaangas bij gasboringen en -productie en stelt dat de boringactiviteit en operationele bedrijfsvoering gewijzigd worden om te voorkomen dat meer methaangas in het grondwater en de atmosfeer terecht komt.
	Antwoord	Op 11 oktober 2018 is er een Kamerbrief gepubliceerd (Kamerstukken 2018-2019, II, 33 529, nr. 529) over het mogelijke lekken van methaan bij putten. SodM en anderen bekijken actief in hoeverre dit speelt in Nederland. De bevindingen geven aan dat de huidige situatie in Nederland niet verontrustend is. Toch blijft het van belang ook dit ook in de toekomst goed te blijven monitoren en SodM besteedt daarom onverminderd aandacht aan dit onderwerp.
0004	Samenvatting zienswijze(n)	De bijdrage van NAM aan het toekomstperspectief van Groningen is minder dan op het eerste gezicht lijkt.
	Antwoord	NAM zal, op grond van het Akkoord op Hoofdlijnen dat ik gesloten heb met Shell en ExxonMobil 500 miljoen euro beschikbaar stellen voor de investeringen in het toekomstperspectief van regio. Deze bijdrage van NAM wordt net zo behandeld als alle andere kosten die NAM maakt en conform de contractuele afspraken met NAM worden de kosten verrekend met de opbrengsten en leiden uiteindelijk tot een lagere winst van NAM en lagere gasbaten voor de Staat. Van de misgelopen winst van 500 miljoen euro zou volgens het nieuwe regime 73%, ofwel 365 miljoen euro, aan de Staat zijn toegekomen. De overige 135 miljoen euro zou aan de aandeelhouders van NAM, namelijk Shell en ExxonMobil, zijn toegekomen.

0056	Samenvatting zienswijze(n)	Indiener stelt dat de leefwereld van Noord-Nederland en het Waddengebied dient meegenomen te worden in gaswinningsplannen en gaswinningstoekomstplannen. Compleet met gedegen studies en veel uitgebreider dan nu het geval is. Deze zouden vervolgens moeten worden voorgelegd aan de lokale omgeving en bestuurders.
0029, 0031, 0035, 0039, 0040, 0042, 0045, 0047, 0048, 0051, 0053, 0054	Samenvatting zienswijze(n)	Aan de regio dienen voldoende middelen ter beschikking gesteld te worden voor een integrale aanpak van de demografische ontwikkeling, sociale veiligheid en de gezondheidssituatie in Groningen.
	Antwoord	Om de leefwereld van Noord-Nederland te verbeteren en toekomstperspectief te geven heb ik onlangs het startschot gegeven voor het Nationaal Programma Groningen. Dit programma, dat in samenwerking met de Regio Groningen is gestart, zal gaan werken aan de (economische) versterking en de kwaliteit van de leefomgeving in het gebied. Dit programma besteed ook aandacht ontwikkelingen ten aanzien van natuur en klimaat, met name op het klimaatbestendig inrichten van vooral laaggelegen gebieden waardoor droogte en wateroverlast voorkomen worden (zie bijlage bij Kamerstukken 2018/19 33 529 nr. 528).